

Néprajzi Hírek

A Magyar Néprajzi Társaság tájékoztatója

A Magyar Néprajzi Társaság 122. rendes közgyűlése	(3)
Társaságok, egyesületek, szervezetek	(26)
Tudományos rendezvények, konferenciák	(30)
Évfordulók, megemlékezések, köszöntések	(43)
Mindenféle	(83)

HARMINCKILENCEDIK ÉVFOLYAM
2010/3.

Szerkesztők:

Hála József (felelős szerkesztő)
Máté György

A kiadást támogatta az

nka

Nemzeti Kulturális Alap

ISSN 0133 - 8021

Kiadja a Magyar Néprajzi Társaság
Felelős kiadó: Bodó Sándor
Engedélyszám: III/Sz1/426/1980

Terjeszti a Magyar Néprajzi Társaság

Megrendelhető:
1055 Budapest, Kossuth Lajos tér 12.

Nyomdai munkálatok:
Innova-Print Kft.
1047 Budapest, Baross u. 92-96.
Felelős vezető: Komornik Ferenc

Tartalom

A MAGYAR NÉPRAJZI TÁRSASÁG 122. RENDES KÖZGYŰLÉSE (Budapest, 2010. május 19.).....	3
I. Jegyzőkönyv.....	3
II. Elnöki megnyitó.....	6
III. A Társaság kitüntetettjei.....	7
IV. Főtitkári jelentés.....	17
V. A Magyar Néprajzi Társaság közhasznúsági jelentése a 2009. évről. Tartalmi beszámoló.....	24
VI. A Számvizsgáló és Ellenőrző Bizottság jelentése a Magyar Néprajzi Társaság 122. közgyűlésének.....	25
TÁRSASÁGOK, EGYESÜLETEK, SZERVEZETEK.....	26
Húszéves a Kriza János Néprajzi Társaság.....	26
Magyari Márta: Ünnepi megemlékezés a Kriza János Néprajzi Társaság megalapításának huszadik évfordulója alkalmából (Kolozsvár, 2010. március 2.).....	26
Mohay Tamás: A Magyar Néprajzi Társaság köszönti a jubiláló Kriza János Néprajzi Társaságot.....	28
TUDOMÁNYOS RENDEZVÉNYEK, KONFERENCIÁK.....	30
Juhász Katalin: Hagyomány – örökség – közkultúra. A magyar népművészet helye és jövője a Kárpát-medencében (Budapest, 2010. március 26–27.)..	30
Hála József: Alkotók – tárgyak – értékek – zsűrik. Szakmai nap a Hagyományok Házában (Budapest, 2010. május 13.).....	34
Beszprémy Katlain: A népi kézművesség útjai a 21. században.....	34
Silling Léda: Édes sült tészták és sütemények a korai újkortól. Szerepük és helyük az egykori és a mai falusi–városi táplálkozáskultúrában (Kiskunfélegyháza, 2010. május 26–27.).....	40
ÉVFORDULÓK, MEGEMLÉKEZÉSEK, KÖSZÖNTÉSEK.....	43
Száz éve halott „Kalotaszeg nagyasszonya”.....	43
Hála József: Emlékezés Gyarmathy Zsigánéra.....	43
Dr. Ravasz László gyászbeszéde Gyarmathy Zsigáné író nő sírjánál.....	52
Kriston Vízi József: Huszonöt éve hunyt el „a földművelés históriása”. Emlékezés Takács Lajosra.....	54
Lackner Mónika: Emlékezés a tíz évvel ezelőt elhunyt Németh Lajosné Fülöp Katalinra.....	63

A hetvenéves Gyivicsán Anna születésnapjára.....	65
Eperjessy Ernő: Köszöntjük Gyivicsán Annát	65
Krupa András: Tanulmánykötet Gyivicsán Anna születésnapjára.....	67
Vörös Éva: Köszöntő Knézy Judit hetvenedik születésnapjára.....	70
Deáky Zita: A hatvanéves Lábadi Károly köszöntése.....	72
Szilágyi Miklós: Köszöntjük a 60 éves Lukács Lászlót	75
Klamár Zoltán: Silling István hatvanéves	81
MINDENFÉLE	83
Lukács László: Levél Vajkai Aurél „Szentgál–Egy bakonyi falu folklórja” című könyvének kiadása érdekében.....	83
Hála József–Máté György (összeáll.): Rövid hírek, tudósítások.....	84

A MAGYAR NÉPRAJZI TÁRSASÁG 122. RENDES KÖZGYŰLÉSE (Budapest, 2010. május 19.)

I. Jegyzőkönyv

Bodó Sándor elnök nyitotta meg a közgyűlést, majd megállapította, hogy az határozatképes. A jegyzőkönyv hitelesítésére Balogh Balázst és Selmeczi Kovács Attilát kérte fel.

Először az elnök ismertette a napirendi pontokat és kérte azok elfogadását. A közgyűlés egyhangúan elfogadta.

A második napirendi pontban Bodó Sándor megtartotta elnöki beszámolóját. Felidézte a Magyar Néprajzi Társaság működésének történetét, és ebbe a folytonosságba helyezte el az elmúlt év értékelését. Röviden bemutatta a szakosztályok rendezvényeit, a könyvbemutatókat, a megemlékezéseket (Ortutay Gyula és Tálasi István akadémikusokra való emlékezések), ismertette az *Ethnographia* és a *Néprajzi Hírek* szerkesztőbizottságában történt változásokat, majd beszélt a 2010-es év további terveiről. Végezetül kérte a tagtársak további aktív közreműködését.

Harmadik napirendi pontként a társasági kitüntetések kiosztására került sor. Bodó Sándor elnök felkérte Kemecsi Lajos és Turai Tünde titkárokat, hogy ismertessék a laudációkat. *Györffy István-emlékéremmel* tüntette ki a Magyar Néprajzi Társaság Lukács Lászlót, *Ortutay Gyula-emlékéremmel* Szemerkenyi Ágnest, *Jankó János-díjjal* Gulyás Juditot, *Pro Ethnographia Minoritatum-emlékéremmel* Kovalcsik Katalint és Lábadi Károlyt, belföldi tiszteleti tagsággal Gáborján Alice-t, Knézy Juditot, Sárosi Bálintot és Szilágyi Miklóst, valamint külföldi tiszteleti tagsággal Grazina Dabrowskát és Helena Ruotsalát.

Negyedik napirendi pontként a jubiláló tagok köszöntésére került sor. Emléklappal és könyvajándékkal köszönte meg az elnökség a Társaság nevében tevékenységüket. Bodó Sándor elnök további eredményes munkát kívánt a tagtársaknak. A Néprajzi Társaság tagja 65 éve: Borsos Józsefné, 60 éve tagtársunk: Udvardyné Varga Marianna, 55 éve lépett sorainkba: Eröss László, 45 éve járul hozzá a Társaság munkásságához: Égető Melinda, 40 éve lettek tagok: Attányi Károlyné Kochis Elvira, Muszka Erzsébet, Sárkány Mihály.*

Ötödik napirendi pontként Mohay Tamás előterjesztette a főtitkári jelentést. Megköszönte a korábbi tisztikar munkáját, melynek tagjai megalapozták

* A jegyzőkönyvben csak azoknak a jubilánsoknak a nevei szerepelnek, akik a közgyűlésen jelen voltak és átvették az oklevelet. A SZERK.

az új vezetés tevékenységét. Az elmúlt évet a szervezeti működés és a gazdasági szempontok felől értékelte. Kiemelte, hogy a tagfelvétel igen alacsony volt, de kifejezte abbéli reményét, hogy a belépők elevenen kapcsolódnak majd be a Társaság munkájába. Ismertette az iroda működtetésében történt változásokat, a technikai fejlesztéseket, összefoglalta a szakosztályok működését és terveit, felvetette az *Ethnographia* terjesztésével kapcsolatos nehézségeket, bemutatta a kiadványokat (nemzetiségi kötetek). A Társaság anyagi helyzetének ismertetése során közölte a tagsággal, hogy az elmúlt év mérlege pozitív a pályázati pénzeknek köszönhetően. Vázolta a jövő évi terveket: Néprajzi Szeminárium, gyűjtőtalálkozó, az *Ethnographia* digitalizálása. Végül pedig megköszönte mindazok segítségét, akik hozzájárultak a Társaság működéséhez. A közgyűlés egy tartózkodással elfogadta a főtitkári jelentést.

Hatodik napirendi pontként a közhasznúsági jelentést olvasta fel Kemecsi Lajos titkár Sári Zsolt pénztáros megbízásából. A jelentés ismertette a tagokkal a Társaság anyagi helyzetét, melyben hangsúlyozásra került, hogy költségcsökkentéssel tudta csak a Társaság biztosítani működését a jelen gazdasági körülmények között. Összegzőképpen megállapította, hogy a Néprajzi Társaság közhasznú céljának maximálisan eleget téve látta el feladatait. A közgyűlés egyhangúan elfogadta a jelentést.

Hetedik napirendi pontként a Számvizsgáló és Ellenőrző Bizottság jelentését ismertette Selmeczi Kovács Attila. Közölte, hogy a bizottság mindent rendben talált költségvetési és közhasznúsági szempontból egyaránt. A közgyűlés egyhangúan elfogadta a jelentést.

Ezt követően Bodó Sándor elnök megállapította, hogy a közgyűlés hivatali feladatainak eleget tett és felkérte a *Györffy István-émlékéremmel* kitüntetett Lukács Lászlót, hogy tartsa meg *Tévedések karácsonyfája* című előadását, majd a *Jankó János-díjjal* elismert Gulyás Juditot *A mesék és a mesekutatás történetiségéről* című előadás megtartására.

Zárszóként Bodó Sándor elnök ismertette Péter László levelét, aki az Ortutay-émlékév kapcsán javasolja, hogy a Társaság buzdítson a mesemondók repertoárjának kiadására, évfordulóikra való megemlékezésekre, terek és utcák róluk történő elnevezésére stb. Jelezte, hogy a kezdeményezéssel egyetért, és levélben fogja felhívni ennek fontosságára a megyei múzeumok igazgatóinak figyelmét.

Végül Bodó Sándor elnök megköszönte a résztvevők aktív közreműködését, majd bezárta a 122. közgyűlést.

Budapest, 2010. május 19.

BALOGH BALÁZS
jegyzőkönyv-hitelesítő

SELMECZI KOVÁCS ATTILA
jegyzőkönyv-hitelesítő

BODÓ SÁNDOR
elnök

TURAI TÜNDE
jegyzőkönyvvezető

*Bodó Sándor elnök megnyitja a közgyűlést,
a háttérben Kemecsi Lajos titkár és Mohay Tamás főtitkár
(Fotó: Hála József)*

*Bodó Sándor elnök átadja Szemerkenyi Ágnesnek
az Ortutay Gyula-emlékérmét
(Fotó: Hála József)*

II. Elnöki megnyitó

Tisztelt Közgyűlés!

A Magyar Néprajzi Társaságot hazánk történelmének olyan felívelő szakaszában alapították tisztelt elődeink, amikor más jelentős szakterületek mellett a néprajz önálló tudományos diszciplínává érlelődése is megindult. A 120. évfordulóra emlékező rendezvényt a Magyar Tudományos Akadémia Nyelv- és Irodalomtudományi Osztályával együttesen szerveztük, ahol Paládi-Kovács Attila osztályelnök tartott emlékező előadást. Az ünnepi ülés témája volt az alapítók egyikére, Vikár Bélára való emlékezés, akinek alakját és tevékenységét születése 150. évfordulója alkalmából idéztek meg az előadók.

Az elmúlt évi közgyűlés óta, jóllehet tevékenységünk feltételei nem könnyebbek, hanem nehezebbek lettek, Társaságunk az alapszabály és a társasági hagyományok tiszteletben tartása mellett működött. Szakosztályaink terveiknek megfelelően tartották meg rendezvényeiket. Az emlékezetes szakosztályi ülések teljes körét ugyan nem kívánom feleleveníteni, de utalni kívánok a Györffy István, Kresz Mária, Lükő Gábor, Dienes Valéria tiszteletére tartott emlékülésekre, valamint Barsi Ernő, vagy Hofer Tamás jeles évfordulója alkalmával történt köszöntésére. Hofer Tamás tevékenységét a Néprajzi Múzeum Átány-kiállítás is méltatta, amihez a Kutatói Portrék sorozat keretében a múzeum stábja által készített film is kapcsolódott. Az év során különben számos könyvbemutató zajlott a szakosztályok szervezésében, mutatva ezzel szakterületünk eredményeit.

A választmány egyik ülésén meghallgatta Bartha Eleket, az *Ethnographia* szerkesztőjét az elmúlt hat év munkájáról, illetve Hála József beszámolóját a *Néprajzi Hírek* aktuális kérdéseiről. A választmány nyugtázta az elvégzett munkát, foglalkozott az *Ethnographia* és a *Néprajzi Hírek* szerkesztőinek megbízásával, s úgy határozott, hogy a két folyóiratot Bartha Elek, illetve Hála József és Máté György szerkeszti a további három év során. Az *Ethnographia* szerkesztőbizottságának személyi összetétele részben megújult, s ülését későbbi időpontban tartja.

A fontos események között mindenképpen be kell számoljak a Budapesten és Dobogókőn 2009 őszén rendezett 10. Finn–Magyar Néprajzi Szimpóziumról. Témája: *Egykori és mai sztereotípiák – néprajzi-antropológiai megközelítések*. A konferencia hagyományosan a Néprajzi Társaság kiemelt rendezvénye. kilenc finn és tizenhat magyar résztvevője volt, s 25 előadás hangzott el. A konferencia nyitó rendezvényén került sor a Néprajzi Társaság külföldi tiszteleti tagságáról szóló oklevél átadására Pirjo Korkiakangas, a jyvaskyläi egyetem Néprajzi Tanszéke professzorasszonya számára. A szimpóziumon az auto- és heterosztereotípiák bemutatásával az előadók olyan kérdéseket vizs-

gáltak, amelyek arra világítanak rá, hogy a történeti, kulturális, földrajzi, nyelvi kontextus milyen módon és milyen eszközökkel határozza meg a társadalmi-kulturális tudásra vonatkozó ismereteket. Foglalkoztak a néprajzi-antropológiai kutatás szerepével a kulturális sztereotípiák kialakulásában, terjedésében, de azzal is, hogy mit tehet a szakterület a kulturális tartalmak sablonoktól mentes megfogalmazása és közvetítése érdekében. A szimpózium tanulságait, tanulmányait a hagyományoknak megfelelően kötetben kívánjuk megjelentetni. (A program sikeres lebonyolítása Szarvas Zsuzsát és munkatársait dicséri.)

Ugyancsak fontos eredményünk, hogy a Nemzetiségi Szakosztály 2009 elején tartott konferenciájának, melyet *A cigány kultúra néprajzi és történeti kutatása a Kárpát-medencében* címmel rendeztünk, 2010-ben megjelent a tanulmánykötet. A közel két tucatnyi írást tartalmazó gazdag kötetet Deáky Zita és Nagy Pál szerkesztette.

2010-ben emlékezünk meg szakterületünk két kiemelkedő személyiségéről: Ortutay Gyula és Tálasi István akadémikusokról. Emlékidéző alkalmakra már eddig is sor került, például az ELTE Néprajzi Intézete, a Szegedi Tudományegyetem Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszéke szervezésében, Budapesten, Szegeden és Szabadkán. Társaságunk 2010 őszén az MTA I. Osztályával együtt szervez konferenciát, amely a kiemelkedő személyiségek életműve mellett a 20. század dereka szakági törekvéseinek bemutatására és értelmezésére is összpontosítani fog.

Öröm, hogy szakosztályaink többsége aktív és eredményes tevékenységet tud maga mögött, amelynek folytatásához kérem valamennyi tagtárs további aktív közreműködését.

Ezzel a 122. rendes közgyűlés munkáját megnyitom.

BODÓ SÁNDOR
elnök

III.

A Társaság kitüntetettjei

Györffy István-emlékérem

Lukács László

Lukács László a magyar néprajztudomány nemzetközi rangú művelője. A debreceni egyetemen 1975-ben szerzett történelem–földrajz szakos középiskolai tanári és etnográfusi oklevelet. A pálya elején a népi építészet foglalkoz-

tatta, ezért folytatott műemlékvédelmi, építészettörténeti tanulmányokat a Budapesti Műszaki Egyetemen és szerzett 1980-ban műemlékvédelmi szakmérnöki diplomát. Gunda Béla Herder-ösztöndíjasaként az 1978–79-es tanévet a Bécsi Egyetemen töltötte. Bölcsészdoktori értekezését *Paraszti tanyásodás a Mezőföldön a XIX–XX. században* címen írta és 1984-ben védte meg a debreceni egyetemen. Munkahelye a székesfehérvári Szent István Király Múzeum, ahol 1974 óta folyamatos a munkaviszonya; beosztása 1984 után osztályvezető, 2008 óta főmuzeológus. Hazai és nemzetközi konferenciák szervezése, sok néprajzi, helytörténeti kiadvány szerkesztése igazolja kutatásszervezői aktivitását. Középiskolások és főiskolai hallgatók számára 25 honismereti kutatóbort rendeztek, s Varró Ágnessel együtt írták a Szent István Király Múzeum tavaly megnyitott, új állandó néprajzi kiállításának forgatókönyvét. Az ELTE Tárgyi Néprajzi Tanszékén 1986 óta tart speciális kurzusokat. Kandidátusi fokozatát 1990-ben szerezte *A Káli-medence a Dunántúl népi építészetében* címen benyújtott értekezésével. Habilitációs előadását 1996-ban tartotta az ELTE-n *A Duna néprajza* címen. Alapító tagja a *Néprajz – Európai etnológia* címen 1995-ben akkreditált doktori iskolának. 1997-ben kezdte néprajztanári működését a Kodolányi János Főiskolán, 2003 óta már egyetemi tanári kinevezéssel folytatja. Az MTA doktora címet 2008-ban szerezte meg *A karácsonyfa története és európai elterjedése* című értekezésével. Humboldt-ösztöndíjasként 1990–91-ben a Müncheni Egyetemen kutatott és oktatott, 2008-ban a Freiburgi Egyetem Néprajzi Intézetében kutatott és tartott magyar néprajzi szemináriumot. Tanulmányai magyar, szlovák, cseh, osztrák, német, horvát, portugál, angol és finn folyóiratokban, kötetekben jelentek meg. Magyarul tucatnyi könyve mellett kétszázat meghaladó tanulmányt, tudományos közleményt publikált. Az *Ethnographia* szerkesztését 1992-től 1998-ig látta el. 2003–2006 között a Magyar Néprajzi Társaság vezetésében alelnökként működött közre. Lukács László a magyar néprajztudomány itthon és külföldön egyaránt elismert, kiemelkedő képviselője. Társaságunk a Györffy István-emlékéremmel eddigi jelentős érdemeit ismeri el.

Ortutay Gyula-emlékérem

Szemerkenyi Ágnes

Szemerkenyi Ágnes az MTA Néprajzi Kutatóintézete Folklór Osztályának vezetője. Néprajzi diplomájának megszerzésétől, 1968 óta gazdagítja kutatásaival a magyar néprajzot. Különösen a parömiológia tárgykörében alkotott alapvető jelentőségű munkákat. Műfajttörténeti monográfiája – *„Közmondás nem hazug szólás”* – elsőként foglalja össze a proverbiumnak, ennek a népszerű műfajnak a történetét és használati lehetőségeit. Ebbe a kutatási témájá-

ba illeszkedik az elmúlt évben megjelent *Szólások és közmondások* című műve, amely anyaggazdagsága mellett filológiai gondosságával is kitűnik a hasonló kiadványok sorából. Tudományos ismeretterjesztő és tudományszervező tevékenysége is jelentős. Fent említett szólásgyűjteménye a nagy közönségerdeklődésre való tekintettel népszerűsítő változatban, rövidített formában a kiadó Diákszótár sorozatában is megjelent. Kósa Lászlóval közösen írt könyve, az *Apáról fiúra – Néprajzi kalauz* 1973 és 1985 között négy kiadásban, 116 ezer példányban jelent meg, átdolgozott kiadása legutóbb 2006-ban, így az egyik legnépszerűbb és legnagyobb példányszámban kiadott magyar néprajzi munkának tekinthető. Különösen kiemelkedő jelentőségűek azok az általa szervezett konferenciák, amelyek keretében a folklorisztika és a társstudományok kapcsolatait vizsgálják. Szemerkenyi Ágnes 2004-ben indította útjára az MTA Néprajzi Kutatóintézete *Folklór a magyar művelődéstörténetben* című konferenciasorozatát. A sorozat részeként Szemerkenyi Ágnes eddig ötöt szervezett: *Folklór és irodalom*, *Folklór és vizuális kultúra*, *Folklór és történelem*, *Folklór és zene*, *Folklór és nyelv*. Az első négy tanácskozás előadásai tanulmánnyá bővülve az ő szerkesztésében jelentek meg az elmúlt években. Ugyancsak az ő szerkesztésében jelennek meg az MTA NKI Néprajzi Tanulmányok és Folklór Archivum című sorozatainak újabb kötetei. Szakmai és szerkesztési munkája, tudományos ismeretterjesztő és tudományszervező tevékenysége nagymértékben alátámasztják *Ortutay Gyula-émlékéremmel* való kitüntetését.

Jankó János-díj

Gulyás Judit

Gulyás Judit a Pécsi Tudományegyetemen, majd az ELTE Bölcsészettudományi Karán végzett angol, magyar nyelv és irodalom, valamint néprajzi stúdiókat, utóbbi intézményben 2002-ben szerzett etnográfus, valamint magyar nyelv és irodalom szakos diplomát. 2002–2005 között az ELTE *Magyar és összehasonlító folklorisztika* doktori programjának hallgatója volt. 2007 óta az MTA Néprajzi Kutatóintézete Folklór Osztályának tudományos segédmunkatársa. 2009-ben *A népmese az 1840-es évek magyar irodalmában* címmel nyújtotta be PhD-disszertációját. A munka a történeti mesekorpusz interdiszciplináris vizsgálatának lehetőségét felvetve a magyar irodalomtörténet és a folklorisztika által ez idáig kevésbé vizsgált szöveganyag feltárását és értelmezését tűzte ki maga elé célul. A disszertáció rövidített változata az MTA Néprajzi Kutatóintézete Néprajzi Tanulmányok sorozatában 2010 folyamán jelenik meg. Gulyás Judit több konferenciaelőadásban ismertette és számos tanulmányban tette közzé az elmúlt években a 19. századi mesekorpusz vizs-

gálata nyomán kikristályosodó kutatási eredményeit a folklórgyűjtések és folklórkiadások hitelességi kérdéseiről, a textualizáció és autenticitás összefüggéseiről, a hagyomány utólagos megkonstruálásáról. Munkáit nemcsak a szövegfolkloristák, hanem a társtudományok művelői is, különösképpen az irodalomtörténészek nagy érdeklődéssel fogadják. 2008-ban *Tanulmányok a 19. századi magyar szövegfolklorról* címmel szerkesztésében jelent meg a *Szövegfolklorisztika, filológia, történeti poétika – Folklórműfajok 19. századi magyar szövegkorpusza és értelmezése* című OTKA-kutatás – amelynek rész-témavezetője volt – eredményeit összegző kötet. A *Mindenes Gyűjtemény – Tanulmányok Küllös Imola 60. születésnapjára II.* kötetének társszerkesztője volt. Domokos Mariannal és Hermann Zoltánnal az MTA TKI MTA–DE Klasszikus Magyar Irodalmi Textológiai Kutatócsoport keretében az Arany-családnak az MTA Kézirattárában őrzött, mindeddig publikálatlan mesekéz-iratai, illetve az 1862-ben Arany László neve alatt kiadott *Eredeti népmesék* című gyűjteménynek szinoptikus kritikai kiadását készíti sajtó alá. 2006-ban konferenciát szervezett az MTA–ELTE Folklór Szövegelemzési Kutatócsoport keretében *A mese szövege és jelentése* címmel. 2004–2007-ben az ELTE Néprajzi Intézetében tartott elméleti és gyakorlati kurzusokat, de óraadóként a Balassi Intézetben és a PTE Bölcsészettudományi Karán is tart előadásokat. Több rendkívül rangos nemzetközi konferencián képviselte a magyar szövegfolklorisztikát, számos idegen nyelvű publikációja jelent meg. Kiváló angol nyelvtudásának köszönhetően jó néhány szakfordítás fűződik a nevéhez. A történeti mesekutatás témájában elért kimagasló kutatási eredményei, szerkesztő tevékenysége és szervezői munkái alapján a Magyar Néprajzi Társaság *Jankó János-díjra* érdemesnek ítélte Gulyás Juditot.

Pro Ethnographia Minoritatum-emlékérem

Kovalcsik Katalin

Kovalcsik Katalin, a cigány zenei hagyományok nemzetközi hírű kutatója. Több évtizedes tudományos munkája során páratlanul gazdag folklórgyűjteményt hozott létre az MTA Zenetudományi Intézetében, amely nem csak a hagyományos zenére, hanem a narratív folklórra (különösen a mesére) és az ezeket fönntartó szokásgyakorlatra is kiterjed. Munkája során szoros együttműködést alakított ki más cigánykutatókkal – nyelvészekkel, néprajzkutatókkal, szociológusokkal, antropológusokkal –, akikkel együttműködve számos tudományos és pedagógiai könyvet, tanulmánykötetet jelentettek meg magyar és idegen nyelven. A Gypsy Lore Society és a Nemzetközi Hagyományos Zenei Tanács (ICTM) tagjaként – jelenleg az utóbbi szervezet magyar nemzeti szekciójának vezetőjeként – rengeteget tett és tesz a cigány hagyományos

kultúra nemzetközi szintű népszerűsítéséért, kutatásának elmélyítéséért, kutatói utánpótlásának neveléséért.

Lábadi Károly

Lábadi Károly a horvátországi magyarság tárgyi és szellemi néprajzának első számú kutatója. Az újságírói munka mellett folyamatosan gyűjtötte Alsó-Baranya folklóráját, a halászat, valamint a művelődés- és egyháztörténet emlékeit, több helyi gyűjtemény létesítését kezdeményezte, illetve részt vett a megvalósításukban. A pécsi Janus Pannonius Múzeum, majd a gödöllői Városi Múzeum munkatársaként, utóbb mint a Váci Székesegyházi Kincstár és Egyházmegyei Múzeum igazgatója dolgozott. A Szent István Egyetemen docensként a Nép- és Tájrajzi Csoport vezetője. 2007-ben alakította meg az eszéki egyetemen a Magyar Nyelv és Irodalom Tanszéket. Főszerkesztője az *Acta Hungarica Universitatis Essekiensis* című periodikának és a Pragma Horvátországi Magyar Tudományos és Művészeti Kör elnöke. Számos kötetet, tanulmányt, cikket tett közzé a délvidéki és egyetemes magyar népismerettel, művelődés-, hely- és társadalomtörténettel kapcsolatban. Eddigi életműve megkerülhetetlen mindazok számára, akik a horvátországi magyar nemzetrésznünk históriájában és hagyományaiban szeretnének eligazodni.

Belföldi tiszteleti tag

Gáborján Alice

1922-ben született Nagyváradon, gimnáziumi tanulmányait is ott végezte. Egyetemi tanulmányainak megkezdésekor áttelepült az anyaországba. Budapesten, az ELTE-n szerzett bölcsészdiplomát 1951-ben, majd ugyanott egyetemi doktori fokozatot néprajzból 1968-ban. 1994-ben kandidált. 1954-től nyugdíjba vonulásáig a Néprajzi Múzeumban dolgozott, itt több kiállítást is rendezett (pl. *Ember és cipő*, 1964; *A szűr*, 1977). Palotay Gertrúd tanítványaként, az ő hatására kezdett a népviselet témájával foglalkozni. Számos cikke, tanulmánya, önálló könyve jelent meg eddig, melyekkel új ismereteket hozott tudományszakunknak (pl. *Magyar népviselet*, 1969; *Szűrujjasok*. A Néprajzi Múzeum Tárgykatalógusai, 1. 1993; *Cifraszűrök*. A Néprajzi Múzeum Tárgykatalógusai, 5. 2000; *A tardi kendermunka*. Series Historica Ethnographiae, 15. 2009). Több elismerése mellett a Magyar Néprajzi Társaság 1999-ben érdemes taggá választotta. Életpályája, a néprajztudomány, a muzeológia terén elért eredményei mindenképpen indokolják jelölését a belföldi tiszteleti tagságra.

*Bodó Sándor elnök köszönti a belföldi tiszteleti taggá megválasztott Szilágyi Miklóst
(Fotó: Hála József)*

*Mohay Tamás főtitkár átadja Égető Melindának
a negyvenöt éves tagságot igazoló oklevelet
(Fotó: Máté György)*

Knézy Judit

Knézy Judit az ELTE Bölcsészettudományi Karán néprajz–magyar szakon végzett 1964-ben. Doktori disszertációját 1974-ben védte meg, melyben a 18–20. században élt csökölyi emberek gazdálkodását és táplálkozási szokásait mutatta be. Az anyag nyomtatásban két részletben jelent meg: egy fejezet a táplálkozás szokásairól 1975-ben *A Somogyi Múzeumok Közleményeiben*, a többi 1977-ben önálló kötetként a *Somogyi Almanach* 27. számában. 1992-ben megvédett kandidátusi értékezését *Hagyományok és változások Somogy megye mezőgazdasági népességének táplálkozásában (1696–1960)* címmel írta. 1964-től muzeológus, előbb Kaposváron, majd 1980–2005 között a Magyar Mezőgazdasági Múzeumban. Igen eredményes múzeumi tevékenysége mellett nevéhez jelentős 18–20. századi forrásfeltárás, elemzés, hazai és nemzetközi közlés kötődik. Fő területei a vidéki mindennapi kultúra (település, gazdálkodás, építkezés és lakáskultúra, öltözet, étkezés), melynek részleteit a vidéki társadalom minden rétegében, kölcsönös kapcsolataiban figyelemmel kísérte. Vizsgálatainak súlypontja Somogy megye, annak valamennyi történeti tájával, ahonnan sokfelé kitekintett más dunántúli régiókba is. Legújabb munkái a paraszti polgárosulás hálóinak feltárása felé fordulnak. Könyveinek és nagyobb tanulmányainak száma önmagában is közelíti a százat. Somogy megyei kutatásai máig folytatódnak, tevékenysége a régióban kitüntetett megbecsülést szerzett szakmai és civil körökben egyaránt a néprajztudománynak. Knézy Judit a Magyar Néprajzi Társaság munkájában tevékenyen vesz részt immár évtizedek óta, nemzetközi rendezvényét is szervezte és vezette nemrégiben, éppen Somogy megyében.

Sárosi Bálint

Sárosi Bálint tanulmányait 1944 és 1949 között a Pázmány Péter Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának magyar–román szakán, 1951 és 1958 között a budapesti Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola zenetudományi és zeneszerzés szakán végezte Kodály Zoltán és Szervánszky Endre növendékeként. 1958-tól 1968-ig az MTA Zenetudományi Intézetének munkatársa, 1968 és 1974 között főmunkatársa, 1974-től 1988-ig a Hangszeres Népzenei Osztály vezetője. Népzeneét gyűjtött a teljes magyar nyelvterületen, valamint Etiópiában, Örményországban és Kuvaitban. 1985–86-ban az Innsbrucki, 1989–90-ben, majd 1994-ben a Göttingeni Egyetem vendégprofesszora. Az MTA Zenetudományi Bizottságának tagja, 1991 óta címzetes egyetemi tanár. A zenetudományok kandidátusa (1966), doktora (1990). Sárosi Bálint a magyar népzene kutatás legidősebb generációjának jeles tagja, a kodályi–bartóki népzene kutató iskola nemzetközileg elismert képviselője. Egész életét a hangszeres népzenei kutatásnak szentelte, és ebben a témában jelentős számú könyve

és tanulmánya jelent meg magyarul és idegen nyelveken. Nemzetközi hírnevét a Nemzetközi Hagyományos Zenei Tanács (ICTM) elnökségi tagjaként a szervezetben végzett több évtizedes munkával érdemelte ki. A Magyar Rádióban éveken keresztül folytatott népszerű népzenei műsorával nagyban hozzájárult a zenei folklór magyarországi népszerűségéhez, s általában a folklórral kapcsolatos társadalmi szemlélet formáláshoz. Fő művei (könyvek): *Die Volksmusikinstrumente Ungarns* (1967), *Cigányzene* (1971), *Zenei anyanyelvünk* (1973), *Folk Music – Hungarian Musical Idiom* (1986), *A hangszeres magyar népzene* (1997). Munkásságának magyar népzenei tárgyú hanglemezek és hangkassetta-albumok is részét alkotják; számos tudományos cikket, tanulmányt publikált. *Erkel-díjas*, a Magyar Alkotóművészek Országos Egyesülete Zeneművészeti Tagozatának nagydíjasa.

Szilágyi Miklós

Szilágyi Miklós az MTA Néprajzi Kutatóintézetében dolgozik 1986-tól. Kutatóként kezdte, később osztályvezetői, igazgatóhelyettesi és tudományos tanácsadói tisztségeket is betöltött. Eközben az ELTE BTK Tárgyi Néprajz Tanszékén tanított az alapképzésben és a posztgraduális képzésben egyaránt. Korábban számos múzeumban tevékenykedett: a Néprajzi Múzeumban főosztályvezető volt (1981–1986), a szekszárdi Béri Balogh Ádám Múzeumban (1974–1981), a ceglédi Kossuth Múzeumban (1969–1974) és a gyulai Erkel Ferenc Múzeumban (1964–1969) igazgatóként dolgozott, illetve a szolnoki Damjanich Múzeumban volt etnográfus. Szilágyi Miklós tudományszakunk meghatározó személyisége. Kandidátusi és akadémiai értekezését a magyar népies halászat témájából írta, de érdeklődése szinte minden néprajzi témára és a magyar nyelvterület számottevő részére kiterjedt. Foglalkozott forrásfeltárással, terepmunkán alapuló kutatással, módszertani kérdésekkel, muzeológiai problémákkal, tudománytörténeti témákkal. Publikációs tevékenységét igen korán, már 1959-ben elkezdte. Azóta 21 könyvet és több száz tudományos cikket, könyvfejezetet írt, illetve kiemelt figyelmet szentel a néprajztudomány alakulásának értékelésére, és az ezzel kapcsolatos véleményének közzétételére. Szerkesztőként is jelentős a munkássága: több, mint 20 kötetnek és 3 folyóiratnak, köztük az *Ethnographiának* a szerkesztését végezte. A Magyar Néprajzi Társaságnak is aktív tagja: előadó a Néprajzi Szemináriumokon, választmányi tag, szerzője társasági kiadványoknak. A Társaság korábban *Györffy István-émlékéremmel* ismerte el munkásságát.

Külföldi tiszteleti tag

Grazina Dabrowska

Grazina Dabrowska a Lengyel Tudományos Akadémia Művészeti Intézetének nyugalmazott főmunkatársa, a Lengyel Etnokoreológiai Társaság elnöke, a Nemzetközi Hagyományos Tanács (ICTM) Tánckutató Csoportjának tagja. Számos néptáncmonográfia és tanulmány szerzője, a lengyel néptánc kutatás meghatározó személyisége. Dabrowska 1964 óta aktívan vesz részt nemzetközi szervezetek munkájában, s azokban ismerkedett meg Martin Györggyel és Pesovár Ernővel. Az ott kialakított együttműködés révén szoros kapcsolat jött létre a magyar és a lengyel tánckutatók között. Ennek részeként Grazina Dabrowska rendszeresen járt és jár Magyarországon, például a Kalocsán, a Budapesten és a Kecskeméten tartott fesztiválokon és folklórkonferenciákon. A kapcsolat mind a mai napig eleven. A lengyel tánckutatónő a magyar néptánc kutatás eredményeinek leghívebb követője, előrehaladásának áldozatos segítője. Idén tölti be nyolcvanadik életévét, s ebből az alkalomból is aktuális a külföldi tiszteleti tagság megadása számára.

Helena Ruotsala

Helena Ruotsala a Finn Akadémia kutatói ösztöndíjasaként a Turkui Egyetem Európai Etnológia Tanszékén dolgozik, kutatási témája két ikerváros, Tornio és Haaparanta példáján keresztül a transznacionális hétköznapiak és identitás konstrukció vizsgálata, a határterület etnológiai szempontú megközelítése. Helena Ruotsala 1989-ben végzett a Turkui Egyetem etnológia szakán, ahol a főszak mellett folklorisztikát, archeológiát, muzeológiát és környezetvédelmi tanulmányokat is folytatott. 2002-ben doktorált, 2003-tól a Turkui Egyetem docense. Számos egyetemi, akadémiai kutatásban vett részt. A már említett, határterületek vizsgálata mellett fő kutatási területei: a nemek szerinti terek létrejötte, finnugor (multietnikus) társadalmak vizsgálata, a terepmunka kérdései, az északi kultúra, a mindennapi élet, az etnoökológia, a kultúra és természet összefüggéseinek vizsgálata. 1992-től az *Ethnos* aktív tagja, 2001-től az *Ethnologia Fennica* szerzői közé tartozik. A Magyar Néprajzi Társaság levelező tagja, illetve a 8. Finn–Magyar Néprajzi Szimpózium szervezője. A Finn Etnológiai Társaság, az *Ethnos* elnöke 2008–2010 között.

A közgyűlés résztvevői
(Fotó: Máté György)

A közgyűlés résztvevői: Borsos Józsefné Irányi Lujza és Borsos Balázs
(Fotó: Hála József)

IV. Főtitkári jelentés

Tisztelt Közgyűlés!

Egy évvel ezelőtt választott új tisztkart a Magyar Néprajzi Társaság. A megelőző hat év során Paládi-Kovács Attila elnök és Bereczki Ibolya főtitkár valamint a titkárok, a szakosztályok vezetői és a választmány irányításával a Néprajzi Társaság eseményekben, programokban gazdag, nehézségektől sem mentes időszakot élhetett át. Ezek az évek és eredmények stabilan megalapozták a következő éveket, és sokszor támaszkodhattunk azokra a vezetői tapasztalatokra, amelyeket Paládi-Kovács Attila és Bereczki Ibolya megosztott velünk; ezt e helyen is szívesen köszönjük meg. Az új vezetés 2009 nyarán az átadás-átvétel adminisztratív nehézségei után érdemben összel láthatott munkához. Az eltelt nem egészen egy év során meg kellett tapasztalnunk, hogy egy kiterjedt, tagolt tudományos társaság élén egészen más természetű és mennyiségű feladatok adódnak, mint amit tagként vagy választmányi tagként el kellett végeznünk. A széltében emlegetett gazdasági válságjelenségek közvetett hatásai alól Társaságunk sem vonhatta ki magát egészen, mint ahogy a magunk módján az ország egészének társadalmi-politikai életébe be vagyunk ágyazódva. Összel munkahelyet változtatott a Társaság korábban két éven át dolgozott ügyintézője, az új ügyintéző, Tarczali Anikó október elseje óta látja el feladatait, a kezdeti zökkenők után egyre fokozódó gyakorlattal. Minden átmeneti nehézség mellett is bizakodva nézünk a jövőbe, mert meggyőződésünk, hogy a Társaságot nemes hagyományai, elkötelezett tagsága és a vezetésben közreműködők erőfeszítései megtarthatják a népi kultúra hagyományainak kutatásában és értékeinek megőrzésében vállalt útján.

Tisztelt Közgyűlés!

Mielőtt röviden áttekintenénk az elmúlt év legfontosabb eseményeit, hajtunk fejet azok emléke előtt, akik jelenlegi tudomásunk szerint az eltelt egy év során távoztak el tagjaink sorából. Korkes Zsuzsa (1942–2009), Réthey Prikkel Lajos (1925–2009) és Lami István (1925–2009) tagtársaink halála nemcsak családjuk és hozzátartozóik, de Társaságunk számára is veszteség. Emléküket megőrizzük, kérem, fejezzük ezt ki egyperces néma felállással!

Tisztelt Közgyűlés!

Ahogy azt korábban is megszokhattuk, röviden vázoljuk a szervezeti működésünkkel kapcsolatos adatokat. A Társaság iránti figyelem és érdeklődés egyik kifejezője a tagfelvételek száma; ez az elmúlt egy év során igen alacsony

számú volt, mindössze 13-an kérték felvételüket hazai és külföldi magyar körből. Ezt egyfelől láthatjuk negatív fejleménynek, hiszen korábban a belépési adatok magasabbak voltak; másfelől talán reménykedhetünk abban, hogy a belépők a belépési nyilatkozat kitöltése után is eleven kapcsolatban maradnak Társaságunkkal. A 2009. év végén 1866 fő szerepelt a tagsági adatbázisban.

Társaságunk 2009 folyamán négy választmányi ülést tartott (február 25., április 30., október 28., december 2.), 2010-ben eddig további kettőt február 24-én és április 28-án; ezek jegyzőkönyvei betekintésre hozzáférhetőek. Időközben természetesen szükség szerint a vezetőség tagjai közötti konzultációkra is sor került. Ami a hivatali működést illeti, az említett váltást követően rövidesen sor került arra, hogy a Társaság irodája és részben kiadványraktára is ideiglenes helyre költözött a múzeum épületén belül arra az időre, amíg a felújítás során érintett terek új kialakítása megtörténik. A társasági iroda új elhelyezési tervét Fejős Zoltán főigazgatóval egyeztettük, és a tervek szerint a végleges helyre költözés az idén megvalósulhat. Az ideiglenes helyzet sajnos a kommunikációban is okozott némi fennakadást. Közben némi irodatechnikai fejlesztésre is sor kerülhetett.

A korábbi évek gyakorlatát folytatva igyekeztünk frissíteni a Társaság honlapján található információkat. Annak tudatában, hogy a honlap egyre kevésbé képes megfelelni a követelményeknek, lépéseket tettünk a tartalmi és formai modernizálás irányába, ennek látható jeleire valamennyit még várni kell. A növekvő postaköltségek csökkentése érdekében igyekszünk szélesíteni azok körét, akikkel elektronikusan tarthatjuk a kapcsolatot; ezúton is kérjük tagtársainkat, hogy aki teheti, segítse kapcsolattartásunkat azzal, hogy levélben jelentkezik Titkárságunknál esetlegesen megváltozott adatai frissítésével. A közgyűlési meghívót is több helyről hozta vissza a posta.

Társaságunk életében az elmúlt év során számos esemény zajlott szakosztályi keretekben és azokon túl is. A 2009 első felében lezajlottakról itt újra nem emlékezünk meg, ezek elhangzottak a tavalyi közgyűlés főtitkári beszámolójában Bereczki Ibolyától. Szeptember első napjaiban Dobogókőn jelentős rendezvény volt a 10. Finn–Magyar Néprajzi Szimposium. A nagy hagyományokra visszatekintő találkozó ez alkalommal is eredményes volt, nemcsak tartalmas előadásokban lehetett részünk, hanem a Néprajzi Múzeum és a Szabadtéri Néprajzi Múzeum jóvoltából és szervezésében gazdag kiállítási programokban is, továbbá tartalmas beszélgetésekben, konzultációkban. E helyen is meg kell köszönnünk a társszervezők támogatását és a pályázatokon elnyert akadémiai, néprajzi kutatóintézeti összegeket, illetve a közreműködők áldozatos munkáját.

Társaságunk jelen volt decemberben a Benedek Elek-emlékülésen a Petőfi Irodalmi Múzeumban rendezett könyvadásán, szintén könyvekkel a március 27–28-án a Budapest Sportarénában megrendezett Táncháztalálkozón, az elmúlt hétvégén pedig az eső által elmosott Múzeumok Majálisán a Nemzeti

Múzeum kertjében. Társzervezőként vett részt a Társaság a Magyar Tudományos Akadémián megtartott Vikár Béla-emlékülésen október 27-én és az Ortutay Gyuláról tartott megemlékezésen március 24-én. A tavalyi könyvhét-hez kapcsolódóan első ízben megrendezett néprajzi és antropológiai könyvbörzére az idén ősszel fog sor kerülni, főként a pályázati támogatási lehetőségek időzítése miatt, illetve abból a megfontolásból, hogy a könyvhét amúgy is zsúfolt programját ne szaporítsuk újabbakkal.

A Társaság szakosztályai közül legtöbb alkalommal az Anyagi Kultúra Szakosztály meghívóit vehettük kézbe: október 21-én a *Tiszta sorok* könyvbemutatója volt a Kossuth Klubban, október 28-án a Györffy István-emlékülés a Néprajzi Múzeumban, november 18-án a Kresz Mária-emlékülés és a Zalakaros szőleje és bora könyvbemutató, december 16-án a Lükő Gábor-emlékülés és Bárh János könyvbemutatója, február 24-én Takács Lajosról megemlékezés és beszélgetés Petercsák Tivadarral, április 14-én megemlékezés a 100 éve született Tálasi Istvánról az ELTE-n, s a közeli jövőben kerül sorra (május 25–26-án) az édes sült tésztákról rendezett kétnapos tudományos szimpózium.

A Film- és Fényképészeti Szakosztály szervezésében/közreműködésével vetítette le a Néprajzi Múzeum azt a kutatói portrészorozatot 2009 szeptembere és decembere között, amelynek keretében az érdeklődők megtekinthették a nemrégiben elkészült és szakmánk jeleseit bemutató egyórás filmeket (a megörökítettek közül néhányan a filmek elkészülése óta már eltávoztak körünk-ből). Kár, hogy az értékes vetítésekről kevesen szereztek tudomást vagy más ok miatt volt kicsi az érdeklődés.

A Folklór Szakosztály december 2-án alternatív vallási közösségekről szóló szimpóziumnak, március 25-én pedig a Szegeden tartott Ortutay Gyula-megemlékezésnek volt társrendezője.

A Nemzetiségi Szakosztály szervezésében október 3-án a 80 éves Eperjessy Ernőt köszöntötte a Társaság, április 21-én pedig a 2009-es gödöllői cigánykonferencia könyvbemutatóját tartotta meg.

A Városnéprajzi Szakosztály november 26-án egy Pesterzsébeten zajló közös néprajzi-antropológiai kutatási beszámolót szervezett meg, január 26-án egy folyamatban levő OTKA-kutatásról adott hírt.

Tavaly nyár óta eddig még nem volt önálló rendezvénye az Önkéntes Gyűjtő Szakosztálynak és a Népzene és Néptánc Szakosztálynak. A Társadalomnéprajzi Szakosztály, a Szegedi Akadémiai Bizottsággal közösen szervezett könyvbemutatót Szegeden április 24-én. Ha belegondolunk, hogy ezek a szakosztályok milyen szakmai és társadalmi érdeklődést mozgattak korábban és mozgathatnának ezután is, csak sajnálatunkat fejezhetjük ki, és elgondolkodhatunk, milyen utak vezethetnének érdeklődést keltő programok szervezése irányába. Biztos, hogy e téren a szakosztályok vezetőinek volna teendője.

Tisztelt Közgyűlés!

Társaságunk kiadványai között régóta központi helyet tölt be szakfolyóiratunk, az *Ethnographia*. Ennek megjelenését a Debrecenben működő szerkesztőség gondozza szakmailag, Bartha Elek vezetésével. A szerkesztő decemberben lejárt megbízatását a választmány 2009 decemberében újabb három évre meghosszabbította. A folyóirat szerkesztőbizottságát a választmány új összetételben megválasztotta, azóta ez a testület sajnos még nem ült össze. A folyóirat megjelenése – évi négy füzetben – egyre inkább lépést tart az idővel, még ha ennek az is az ára, hogy kevesebb írást (köztük könyvismertetést) tartalmazó karcsúbb számok jelenhetnek meg. Az utolsó megjelent szám a 2009/3. A terjesztés kérdése sajnos továbbra sem megoldott, az előfizetőkön túl kevesen vásárolják a folyóiratot, e téren kívánatos lenne az előrelépés.

A *Néprajzi Hírek* szerkesztését továbbra is Hála József végzi, akit Máté György segít munkájában; időközben decemberben lemondott szerkesztői megbízásáról Bárth Dániel. A lap széles körben és magas szinten tájékoztat kutatóokról, konferenciákról, évfordulókról és számos kisebb eseményről, amik szakmánkat és annak társadalmi környezetét érintik. Az iroda költözése és a tagnyilvántartás zökkenői miatt a *Néprajzi Hírek* kipostázása a tagság irányába az utóbbi időben némi késedelmet szenvedett, ezt igyekszünk pótolni.

A nemzetiségi kötetek közül a 2009. év folyamán az OKM Esélyegyenlőségi Főosztályától kapott támogatás segítségével megjelenhetett A Magyarországi Németek Néprajza 24. kötete, A Magyarországi Szlovákok Néprajza 22. kötete és a Cigány Néprajzi Tanulmányok 15. kötete. A szerb és horvát kötetek megjelentetéséhez reményeink szerint újabb, mintegy 2 M Ft-os pályázati lehetőség kínálkozik.

Tisztelt Közgyűlés!

A Társaság működésének anyagi vonatkozásairól éppúgy szót kell ejteni, mint a tartalmiakról. A működés saját bevételei között elsőként a tagdíjfizetést kell említeni, amelynek összege (2009-ben) 738 000,- Ft, nagyjából az előző évi szinten mozog. A adózók 1 %-os felajánlásaiból a Társaság 190 213,- Ft-hoz jutott. Kiadványok értékesítéséből 348 730,- Ft bevételünk származott. Mindez természetesen távolról sem volna elég a működési kiadások fedezéséhez, ahhoz nélkülözhetetlen a MTA működési támogatása, 1 M 82 E Ft, valamint a Nemzeti Civil Alap 800 E Ft-os támogatása.

A Társaság további, pályázatokon konkrét célokra elnyert összegekkel gazdálkodhatott. Az *Ethnographia* kiadását a MTA 1 M 200 E Ft-tal támogatta. A nemzetiségi kötetek kiadására az OKM-től 2 M 900 E Ft-ot kaptunk. A Nemzeti Kulturális Alaptól 900 E Ft érkezett a *Néprajzi Hírekre*, 300 E Ft a Finn–Magyar Néprajzi Szimpoziумra, 550 E Ft a Morvay Péter-émlékkötet

kiadására. A pályázati úton elnyert támogatások teljes összege 9 M 701 E Ft volt, az összes bevételek összege pedig 2009-ben 11 M 436 E Ft.

Ami a kiadásokat illeti, a 2009-es pénzügyi évre vonatkozó kiadások teljes összege 9 M 642 E Ft. Ebből a személyi kifizetések összege járulékokkal és megbízási díjakkal együtt 2 M 601 E Ft, az anyagi jellegű ráfordítások összege 6 M 981 E Ft.

Bár a jogszabályok szerint az éves közgyűléshez kapcsolódó közhasznú-sági beszámoló és a mérleg minden esetben az előző naptári évhez kapcsolódik, engedjék meg, hogy jelezzem, a 2010-ben eddig eltelt négy hónap gazdasági mérlege az általános nehézségek ellenére pozitív. A költségtakarékos gazdálkodás és az intenzív pályázati munka eredményeként szervezetünk anyagi stabilitását jelzi, hogy a folyószámlán 2010. április 27-én 6 199 432,- Ft, a házi pénztárban (az április 30-i pénztárjelentés szerint) 84 690 forint, lekötött betétként pedig 2 427 572,- Ft áll rendelkezésünkre. Az ez évi tagdíjbefizetések összege 254 400,- Ft.

Ahogy tavaly elhangzott, úgy idén is érvényes: nemcsak a gazdasági körülmények neheztedek meg, hanem egyre inkább megszigorodnak a pályázati források elnyerésének és elszámolásának szakmai és pénzügyi szabályai. Kötötték az elszámolás lehetőségei, sok adminisztrációt kíván a pályázati munka. Ez kihat a titkárság munkájára, és olykor jelentős többletmunka szükséges ahhoz, hogy mindent időben és pontosan teljesíthessünk. Sajnos a tavalyi felvetés egy további ügyintéző alkalmazásáról továbbra is csak óhaj maradt, pedig biztos, hogy szükség volna rá, mert egy ember 6 órás munkaidejébe általában nem fér bele az adminisztratív feladatok teljesítése.

Tisztelt Közgyűlés!

Néhány folyamatban lévő programról is tájékoztatást kell adnunk. Ezek között egyik a nyáron megrendezésre kerülő Néprajzi Szeminárium, melyre Veszprém-ben fog sor kerülni immár 17. alkalommal, együttműködésben a Kriza János Néprajzi Társasággal, a szabadkai Kiss Lajos Néprajzi Társasággal és a galántai Mátyusföldi Muzeológiai Társasággal. Reményeink szerint tartalmas és hasznos rendezvényre kerülhet sor. Ugyancsak a nyáron lesz az Önkéntes Gyűjtők Találkozója Budapesten.

A finn–magyar szimpózium előadásainak és az örtilosi népmesegyűjtés megjelentetéséhez pályázatot nyújtott be a Társaság a Nemzeti Kulturális Alap igazgatóságához.

A Társaság kezdeményezésére tavaly év végén megindult az *Ethnographia* digitalizálásának programja. Erre a Nemzeti Kulturális Alap 3,5 M Ft-os támogatását nyertük el, a munkát az Arcanum végzi. Az 1890 és 2008 közötti évfolyamok teljes szöveges digitalizált változata kereshető .pdf formátumban hamarosan elérhető lesz az interneten, és az anyagi lehetőségektől függően tervezzük offline kiadását is. Reményeink szerint ez a hozzáférés új lehetősé-

geket nyit meg nemcsak a szakmabeliek számára, hanem más szakmák képviselőinek és érdeklődők széles köreinek számára is. Tájékozódás, elemzés, feldolgozás ma már egyre kevésbé képzelhető el fontos tartalmak széles körű digitális hozzáférése nélkül. Ehhez kívánunk mi is hozzájárulni a magunk szerény eszközeivel.

Tisztelt Közgyűlés!

A főtitkári beszámoló végén illendő újra megköszönni mindazok segítségét, közreműködését, akiknek tevékenysége, túlnyomórészt önkéntes munkája hozzájárult a Társaság törekvéseinek megvalósulásához, céljaink eléréséhez. Köszönet jár a Társaság elnökének, alelnökeinek, titkárainak, pénztárosának, különösen is ügyintézőjének, nemkülönben a szakosztályok elnökeinek és titkárainak, továbbá a könyvelésben, a honlap gondozásában közreműködőknek. Sokan vannak, akik a Társaság rendezvényeinek létrehozásában más szervezetek és intézmények részéről segítettek. Külön köszönet jár a Néprajzi Múzeum vezetésének és munkatársainak is, akik részéről megannyi alkalommal tapasztalhattunk segítőkészséget. Nem kevesen voltak alkalmi segítők is, főként diákok köréből. Végül, de nem utolsósorban köszönet jár minden tagtársunknak, akik szerte az országban tevékenykednek a maguk sokfelé bagyazott módján, és eközben igen sokan találnak módot arra, hogy a Társaság munkáját támogassák, segítsék. Abban a reményben zárom ezt a beszámolót, hogy tevékenységünk együtt és külön-külön is eredményes lesz, hogy sikerül továbbra is megtalálni az együttműködés leghatékonyabb formáit és lehetőségeit, és hogy a következő év, évek során is képviselhetjük mindazokat a célkitűzéseket, amelyeket 120 éves Társaságunk nemzedékek alatt mindig megújulva megfogalmazott, maga elé tűzött. Ehhez kívánok mindannyiunknak erőt, kedvet, kitartást!

Kérem beszámolómm elfogadását!

Budapest, 2010. május 19.

MOHAY TAMÁS
főtitkár

*A közgyűlés résztvevői: Karacs Zsigmond (hátsó),
Gáborján Alice, Fejős Zoltán és Máté György (elől)*
(Fotó: Hála József)

*A Györffy István-émlékereimmel kitüntetett Lukács László
az előadását tartja, a háttérben Turai Tünde titkár*
(Fotó: Hála József)

V.

**A Magyar Néprajzi Társaság közhasznúsági jelentése a 2009. évről
Tartalmi beszámoló**

A Magyar Néprajzi Társaság 2009-ben Alapszabályának megfelelően, annak célkitűzéseit figyelembe véve, a választmány által megtárgyalt és elfogadott program és költségvetés alapján működött.

A Társaság működését a Nemzeti Civil Alap, a Magyar Tudományos Akadémia (3 682 E Ft), az Oktatási és Kulturális Minisztérium (3 900 E Ft), a Nemzeti Kulturális Alap (1 550 E Ft) és a Szociális és Munkaügyi Minisztérium (569 E Ft) által támogatott pályázatok révén elnyert anyagi források segítették.

Bevételeinket növelték a befizetett tagdíjak (738 E Ft), valamint a kiadványértékesítésből befolyt összeg (498 E Ft). A személyi jövedelemadó 1 %-ából származó bevétel 404 000 forint volt 2009-ben. A Társaság vezetése a bevételek növelése mellett a költségsökkentő intézkedések révén tudta biztosítani a szervezet stabil működését.

Szervezetünk a tárgyidőszakban 1 fő munkavállalót foglalkoztatott. A részére kifizetett bérköltség 1 679 E Ft volt. Megbízási szerződéssel többen is végeztek tevékenységet, részükre 637 E Ft került kifizetésre. A teljes foglalkoztatás után megfizetett járulékok 403 E Ft.

A Társaság 2009-ben is folytatta kiadványainak megjelentetését (az *Ethnographia* és a *Néprajzi Hírek*). Folytatódott a nemzetiségi kötetek megjelentetése (2009-ben jelent meg a *Beiträge zur Volkskunde* 24. kötete).

Összességében megállapítható, hogy Társaságunk a létesítő okiratában meghatározott közhasznú tevékenységét a tárgyévben közhasznú céljának megfelelően látta el.

A számviteli beszámoló a szervezet gazdálkodásáról, vagyoni, pénzügyi és jövedelmezősége helyzetéről megbízható és valós képet mutat.

A teljes közhasznúsági jelentés Társaságunk honlapján olvasható.

Tisztelt Közgyűlés!

Kérem a beszámoló elfogadását!

Budapest, 2010. május 19.

SÁRI ZSOLT
pénztáros

VI.

**A Számvizsgáló és Ellenőrző Bizottság jelentése
a Magyar Néprajzi Társaság 122. közgyűlésének**

Alulírottak mint a Magyar Néprajzi Társaság 122. közgyűlése által kiküldött számvizsgálók és ellenőrök jelentjük, hogy a Magyar Néprajzi Társaság számviteli nyilvántartását és közhasznúsági jelentését a mai napon megvizsgáltuk, és miután rendben találtuk, javasoljuk, hogy a pénztárosnak lelkiismeretes munkájáért szavazzon köszönetet a közgyűlés, és a szokásos fenntartással adja meg a felmentvényt.

Budapest, 2010. május 19.

PÁLL ISTVÁN
számvizsgáló

SELMECZI KOVÁCS ATTILA
számvizsgáló

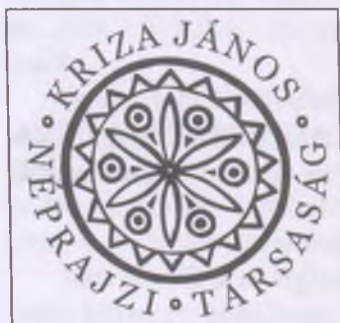
SZACSVAY ÉVA
számvizsgáló

TÁRSASÁGOK, EGYESÜLETEK, SZERVEZETEK

Húszéves a Kriza János Néprajzi Társaság

Ünnepi megemlékezés a Kriza János Néprajzi Társaság megalapításának huszadik évfordulója alkalmából (Kolozsvár, 2010. március 2.)

Alig néhány hónappal az 1989-es romániai változások után megalakult Kolozsváron a Kriza János Néprajzi Társaság. A romániai magyar néprajzkutatókat és amatőr gyűjtőket, tanárokat, értelmiségieket tömörítő társaság 2010 márciusában kolozsvári székházában ünnepelte megalakulásának huszadik évfordulóját. Az eltelt húsz év alatt nagy utat járt be a társaság: egy magánlakásba bejegyzett egyesületből önálló székházzal rendelkező, sokrétű kutató, archiváló, feldolgozó,

szervező tevékenységet folytató, komoly kiadói teljesítményt felmutató intézménnyé vált.

2010. március 12-én pénteken délután zsúfolásig megtelt a Kriza János Néprajzi Társaság (KJNT) Mikes Kelemen utcai székházának emeleti előadóterme. Megjelent számos alapító tag, közöttük a rangidős, ebben az évben 85. születésnapját ünneplő Kallós Zoltán, de eljöttek a kolozsvári magyar szellemi élet meghatározó egyéniségei is, valamint számos érdeklődő egyetemi hallgató.

A Tarisznyás Együttes muzsikája vezette be az ünnepi megemlékezést, majd Ádám Gyula fotográfus *Ezer székely leány napja képekben* című fotókiállításának megnyitására került sor az alkotó jelenlétében. Ádám Gyula fotográfiaiát, melyeket az előadóterem falán helyeztek el, Antal Attila Csíkszereda alpolgármestere és Ferencz Angéla néprajzkutató, a Hargita Megyei Kulturális Központ igazgatója is elkísérte Kolozsvárra. Antal Attila elmondta, hogy Csíkszereda városa tudatosan vállalta fel a Domokos Pál Péter által elindított mozgalom újjáélesztésének támogatását. Ferencz Angéla arról szólt, hogy a rendezvénnyel kapcsolatban a néprajzkutató közelítése kettős, egyfelől mint hagyományra, másfelől mint napjainkban is formálódó kortárs jelenségre kell tekintenie.

A kiállításmegnyitó után Pozsony Ferenc, a KJNT elnöke *Húsz esztendő a romániai magyar népi kultúra kutatásában* címmel ismertette a társaság tevékenységének legfontosabb területeit, rámutatva azokra az eredményekre

mára már kézzelfogható, megvalósult tervekre, melyek elindítója, s részben háttere is e szervezet volt. A társaság működésének kezdeti, 1990-től 1994-ig tartó szakaszát extenzív korszaknak nevezte, amikor is évente két-három tematikus konferenciát szerveztek Erdély különböző településein, sokszor magyarországi neves kutatók részvételével. 1994-től a székház létrehozása, az épület felújítása volt a legfőbb feladat, s aztán erre a biztos pontra építve kezdődhetett el a második, már intenzív szakasz a társaság életében, melyet kiadványok sora, kutatási programok, könyvtár- és archívumfejlesztés fémjelez.

A KJNT ünnepi összejövetelét levélben köszöntötte két alapító tag, Gazda Klára, Nyisztor Tinka és Zakariás Erzsébet, valamint Balogh Balázs, az MTA Néprajzi Kutatóintézetének igazgatója Budapestről, leveleiket, köszöntő soraikat Pozsony Ferenc ismertette a jelenlévőkkel.

Mohay Tamás főtktár a Magyar Néprajzi Társaság képviseletében személyesen üdvözölte a húsz éves társaságot. Elmondta, hogy a kezdetektől figyelemmel kíséri a KJNT működését, s a szerves építkezés példajaként tekint rá. Úgy vélte, hogy a társaságnak köszönhetően a Kolozsváron megforduló magyarországi néprajzosok mindig otthon érezhetik itt magukat.

Az ünnepi program két tudományos előadással folytatódott. Kotics József, a Miskolci Egyetem Kulturális és Vizuális Antropológiai Intézetének vezetője magyarországi felkért előadóként *Büntetőszokások a paraszti társadalomban* címmel olvasta fel széles elméleti alapozású, európai kitekintésű tanulmányát. Tánzos Vilmos hazai felkért előadóként *Az imitatio Christi két médiuma: a népi imádságszövegek és az egyházművészet viszonya* címmel tartott gazdag adatbázisra épülő, izgalmas képi és szöveges párhuzamokat felvonultató előadást.

Az ünnepi program végén az összejövetelt lezáró baráti beszélgetés előtt Kötő József és Péntek János mondott pohárköszöntőt. Kötő József az elmúlt húsz évet mérlegre téve hangsúlyozta a székház létrehozásának, sokszínű működésének jelentőségét az erdélyi értelmiségi generációk nevelésében és a tudományos életben. Péntek János elmondta, hogy véleménye szerint a KJNT megtett útja a romániai változások óta a romániai magyar intézményesülés legszebb példájának tekinthető.

Az ünnepi alkalomból a társaság kiadta Ilyés Sándor és Jakab Albert Zsolt szerkesztésében értesítőjének legújabb számát. Az összeállítás egy rövid elnöki bevezető után adatszerűen ismerteti a társaság fő tevékenységi köreit. A szakmai konferenciák, fontosabb kiállítások és kiadványok felsorolása minden magyarázat nélkül is impozáns, s ékesen bizonyítja, hogy a KJNT a romániai magyar szellemi élet jelentős tényezője.

MAGYARI MÁRTA

A Magyar Néprajzi Társaság köszönti a jubiláló Kriza János Néprajzi Társaságot

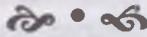
Húsz évvel a Kriza János Társaság megalapítása után, ezen a jeles évfordulón első szavunk mindenképp a köszöneté. A Magyar Néprajzi Társaság alig néhány hónappal korábban, 1989 őszén ünnepelte fennállásának századik évfordulóját, és sokan jól emlékezhetünk azokra a hetekre-hónapokra, amikor a szocializmus enyhébb vagy diktatórikusabb formái rövid időn belül sorra összeomlottak. Ahogy akkor, alig hetekkel a romániai politikai fordulat után, tisztánlátás és erő kellett a bizonytalan helyzetek okos kihasználásához és az új szakmai intézmények létrehozásához, úgy kell ma is erő a folytatáshoz. Ahogy egy gyerek vagy fiatal is akkor tud növekedni, ha serdülőkorában és később sem hagyják magára, mondván, hogy „már felnőtt”, így van ez az intézmények életében is. A KJNT életében is megannyiszor tapasztalhattuk a megújulás, a továbblépés képességét. A társaság összekötött egymással generációkat, a szocializmus kényszereihez igazodott vagy azok ellenében elszántan dolgozó idősebbeket és lelkesültebb, tapasztalatlanabb fiatalabbakat; találkozókat szervezett, kutatási feladatokat tűzött ki; kapcsolatokat épített Erdélyen, illetve Románián belül és azon kívül szakmabeliekkel, intézményekkel; évek során helyiségre, majd székházra tett szert, azt lépésről lépésre berendezte, bővítette, az adott feladatokhoz igazította; könyvtárat, archívumot hozott létre, amelyben helyet kaphattak nem csak az adományozott könyvrakományok, hanem értékes szakmai hagyatékok és kutatási dokumentációk is; pályázatokon indulva a társaság anyagi forrásokat biztosított alapkutatásokhoz, közte jelentős számban olyanokhoz is, amelyekbe szakmai szocializációjuk fontos szakaszában egyetemistákat is bevontak. A társaság a kezdetektől szoros együttműködésben dolgozik a BBTE egyetemi oktatóival, és a néprajz szakos egyetemi oktatás egyik legfontosabb háttérintézménye, amelyre más szakmák felől is mint példára tekintenek, hiszen a fiatalok bekapcsolása a munkálatokba a nélkülözhetetlen szakmai folytonosság biztosítója.

Természetesen nincs itt hely, talán szükség sem az eredmények részletes számbavételére, de ne hagyjuk említés nélkül a Kriza Társaság által szervezett konferenciák hosszú sorát, a rendszeresen megjelenő évkönyvet, a Kriza Könyvek és a Kriza Könyvtár sorozatcímmel megjelenő könyvsorozatokat, továbbá azt a szerepet, amit a társaság a szakmai-társadalmi nyilvánosság megteremtésében játszik előadások, kiállítások, könyvbemutatók szervezésével. Mind a mai napig a társaság elsődleges célja az érdemi munka végzése, serkentése, eredmények elérése, közlése (nem alapított és oszt például kitüntetések és díjakat, és nem pazarolja idejét és erejét hiábavalóságokra, látszatcselekvésekre). Így kerülhetett sor arra, hogy a „digitális tér” lehetőségeit is kihasználva interneten tegye közzé a romániai magyarság átfogó néprajzi bibliográfiáját, a moldvai csángók ugyancsak átfogó bibliográfiáját, egy sok

ezres képarcívumot (korrekt adatokkal felszerelve) régibb és újabb fényképek digitalizált változatából (www.kjnt.ro).

A magam nevében éppúgy, mint a Magyar Néprajzi Társaság nevében kívánom a társaság vezetőinek és tagjainak, hogy frissességüket, lendületüket és kitartásukat ezután is tartsák meg, adják tovább, és ahogy eddig, úgy ezután is példa, együttműködő társ lehessen a társaság saját hazájában éppúgy, mint a „határon túli” magyarok széles köreiben.

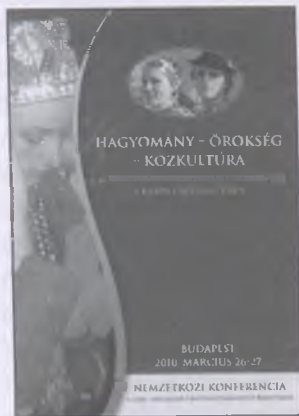
MOHAY TAMÁS

TUDOMÁNYOS RENDEZVÉNYEK, KONFERENCIÁK

Hagyomány – örökség – közkultúra

A magyar népművészet helye és jövője a Kárpát-medencében
(Budapest, 2010. március 26–27.)

A Magyar Tudományos Akadémia Néprajzi Kutatóintézete, összefogva a Teleki László Alapítvánnyal és a Magyar Népművészeti Tanáccsal, nagyszabású nemzetközi konferenciát rendezett a népművészeti mozgalom különböző ágazatai és a tudomány képviselőinek részvételével. A kétnapos, több szekcióban zajló tanácskozáson a hagyományörzéssel kapcsolatos elméleti, illetve a népművészeti mozgalomhoz kötődő gyakorlati kérdésekkel, valamint a népművészeti mozgalomnak a magyar társadalomban betöltött szerepével, stratégiájával foglalkoztak az előadások és az azokat követő viták keretében. A

konferencia megszervezését az is indokolta, hogy a táncházmozgalom kezdete, vagyis az 1970-es évek óta nem volt olyan fórum, amely ilyen széles körben biztosított volna helyet e kérdéskör megvitatására. A XXIX. Országos Táncháztalálkozóval párhuzamosan rendezett konferenciát Halász János, a Parlament Kulturális és Sajtóbizottságának alelnöke, Debrecen alpolgármestere nyitotta meg.

Balogh Balázs vitaindító előadásában a népművészet mai lehetőségeiről, nehézségeiről és az együttműködés esélyeiről beszélt. Az alábbiakban ebből idézünk fel néhány gondolatot: „*A népi kultúra társadalmi elfogadottságát, presztízsét, a köztudatban betöltött helyét ma egyfajta kettősség jellemzi. Hiába több mint kétszáz esztendő a népi kultúra iránti érdeklődés a magyar művelődésben, hiába vált a népi kultúra az egyik talpkövévé a modern nemzeti kultúrának, mégis a hozzá való társadalmi viszonyulás ellentmondásokkal teli.*

Ahhoz, hogy megértsük a jelenlegi működtetési és támogatási rendszer erőnyeit és hibáit, nélkülözhetetlen, hogy körvonalazzuk azt is, hogy mit gondolunk a népi kultúráról mint továbbélő kulturális örökségről. Tisztázandó az is, hogy a népi kultúrának hol a helye a nemzeti műveltségben, továbbá fontos szót ejtenünk a vizsgálatával foglalkozó néprajztudomány helyzetéről is.

Ahogy a népművészeti mozgalom történeti mélységét, tudományos hitelét, művészeti érvényességét segíti a néprajzkutatás, úgy a néprajz számára is nélkülözhetetlen a népművészeti mozgalom mint az alkalmazott néprajztudomány egyik fő területe.

Népművészek, közművelődési szakemberek, néprajzkutatók, gazdasági szakemberek és népművészetet kedvelő amatőrök összefogása teremthet csak kiutat számunkra abban a világban, amelyben az értékteremtés záloga csak az értékőrzés lehet!”

A konferencia első napján a Hagyományok Házában széles körű párbeszéd valósulhatott meg a tudomány és a népművészeti mozgalom jelenlévő képviselői között. Az *Alkotás, nevelés, szemléletformálás* című szekcioulésen több nagy tömbben hangzottak el előadások. Az *Alkotó útkeresés a 21. század magyar nemzeti kultúrájában* című sorozatban Pávai István és Kelemen László a népzene, Diószegi László a színpadi néptánc, Szűcs Endre pedig az építészet kapcsán beszélt a népművészet mai kultúrában történő továbbélésének lehetőségeiről. Az ezt követő, a *Gyökerek, ágak, vadhajítások – A népművészet „színeváltozásai”* című részben Juhász Zoltán a magyar népzene eurázsiai kapcsolatairól, Szalay Zoltán változó hagyományainkról beszélt. Kiss Ferenc a népzene-világzene, Szabó Zoltán pedig a tárgyalkotó népművészet területét áttekintve a minőség és hitelesség problémáit feszegette. A *népművészet szerepe az oktatásban* című rész előadásaiban Baksa Brigitta a néprajzi ismeretek iskolai oktatásával, Eredics Gábor a népzeneoktatás távlataival, Ördög Mária a kodályi zenepedagógia, Demarcsek György pedig a művészetoktatás mai helyzetével foglalkozott. Az első szekció utolsó előadástömbje a népi kézművesség, kézművesoktatás helyzetét és problémáit igyekezett feltárni. Ezen belül Pál Miklósné a népi kézművesség jelenéről és jövőjéről, Benkő Pál a felvidéki kézművességről, Beszprémy Katalin a kézművesek oktatásáról, utánpótlásáról, Vetró Mihály a felnevelő hagyományról tartott előadást.

Az *Alkalmazott néprajztudomány és közkultúra – A találkozások színterei és a néphagyomány reflektált képei* című második szekcióban főként a tudomány képviselői kaptak szót. Ennek a *Hagyományértelmezés, közösség, identitás* című első részében Verebélyi Kincső bevezető előadásában a népművészet jelenségekörét és határait vázolta fel. Juhász Katalin a hagyománnyal foglalkozók tevékenységformáit és a hagyomány interpretációinak modelljeit mutatta be – elsősorban a népzene példáján. Juhász Erika a pávaköri mozgalom előadói irányzataival foglalkozott konkrét példákon keresztül. Szilágyi Miklós esettanulmányában a nagykun öntudat felélesztésével kapcsolatos jelenségeket elemezte. Fülemile Ágnes *Énképek, nosztalgiák és öltözeti gesztusjelek* című előadásában az elmúlt 25 év jelenségei és erdélyi tereptapasztalatai alapján áttekintette a „hagyományosnak” nevezhető egykori paraszti/polgári/nemesi, lokális, regionális és nemzeti öltözködési rendszerek továbbvitelének mai trendjeit, az öltözetegyüttesek, vagy kiemelt öltözeti elemek használatának módját, közegét, jelentéseit és a jelenleg kialakuló legújabb jelenségekre is reflektált.

Az *Értékképzés, hitelesítés „piacosítás”* című panel keretében Kuti Klára a táplálkozáskultúra területéről vett esetek alapján a turizmusipar hagyományok autentizálásában betöltött szerepét tárgyalta. Förhénci Horváth Gyula

előadásának témája az európai borkultúra magyar inspirációinak megjelenési formáinak bemutatása volt. Csoma Zsigmond a hungarikumok közül az agrár- és élelmiszeripari termékekkel kapcsolatos promóciós, illetve kultúrpolitikai lehetőségeket, valamint ezekben a néprajztudomány szerepét járta körbe. Csonka-Takács Eszter a szellemi kulturális örökség egyezmény feladatait, lehetőségeit és hatásait elemezte.

A *Reflexiók a hagyományról és a nemzeti önkép* című panel előadásai azt vizsgálták, hogy a hagyománnyal kapcsolatos reflexiók milyen hatást gyakorolnak a különböző csatornákon keresztül a nemzeti önképre. Szemerkenyi Ágnes előadása arra a kérdésre kereste a választ, hogy van-e a folklórnak, pontosabban egyes folklórműfajoknak (például a mesének, balladának, archaikus imának, ráolvasásnak stb.) sajátos nyelvhasználata, érzékelhető-e egyes társadalmi, területi, vagy korosztálybeli közösségek nyelvhasználatában a folklór hatása, illetve az irodalmi művekben mennyire van jelen a folklór. Landgraf Ildikó a különböző korszakokból vett tankönyvi példákkal mutatta be, hogy a tankönyvek mondafeldolgozásainak témaorientációja, időkezelése, történelemszemlélete miként járul hozzá a magyar történeti hősök és események sztereotipizálásához, illetve a tankönyveknek milyen szerepe lehet a nemzeti önképteremtés folyamatában. Sári Zsolt a mai kor hagyományos és szabadtéri, öko- és néprajzi múzeumainak új funkcióit és ismeretközvetítési stratégiáit tekintette át külföldi és magyar tapasztalatok mentén. Sándor Ildikó előadásában – a témára fordított idő mennyiségi és minőségi vonatkozásai, a tematizálás kérdései, valamint a reprezentáció komponensei alapján – azt vizsgálta, hogy milyen képet ad a néphagyományról a média napjainkban. A panelt egy színes, többszereplős bemutató zárta, amelyben Jancsó Zoltán, Pozsonyi Attila, Rajcsányi Balázs és Sári Zsolt azt mutatták be szóval, képpel, élőzenével, hogy a Magyar Televízió arculatának megújításában hogyan sikerült a magyar népművészet tárgyi és zenei elemeit nem eltorzítva, de mégis modern, progresszív kompozícióban alkalmazva sikeresen felhasználni.

A szekció két záró előadása az adatbázisok és azok informatikai fogyasztásának kérdéseivel foglalkozott. Tari János a Néprajzi Múzeum példáján a mozgóképek digitális hozzáféréseinek új rendszerét mutatta be, amelybe a tárgyszavas keresés lehetősége is beleépült, így az archívumi anyag széles körű felhasználását teszi lehetővé. Borsos Balázs a néprajzi atlasz számítógépes feldolgozásának kapcsán ismertette a digitális archívum által nyújtott lehetőségeket, illetve azt, hogy ezek a digitális rendszerek mennyire alkalmasak a humán szakértői munka egyes fázisainak kiváltására.

A konferencia második napján a Papp László Sportaréna-ban a táncház-találkozó keretében három tematikai egységbe rendezve hangzottak el az előadások. Az első rész előadói – Borbély Jolán, Halmos Béla, Sebő Ferenc, Timár Sándor, Novák Ferenc és Péterfy László – a magyarországi népművészeti mozgalom különböző ágainak kialakulását és fejlődéstörténetét tekintették át, elsősorban a mozgalom szemszögéből.

A *Népművészet és identitás* című panelben három elméleti előadás hangzott el, három – sok tekintetben különböző beállítottságú és szakterületű – jelentős tudományos és közéleti személyiség tolmácsolásában. Vitányi Iván a népművészet szerepéről és napjaink magyar társadalmában betöltött jelentőségéről szólt. Gerő András a „Magyar Arc” koncepcióját vázolta fel, amely szerint a szellemi örökségünk, a magyar önazonosság komponenseinek intellektuális újragondolása alapján egy létrehozandó magyar „Büszkeség Házában” kellene bemutatni mindazt, amit a 21. században a magyarok önmagukénak éreznek, amiről úgy gondolják, hogy ettől magyarok. Granasztói György fontos felvetéseket tett a mai magyar nemzeti öntudattal kapcsolatban: a nemzettudatunk ma válságban van, pedig fontos lenne mindannyiunk számára az ugyanazon közösséghez tartozást átélnünk. Nemzeti identitásunk racionális és irracionális elemeire is szükség van, de mindennek alapja egy közös és szilárd értékrend lehet. Az előadó éppen azokra a kérdésekre próbált választ keresni, hogy mit jelent az erény a mai közéletben és hogyan képződik a nemzeti öntudat a mai Európában.

A konferencia utolsó nagy paneljében igazi nemzetközi seregszemle tanúi lehettek a résztvevők, hiszen a külföldről érkezett előadók arról számoltak be, milyen szerepet játszik a táncművészet a határainkon túli magyarság és a diaszpóra életében. Sinka Imre Melbourne-ből, Thakashi Kamiya Tokióból, Eduard Bonipartian, Puskás Angyal, Pedro Marques, Carlos Jankovics Dél-Amerikából hoztak híreket a magyar néptáncsal foglalkozó közösségekről. Dreisziger Kálmán (Montreál) az észak-amerikai, Ordasi Magdi és Lázár (Persik) Katalin a kaliforniai, Csiszár Gergő és Lajos Miklós a british columbiai magyar táncművészet történetéről és jelenéről számolt be. Pál Lajos Kárpátalján, Richtarcsik Mihály és Hégli Dusan a Felvidéken, Kisimre Árpád a Vajdaságban, Jánosi József pedig az Erdélyben tapasztalható népművészetrel, színpadi néptáncsal kapcsolatos mai jelenségekről, problémákról tartott előadást.

Összességében megállapítható, hogy az Oktatási és Kulturális Minisztérium, illetve a Nemzeti Kulturális Alap által támogatott tanácskozás eredményesen zárult. A két nap folyamán sikerült elkezdenünk egy olyan termékeny, remélhetőleg hosszú távon is gyümölcsöző párbeszédet, amelyben a legkülönbözőbb szakterületről érkezett és akár egymással ellentétes politikai nézeteket valló résztvevők – még egymással vitázva is – mindannyian képesek voltak ugyanazon közös ügy mellett kiállva megfogalmazni elemzéseiket, építő kritikájukat, vagy konstruktív javaslatukat. Fontos lenne, hogy a megkezdett párbeszéd kisebb körökben, műhelyviták keretében is folytatódjon, hogy a népművészet területén elért világszínvonalú eredményeink olyan kulturális tökélet tudjanak képviselni, amely nemcsak kulturális, hanem a közösségfejlesztés, a nemzeti identitás, országimázs szempontjából, valamint gazdasági szempontból is az egész magyarságnak előnyére szolgál. Mindehhez szükség van arra is, hogy a népművészet tudományos és gyakorlati szakértői

közös stratégiai állásfoglalást dolgozzanak ki és folyamatosan közvetíteni tudják a különböző műhelyekben született javaslataikat a döntéshozók felé.

JUHÁSZ KATALIN

Alkotók – tárgyak – értékek – zsűrik
Szakmai nap a Hagyományok Házában
(Budapest, 2010. május 13.)

A Hagyományok Háza Népi Iparművészeti Osztályának az egyik legfontosabb feladatára a tárgyalkotók, népi iparművészek szakmai segítése, a munkáikat elbíráló zsűrik összeállítása és országos hatáskörrel a műbírálás rendjének folyamatos biztosítása. A Hagyományok Házában 2010. május 13-án megrendezett szakmai napon az alkotók, a szakmai közösségek képviselői, valamint a zsűritagok és a Népi Iparművészeti Tanácsadó Testület képviselői mondták el az utóbbi években felhalmozott tapasztalataikat. Ez tematikus szekcióülések keretében történt, amelyek előtt a következő előadások hangzottak el. Fülemile Ágnes: *Közösség – kontroll – alkotás. A népművészet változása a 19–20. században*; Balogh Balázs: *Társadalmi változások hatása a tárgyak világára a 20. század első felében (Táp község gazdálkodásának vizsgálata példáján)*; Csupor István: *A Népi Iparművészeti Tanácsadó Testület megújításának feladatai*; Beszprémy Katalin: *A népi kézművesség útjai a 21. században*; Csonka-Takács Eszter: *A szellemi kulturális örökségről*.

Az alábbiakban Beszprémy Katalinnak a szakmai napon elhangzott előadását közöljük.

HÁLA JÓZSEF

A népi kézművesség útjai a 21. században

A népi kézművesség továbbélésének a népművészet felfedezésének kora óta három jól körülhatárolható útja van, s ezek az utak az idők folyamán – bár a társadalmi változások, divathullámok, a kultúrpolitika jelentősen hatottak rá – alapvetően változatlanok maradtak.

Mi is ez a három út?

A népi kultúra mint inspiráció a magas művészetek számára

Ennek is különböző korszakai voltak az idők során. Gondoljunk a szecesszióra, a Gödöllői Műhely, Kós Károly, Tüdös Klára, vagy kortársaink közül Makovecz Imre, Csete György, Ekler Dezső, Bak Imre, Samu Géza, Arday Ildikó, Sárvári Katalin, Bakó Ilona munkásságára.

Ezen a területen óriási szerepe van egyrészt a világban zajló szellemi áramlatoknak, de legalább akkora jelentőségű az adott kor kultúrpolitikája is. Fontos-e egy országnak az, hogy legyen nemzeti sajátosságokat is továbbvivő, megjelenítő művészete?

Ez a folyamat az oktatásnál kezdődik. Fontos lenne, hogy a népi kézművesség nyerje el az őt megillető helyet a művészeti iskolák területén, azaz önálló tanszak legyen, nevelődjön ki olyan új, fiatal generáció, amelyik ismeri, megszereti, optimális esetben anyanyelvi szinten ismeri tárgykulturánkat, a tárgyakhoz kötődő néprajzi ismereteket. Erre építve át tudja emelni egy másik szintre megszerzett tudását. Ennek a folyamatnak következő lépcsője a képző- és iparművészeti egyetem, melynek tananyagából szintén hiányoznak ezek az ismeretek.

Mindez oktatás- és kultúrpolitikai kérdés.

Mi lehet itt a mi feladatunk? Mit tehetünk saját kereteinken, lehetőségeinken belül?

A kultúrtörténeti előzmények is azt támasztják alá, hogy egy stíluskorszak, egy stílus akkor átütő, ha nem műfajonként, alkotóként folyik az útkeresés, hanem ki tudnak alakulni közös szellemi műhelyek, együttgondolkodások, útkeresések.

Mindezt elő lehet segíteni közös pályázatok kiírásával, ösztönző kiállítások, fórumok, közösségek létrehozásával, melyek vonzóvá, inspirálóvá teszik az arra fogékony alkotókat.

Ebből kiindulva fontos lenne az együttműködés, a gondolatok átjárhatóságának elősegítése az építészet, a belsőépítészet, az iparművészet, a kézművesség területén, hiszen egységes stílussteremtésre, a kézműves hagyományok korunknak megfelelő adaptációjára csak így van esély. Elég, ha építészeti újságainkra gondolunk, amelyekben a szép népi ihletésű házak berendezése sokszor anakronisztikus. A képzett iparművészek szemléletükkel, tanult formatervezői tudással, a kézművesek szakmai néprajzi és technikai ismereteikkel tudják egymást gyarapítani, gazdagítani.

Ez persze még mindig nem elég, mert legalább olyan fontos tényező az, hogy mindennek a divatját, nyilvánosságát, reklámját nagyon fontos megteremteni. Könnyen provincializálódik a népművészet, ha nem sikerül ez, a „magas” kultúrába való beépülés. Számunkra ez új, de elkerülhetetlen feladatokat jelent.

A népi kézművesség mint az alkotók megélhetési forrása

Hovatovább közhelynek számít szakmai berkekben a régi népművészeti bolt-hálózat iránti nosztalgia. Távol álljon tőlem ennek visszasírása, még emlékszem kínálatukra. Tisztelet a kivételnek, néhány exkluzív boltnak a Kecskeméti és a Váci utcában.

De egy biztos, hogy a mesterek elestek egy széles körű megrendelői forrástól, számukra az alkotás mellett feladattá vált az értékesítés is, ami sokuk esetében lelkiileg, időben és rátermettség tekintetében nagyon nehéz feladat. A jó kézműves elsősorban jó mester, nem biztos hogy jó kereskedő, de hogy a kettőre együtt kevés az idő és energia, az teljesen biztos. Sajnos a fürdővízzel együtt kiöntötték a gyereket is ennek a bolt-hálózatnak megszüntetésével, s ahelyett, hogy tudatosan bárki végiggondolta volna ezt a folyamatot, privatizálódott ez is. A frekventált helyeken odáig fajult a helyzet, hogy életveszélyesen fenyegetnek meg boltot nyitni szándékozó vállalkozókat a már működő üzletek háttérében lévő maffiák. A népművészeti árukat kínáló boltok, standok kínálata siralmas, nem válik díszére nemzeti értékeink prezentálásának.

Pedig látunk jó példákat más európai, vagy a környező országokban, például Spanyolországban, a balti országokban, Szlovákiában, Ausztriában is, ahol sikerült ötvözni a minőségre való törekvést, a kereskedelmi szempontokat és az országimázst e tekintetben is.

Az alkotók számára nyitva lévő másik lehetőség a népművészeti vásárokon való részvétel. Ez sokak számára kedvelt forma, hiszen itt közvetlen kapcsolat teremődik alkotó és közönség között, különösen, ha mesterségbemutató is kapcsolódik a rendezvényhez. A közönség láthatja, részt vehet a munkafolyamatban, jobban megérti, értékeli a kézi munkát.

A vásárokkal kapcsolatban viszont ki kell mondani, hogy a Mesterségek Ünnepétől és néhány kiemelt alkalomtól eltekintve ezek színvonala rendkívül vegyes és ez több szempontból is rossz.

Rossz azért, mert az emberek tudatában negatív kép alakul ki a népi kézművességről, erősen fogalmazva: népművészet = bővli. S ez rendkívül káros, hiszen devalválódik a műfaj maga, teljes egészében.

De mindezért a kézművesek a legkevésbé felelősek. Mi okozza ezt?

A vásárt szervező önkormányzatok, szervezetek legtöbbször a legnagyobb hasznot kívánják kivenni egy ilyen rendezvényből. Legyünk őszinték, van is okuk rá, nekik is szükségük van a bevételre. De egyszer azt kellene megérteni ezeknek a szervezeteknek, hogy a minőségnek ára van, s egy rendezvény színvonala érdekében szükséges megtalálni az optimumot a bevétel és minőség között, mert hosszú távon ez a kifizetődő. Alacsonyabb helypénz fejében például meg lehet követelni kizárólagosan a zsúrizett termékek árusítását, amit egyébként törvény ír elő, csak ezt senki nem tartja be. Épp a vegyes színvonalú vásárok vonják maguk után azt, hogy az igényes termékek nem piacképesek, mert a bővlit olcsóbban lehet eladni.

Rossz az országimázs szempontjából, hiszen a hozzánk látogató szinte csak ezt a szintet ismeri meg.

Rossz azért, mert az a mester, aki ebből él, a napi megélhetésért keményen megküzdve nem tud szakmailag fejlődni. Nincs ideje, energiája mestermunkák elkészítésére, önképzésre, kísérletezésre, gyűjtőmunkára.

A vásárok ugyanakkor nem alkalmasak arra sem, hogy a mives tárgyak értékesítésre kerüljenek, a közeg miatt sem, s azért sem, mert az emberek nem vásárokon akarnak nagy értékű alkotásokat megvásárolni.

Nagyon alkalmasak ugyanakkor a személyes kapcsolatok megteremtésére, esetlegesen egyéni megrendelések felvételére. Ehhez kapcsolódóan egyre nagyobb (egyelőre kihasználatlan) lehetőség mai korunkban a saját honlap, az internetes PR.

Jó, de tőke hiányában kiaknázatlan lehetőség a Műhelygalériák rendszere, ami a turizmushoz kapcsolódóan nyújt lehetőséget az alkotók, a mesterségek megismerésére, az értékesítésre. Sajnos kevesen tudnak élni ezzel, pedig vidékfejlesztési források vannak erre a célra. Gondot az információk hiánya, a finanszírozás, a pályázat megírása jelenti. Probléma továbbá a pályázatok kritériumrendszere is.

A Békés Megyei Népművészeti Egyesülettel együtt több alkalommal foglalkoztunk az ajándéktárgyak készítésének problematikájával, hiszen a jó ajándéktárgy bár kicsi, presztízsét tekintve napjainkban nincs nagy értéke, mégis a vásároló kézművesek számára elsődleges bevételi forrás. A jó ajándéktárgyat sokkal nehezebb kitalálni, mint bármi mást.

S ezzel már a falusi vendéglátásnál tartunk. Mitől lehet ez több, jobb, mint amit ma magunk körül látunk? Attól, hogy tudatosan, együttműködésre alapozva gondoljuk végig, miképp lehet koherens programokat, projekteket létrehozni, hozzáadott értékalapú gondolkodással.

A vidékfejlesztési programok keretében meghirdetésre kerülő irányok között számos lehetőség kínálkozik arra, hogy egy-egy kistérség saját kulturális, hagyományos értékeit arculatformáló erőként használja fel. Ezáltal munkahelyeket tud megtartani és létrehozni, növelve a térségek népességmegtartó erejét. Fontos, hogy ezek a projektek valóban hitelesen, minőséget garantálva reprezentáljanak egy-egy térséget.

A helyi arculat kialakítása területén megkerülhetetlen a hagyományok meg- és bemutatása – mint például a népművészet, a folklór, a speciális ételek, a helyben előállított, feldolgozott élelmiszer és más termékek köre. Ezek a tényezők viszont csak akkor ütőképeseek, ha a térségi arculatban komplexen, egymásra épülve, egymást erősítve jelennek meg, ezáltal egy magasabb szintű értéket hozva létre.

A komplex vidékfejlesztési programokhoz a falusi vendéglátás, a vidéki turizmus fejlesztése területén az egységes és egyedi arculat tekintetében a következő fontos, meghatározó elemeket javasoljuk figyelembe venni.

A vendég, ha meg akar ismerni egy térséget, annak speciális kultúrájára kíváncsi. Tehát ebből a szempontból erősen felértékelődik a helyi hagyomány. Ezt szeretné látni, megélni, vagy hazavinni belőle egy darabot akár emlék, akár ajándéktárgy formájában.

Mit is lehet tenni ennek érdekében?

A falusi vendéglátók, rendezvényszervezők, háziasszonyok viselete a helyi jellegnek megfelelő legyen, hétköznapi, ünnepre.

A kiadó vendégszoba, vendégház, gyermek- és ifjúsági tábor, turistaház berendezésében jelenjen meg, legalább jelzésértékűen a helyi tradicionális textil, bútor, berendezési és felszerelési tárgy, vagy tárgye gyűttes.

A vendéglátó helyek, hivatali fogadóhelyek, rendezvénytermek, látogatóközpontok, éttermek, fogadók berendezése szintén feleljen meg a helyi hagyományos értékeknek (textilek, terítékek, bútorok stb.).

A helyi ételspecialitások, hagyományos népi ételek készítését és tálalását hagyományos tájjellegű, például cserépedényben végezzék.

A helyi termékeküzletekben vagy üzlethálózatban ajándéktárgyakat, helyi kézművesek tájjellegű, zsűrizett, minősített, színvonalas termékeit lehessen megvásárolni, s ez kapjon a térségi kiadványokban is reklámot.

A helyi-kistérségi turisztikai programok fő attrakciói legyenek a hagyományok avatott mestereinek – népi iparművészek, a népművészet ifjú és idős mesterei – műhelyeiben tett látogatások, mesterségbemutatók, népzenei és néptáncbemutatók, melyeket „hagyományútvonalként”, a jeles napok, helyi szokások köré lehet szervezni.

A falumegújítás keretéből támogatott játszótereken hazai vagy helyi mesterek kapjanak megbízást egyedi zsűrizett és bevizsgáltatott fa gyermekjátékok, játszóterek készítésére, mivel jelenleg kereskedelmi forgalomban csak a skandináv gyermekjátékok kaphatók.

A helyi hagyományos termékek (cseresznye, szilva, tők, alma, méz, dió stb.), valamint az ezek helyi feldolgozásával készült áruk helyi csomagolással (kézművesekkel együttműködve) kerüljenek akár egy-egy helyi piacra, vagy helyi üzletbe, üzlethálózatba, mely szintén a turizmus minőségét emeli.

Legyen logója, védjegye a térségnek, mely az összes, minőségileg garantált helyi terméken szerepel.

A kézműveseknek ezen a területen még sok kiaknázatlan lehetőségük, teendőjük lehetne.

A kézművesség mint a kreativitás, a flowélmény egyik forrása

Mi a flow? Az az érzés, ami kapcsán elmerülünk egy dologban úgy, hogy nem vesszük észre az idő múlását, amelyik tevékenységbe bár sokszor hallatlan energiákat fektetünk, de ezt nem érezzük nehéznek, terhesnek, sőt, energiával tölt fel bennünket, erőt adva a mindennapok taposómalmához.

Sokan hajlamosak a kézművesség eme funkcióját – kicsit lenézve – mint amatőr, szabadidős tevékenységet kezelni, pedig sokkal többet jelent annál.

Itt szükséges beszélnünk a szakköri mozgalmakról, azokról a kézművesekről, akik nem a megélhetés szintjén, pusztán a maguk öröme, vagy közösségek öröme tevékenykednek, hoznak létre szebbnél szebb dolgokat.

Ha megnézzük az országos pályázatokat, azt tapasztaljuk, hogy a legművesebb, legigényesebb alkotások a kezük közül kerülnek ki, főleg a hímzőket és csipkekészítőket, szövőket emelném ki.

Ezek az emberek sok időt fordítanak önképzésre, kutatásra, sokszor kovászai szakmai csoportosulásoknak, köröknek. Ebbe a kategóriába sorolnám a kézművesoktatók jó részét is.

Kik is ők? Fiatall és kevésbé fiatal nyugdíjasok, alapvetően nők, akik a gyermekek felnövekedésével szabadidőhöz jutottak, pedagógusok, akik felismerték, hogy munkájuk során mennyit hasznosíthatnak ebből a tudásból, kisgyermekesek, akik saját gyermekeik számára szeretnének élhetőbb életet mutatni, matematikusok, orvosok, informatikusok és még sorolhatnám a foglalkozások körét, akik valóban csak életüket szeretnék színesebbé, gazdagabbá tenni e tevékenység, vagy közösségek által.

Ez főként a közművelődés és a civil szervezetek területe lenne, ha lennének még olyan intézmények, amelyek fel tudnák vállalni ezt a feladatot, illetve olyan civil szervezetek, amelyek alkotóházzal, alkotóműhellyel rendelkeznek.

Ezek az emberek járnak népművészeti táborokba is, ők a tanfolyamok biztos bázisai.

Azt gondolom, hogy ennek a körnek egy része vidéken él, Budapesten sokkal inkább van ilyen típusú igény. Ennek oka az lehet, hogy a nagyváros elidegenítő hatását az emberek sokkal inkább érzik a saját bőrükön, oka lehet a szabadidős szokások különbözősége, de az is, hogy itt az emberek jobban megtalálják ezt az időtöltési formát. Ennek ellentmond a Békés megyei példa, ahol a népművészeti egyesület tagságát egy karizmatikus vezető jó programokkal, hatalmas szervezőmunkával, jó csapatszellemmel tudja egyre bővíteni, aktivizálni.

Végezetül itt kell megemlíteni a kézművesség mint terápia funkciót.

A vakok intézetétől kezdve a mozgássérülteken keresztül az idősek otthonaiban és pszichiátriai intézetekben egyaránt sikerrel működnek, sajnos több esetben pénzhány miatt már csak működtek, olyan foglalkozások, melyek speciálisan e sérült, beteg, vagy idős emberek számára nyújtottak, nyújtanak értelmes időtöltést, életcélt, néha kiegészítő kereseti forrást. Tanfolyamainkon sok ilyen intézményben tevékenykedő oktatót képeztünk ki, akik szép eredményeket értek el területükön.

Fontos lenne e speciális oktatói feladatokat ellátó emberek képzése, a képzések akkreditációja, hiszen az egyéni érzékenységen, empátián túl ezek komoly szakmai kérdések, kihívások, az elhivatottság mellett szükség lenne további szakmai ismeretekre is a hatékonyság érdekében.

Talán e tömör helyzetelemzésből, összefoglalóból is kiderül, a kézműveséget nem kell temetnünk, siratnunk a 21. században sem. Sokkal inkább az a feladatunk, hogy meg tudjuk teremteni azokat a feltételeket, melyek biztosítanák ezeknek az egyének és a társadalom számára is fontos tevékenységeknek, feladatoknak a hátterét, ami részben anyagi, részben szemléleti és részben művelődés-, oktatáspolitikai kérdés.

BESZPRÉMY KATALIN

**Édes sült tészták és sütemények a korai újkortól
Szerepük és helyük az egykori és a mai falusi–városi
táplálkozáskultúrában
(Kiskunfélegyháza, 2010. május 26–27.)**

A Magyar Néprajzi Társaság Anyagi Kultúra Szakosztálya a kiskunfélegyházi Kiskun Múzeummal karöltve a táplálkozáskultúra-konferenciák sok éve elejtett fonalát vette föl 2010. május 26–27-én nagy sikerrel.

A konferencia ünnepélyes nyitását követően a cukor Európába és a magyar paraszti háztartásokba kerüléséről hallgathattuk meg Kisbán Esztert, a népitáplálkozás-kutatás nagyasszonyát. Előadása történeti alapot nyújtott a konferencia további előadóinak. Az édességek mindenütt összeragadó fonalát indította útjára. Első követője Füreder Balázs volt, aki Balassa Ágnes szakácskönyvéből ragadott ki elemeket, érdekességeket. Knézy Judit mint a történeti szekció következő előadója az édességek paraszti háztartásokba való kerülésére mutatott rá. A háztartási iskolák tanfolyamai, az azokon elsajátított tudás a magyar nyelvterületen sokfelé képezte az első lépcsőjét ennek a folyamatnak. Bereczki Ibolya régi süteményrecepteket talált egy vezsenyi hagyatékban. Kis szakácskönyvről van itt szó. Alig néhány oldalas, benne receptek, amelyek még egy olyan háztartásban készültek el, ahol nem volt villany, hűtőszekrény, takaréktűzhely. A történeti fonalat a máig húzva, s az első szekciót zárva Báti Anikó a mai háztartásokban megjelenő süteményekről beszélt és a mai kémiai újítások veszélyeire hívta fel figyelmünket.

Tájégségek, szokások édességeiről szóltak a következő szekció előadásai. Elnöklőnk Kisérdi Imola volt, aki a *Hagyományok – Ízek – Régiók* (HÍR) kötet szerkesztésével is foglalkozik többek között. Elmondta, hogy további terveik között szerepel a második kötet elkészítése és kiadása. Talán éppen a konferencián bemutatott édességek képezik majd a második könyv édességeinek alaprégét. Tátrai Zsuzsanna az ünnepi fánkok szokásvilágban elfoglalt helyére mutatott rá. Felsorolta a fánkok egyes területeken ismert elnevezéseit. Például Szeder Fábián leírásából idézte, hogy *siskának* nevezték a fánkot a

Palócföldön. Ehhez hozzátehetem, hogy a nyugat-bácskai Kupuszinán, ahol palóc tájszólásban beszélnek, szintén így nevezik a fánkot, s valószínűleg hangutánzáson alapul a szó létrejötte. A nyelvjárás mellett talán érdemes lenne a táplálkozáskultúrában fellelhető egyezéseket is megvizsgálni e falu és a palóc vidék között. Balatonyi Judit antropológiai hivatkozásokkal gazdagon tárta elénk a gyimesi csángó lakodalmak édes tésztáit és azok etnikai identitást kifejező szerepét. A tájegységeken kalandozva Kárpátaljára léptünk tovább Páky Viktória előadásával. A görög katolikus szokásvilágba pillanthatunk bele a húsvéti pászszakészítésen keresztül. A pászkat húsvét vasárnapján viszik a kárpátaljai magyarok a templomba megszentelni, a tojásokkal, sonkával együtt. Ezeket a szentelményeket a mise után otthon fogyasztják el. Mindenkinek minden ételből kell ennie egy keveset. A szentelmények és a szokások világát folytatva Chikány Judit kalauzolt minket az ostyasütés történeti világába: láthattunk lapos és feltekert ostyákat, szépen díszített ostyasütő vasakat, ostyakészítő asszonyokat.

Az ebéd utáni előadások kisebb területek, települések jellegzetes édességeiről szóltak. A kupuszinai mákos rétes egyediségét és különlegességét a konferencia résztvevői maguk is megtapasztalhatták. A réteseket nem csak szóban, de kis kóstolóban is bemutatta Silling Léda szabadkai néprajzkutató a tisztelt érdeklődő közönségnek, akik között a helyi főiskola ifjú növendékeit is tisztelhattuk. Szűcs Judit a híres csongrádi szilvafákról, szilvalekvárkészítésről és a lekváros édességekről hozott szóban ízelítőt. Ezek után újabb kárpátaljai gasztronómiai kalandozásban részesülhettünk Bödi Erzsébet segítségével. A huculokról és süteményeikről hallhattunk tőle. Megismerkedhettünk azzal a szinte vásári édességkínálattal, amit az évben egyszer megrendezett ünnepélyükön tartanak. Ilyenkor, tekintet nélkül arra, hogy éppen húsvéti vagy karácsonyi süteményekről legyen szó, mindent elkészítenek. Schell Csilla vitte tovább a fesztiválok bemutatásának fonalát ebben a szekcióban. A svábok, a sváb identitás feléledéséről, annak megnyilatkozásáról és a legújabb fesztiválok édességfelhozataláról számolt be.

Erdős Zoltán, a következő szekció előadója az egyre inkább terjedő Slow Food, azaz komótos étkezés jellegzetességeire hívta fel a figyelmet. A borok egyik szakértője a konferencia előadói között Csoma Zsigmond volt. Ő mutatta be a társaságnak Lőrincz Györgyöt, aki 2009-ben „az év bortermelője” volt. Vacsora után az egri St. Andrea borokat meg is kóstolhattuk. A Napbor különlegességével kezdtük a sort és testes vörösborokkal zártuk, a termelő instrukciói mellett tanulhattunk bele az egri borok világába.

A csütörtöki előadások sorát Fuksz Márta kezdte, aki egy szekszárdi mézesbábos családról, annak termékpalettájáról számolt be. Nyisztor Tinka Pusztinán a cukrászat megjelenéséről és annak életre keltéséről tájékoztatta a konferencia hallgatóságát. Élvezetes előadásából kiderült, hogy sokáig azt sem tudták Pusztinán, mi a krémmel töltött torta, ma pedig már az ottani lakodalmi asztalok díszévé vált. A cukrászság szolnoki vonatkozásait Sári Zsolt

mutatta be nekünk. A Kádár cukrászcsaláddal ismerkedhettünk meg előadásából. A konferencia szervezőbizottságának tagjaként a második nap néprajzi szekciójának záróelőadását Mészáros Márta tartotta, aki egy híres kiskunfélegyházi cukrászcsaládról beszélt. A cukrász kiskunfélegyházi újsághirdetéseit láthattuk, a család receptes könyvébe is belepillanthattunk. Sajnos ma már ez a cukrászda nem létezik, csupán fennmaradt dokumentumanyagából tájékozódhattunk termékeik, munkájuk felől.

A Kiskun Múzeum dísztermében, melyet ideiglenesen cukrászműhellyé alakítottak át a konferencia kedvéért, minden szünetben kóstolókkal álltak rendelkezésünkre a cukrászok. Az előző hétvége cukrászati versenyének egyes tortáit is megcsodálhattuk, így a grillázs-csodák mellett az aranytojást tojó tyúkot is.

Cukrászati bemutatókon is részt vehettek az érdeklődők. Kovács János cukorszobrában gyönyörködhattunk. Wolf Tamás előadást is tartott az érdeklődőknek a cukrászipari szakoktatás múltjáról, növendékeivel pedig a szünetekben bemutatta a mai oktatást. A marcipántorta díszítésének technikáját tekinthették meg a lelkes kóstolók. Az előadások szüneteiben kóstolható aprósüteményekről, a mákos, túrós, diós, csokis, vaníliás, porcukorral hintett falatokról sem feledkeztek meg a szervezők

SILLING LÉDA

ÉVFORDULÓK, MEGEMLÉKEZÉSEK, KÖSZÖNTÉSEK

Száz éve halott „Kalotaszeg nagyasszonya”

Emlékezés Gyarmathy Zsigánéra

Gyarmathy Zsigáné
(Fáyné Hentaller M. 1889. 143.)

Gyarmathy Zsigáné, leánykori nevén Hóry Etelka 1843. május 28-án született Magyar-gerőmonostoron. Édesapja, Hóry Farkas református lelkész népies költeményeket írt (versei ihlették Izsó Miklóst *A népdalok hőse* című szobrának megalkotására¹), két művét Kriza János közölte a *Vadrózsákban*² és 1858-ban önálló kötete is megjelent.³ Az Aumüller Rozáliával kötött házasságából született leánya, Etelka az ő révén szerette meg a szépirodalmat, például Vörösmarty, Petőfi és Tompa költészetét.⁴ 1862-ben kötött házasságot Gyarmathy Zsigmonddal, akivel annak haláláig (1908) boldog házasságban Bánffyhunyon éltek.

Gyarmathy Zsigáné 1874-től publikált elbeszéléseket, regényeket és cikkeket. Ő volt az első író nő Magyarországon, aki

falusi életet ábrázolta,⁵ Kalotaszeg és a kalotaszegi népiélet az ő révén vonult be a szépirodalomba.⁶ Közel húsz könyve és több száz kisebb-nagyobb írása jelent meg különböző lapokban.

1884-ben Herich Károly minisztériumi osztálytanácsos felkérte őt, hogy az 1885. évi budapesti Országos Általános Kiállítás Háziiparcsarnokának kalotaszegi szobáját rendezze be. Ezt helyi mesterek, a bánffyhunyadi Schönhut Vilmos és a magyargerőmonostori Bányai Albert közreműködésével el is készítette, s bár a szoba berendezését Gubern Ferenc, Herich Károlyné, Herepey Károly és H. L. építész segítségével végezte, a megvalósi-

¹ Bognár V. 1886. 41.

² Kriza J. 1863. 288–289, 540.

³ Hory F. 1858.

⁴ Gyarmathy Zs.-né 1879. 423.; Persián K. 1911. 14–15.

⁵ Kósa L. 2003. 389.

⁶ S. Bartha É. 1973. 1736.

tás elsősorban az ő érdeme volt. A kalotaszegi szobával óriási sikert aratott. Ekkor és ezzel indult el a kalotaszegi hímzések bámulatos diadalútja. Kitartó, széles körű és hozzáértő szervezőmunkájának köszönhetően újjáéledt és fellendült a helyi háziipar és népművészet, a népi hímzések (*varrottások*) Magyarországon, Európa nagyvárosaiban és fürdőhelyein, sőt, Amerikában egyaránt keresett és kedvelt cikkek lettek. Ezek készítése hosszú időn át rendszeres munkához, megélhetési forráshoz juttatta Kalotaszeg népét, tíz-tizenkét faluban több száz nőt. „Kalotaszeg nagyasszonya” – ahogy kortársai nevezték – valóságos „gazdája”, „mindenesé” is volt a tájnak. Ő kalauzolta és látta el jó tanácsokkal azokat a művészeket és kutatókat, akik – nagyrészt az ő írásainak és szervezőtevékenységének a hatására – meg akartak ismerkedni a „divatba jött” Kalotaszeggel. Minden érdeklődőt szeretettel fogadott, megvendégtelt és útbaigazított. Az etnográfusoknak (Herrmann Antalnak, Vikár Bélának, Jankó Jánosnak) adatközlőket ajánlott. Az íróknak a kalotaszegi népi kultúra megismerésében és megismertetésében szerzett érdemei elévülhetetlenek. A kalotaszegi *varrottások* diadalútja egyben az egész magyar népművészet felfedezését is jelentette, amelynek tanulmányozása nagyrészt annak hatására és abban az időben indult meg.⁷

A *varrottások* diadalútját nem csupán elismerés övezte. Gyarmathynét szervezőtevékenysége megkezdésétől kezdve, a dicséretnek mellett, számos bíráló is érte a kortársak részéről, de a később megnyilatkozóak is többen kritizálták őt. Szociális érzékenységét, jóindulatát és segíteni akarását, amellyel ki akarta emelni a szegénységből a kalotaszegi népet, senki sem vonta kétségbe, egyebek miatt viszont – néha élesen – bírálták.

Egyesek a divat megrontó hatásától féltették a *varrottásokat*,⁸ volt, aki „eredeti jelleg”-ük megtartását szorgalmazta.⁹ Más, például Gelléri Mór éppen az ellenkező véleményen volt, amikor kijelentette, hogy „*a kalotaszegi varrottásnak mai formájában csak is mint ritkaságnak és kuriozumnak, mint gyűjteményi tárgynak van értelme*”, kereskedelmi cikk nem lehet belőle, mert drága, valamint a vászon és a hímzés nagyon durva, „szalonképessé” tenni csak az eddiginél finomabb vászonra, finomabb fonállal történő hímzéssel lehetne.¹⁰

A „magyaros stílus” alapjának a népművészetet tekintő irányzat egyik legbefolyásosabb személyisége, a művészetpolitikus Koronghy Lippich Elek nem értett egyet Gyarmathynének a népművészeti motívumok eredetével kapcsolatos véleményével, vagyis hogy „felülről lefelé” „terjedtek”, a nép az úri osztálytól vette át azokat, ezért nem tartott vele kapcsolatot, sőt, az 1903-ban tett kalotaszegi útja során fel sem kereste őt. Ugyanakkor, hasonló okokból

⁷ Életéről és munkásságáról lásd például: Persián K. 1911; S. Bartha É. 1973; Baranyai Zs. 1989; Tökés I. 1989; Sebestyén K. 1998; Hála J. 1998; 2003 (további bővítéses irodalommal); újabban, röviden: Sáfrány Zs. 2002.

⁸ Magyar Bazar 1886. 167.

⁹ Báró Bánffy Á. 1887.

¹⁰ Gelléri M. 1887. 5.

Körösfői Kriesch Aladár, a „gödöllőiek” vezéregyénisége is kerülte a vele való találkozást.¹¹

A *kalotaszegi magyar nép művészete* című könyvében Malonyay Dezső több helyen is (bár név nélkül) elmarasztalta Gyarmathynét,¹² például: „Aki esetleg óvja [a kalotaszegi népművészetet], az is inkább ront rajta, mert lényegében félreismeri, eredetiségét gyöngíti s istápoló munkájában csak azzal törődik, hogy e révén is jusson egy két garassal több a szűkölködő népnek.”¹³ Kósa László szerint Malonyay „elvbarátai” írásaikban hasonló bírálatokat fogalmaztak meg: „[...] a régi eredeti darabokat elvitték, eladták, az újak már nem olyan szépek, a nagy kereslet lerontotta a minőségüket. Részben igazuk volt, ami az üzleti vállalkozást illeti, ugyanakkor a néprajzi kutatás még több mint fél évszázad múltán is talált nagy értékű darabokat a vidéken. Ez az ellentmondás azonban mindvégig kíséri a kalotaszegi kézimunka történetét, s nem oldja föl az a megállapítás sem, hogy feltehetően háziipari mozgalmak nélkül is fölbomlott volna népművészet.”¹⁴

Gyarmathyné tevékenységére is vonatkozatható Bátky Zsigmond 1924-ben megfogalmazott véleménye: „Kalotaszeg ma már országszerte elhíresedett »varrottas«-airól, de a piac számára dolgozó háziipar itt is, mint máshol, kivetkőzteti az igazi népművészetet eredeti jellegéből, megfosztja veleszületett zamatától s mesterséggé, iparrá kényszeríti.”¹⁵

Palotay Gertrúd A magyar népművészet kutatása című dolgozatában a következőket írta Gyarmathynéről: „Háziipari irányító tevékenysége során – a nép anyagi megsegítésétől eltekintve – annál több felrónivalót találunk. A városi megrendelők ízléséhez igazodva, a gyors tömegmunka, elnagyolt kivitel, ízléstelen színezés, gyökértelen, selejtes rajzú minta válik az eladásra szánt kalotaszegi varrottas jellemzőjévé. Mindez nem maradhatott egészen hatás nélkül a saját használatra készülő népi munka alakulására sem. S mikor a századforduló táján az uralkodócsalád tagjai is ellátogattak Körösfőre, ezzel a kalotaszegi varrottas társadalmi elismertetése tetőpontjára hág – és haldoklása megkezdődik.”¹⁶

E megállapítást igazságtalannak tartjuk. Tudjuk, hogy Gyarmathyné nem csak hagyományos varrottásokat készített, hanem a hímzésmintákat átplántálta parasztházakban nem használatos tárgyakra (pl. teaterítőkre, estélyi ruhákra) is. Némelykor felnagyította a mintákat, feloldotta tömörségüket,¹⁷ a főúri és polgári otthonokba szánt darabokon bizonyos fokú változtatásokat

¹¹ Jurecskó L. 1989. 246.; 1992. 287.

¹² Kósa L. 2003. 390.

¹³ Malonyay D. 1907. 41.

¹⁴ Kósa L. 2003. 390–391.

¹⁵ Bátky Zs. 1924. 1.

¹⁶ Palotay G. 1948. 6.

¹⁷ Sinkó Kalló K. 1980. 5, 7.

hajtott végre, de ezeket jó ízléssel tette.¹⁸ Újításokat is bevezetett, például a hagyományos fonalak¹⁹ mellett fehér selyemmel való hímzés, plüss bútorszővet *varrottas* betéttel.²⁰ Célja egyrészt a hagyományörzés: a *fodorvászón* megtartása, csak fehérneműk és ágyneműbetétek készítenők más alapanyagból, például „gyári gyolcs”-ból; a régi minták és varrottastechnikák továbbéltetése, másrészt a fejlesztés, a továbblépés elősegítése volt. Véleményünk szerint a népművészet tönkretételére vonatkozó vádak csak akkor lennének jogosak, ha az üzlet egy élő tevékenységet bomlasztott volna fel. De hát tudjuk, hogy a *varrottasok* készítése Kalotaszegen a 19. század közepére gyakorlatilag megszűnt.²¹ Gyarmathyné, igaz, pénzkeresés céljából, de meghosszabbította életüket és a lehetséges határig éltette tovább a régi paraszti kultúra értékeit. És hogy királykisasszonyoknak, főuraknak, főhercegnőknek is varrottott? Miért oly nagy hiba ez, ha a hagyományos felhasználásával, újjáélesztésével, jó ízléssel tette és ezáltal szépet hozott létre? Ha ez hiba lenne, hány és hány mai iparművész, népi iparművész munkásságát kérdőjelezhetnénk meg? S csak halkan kérdezzük: vajon mit szólnának Gyarmathyné szigorú kritikussai, ha némelyik mai budapesti „népművészeti” bolt kirakatát (előtte a „csali”-ként sétálgató „műbetyár”-ral) vagy egynémely (urambocsá!) körösfői „butik”-ot látnának, vagy kézbe vennének egy kínaiak által géppel készített „kalotaszegi”-t²²? Bizonyára visszasírnák Gyarmathyné „rontott” *varrottasait*! E sorok írója azokkal ért egyet, akik „Kalotaszeg nagyasszonyá”-nak tevékenységét jelentősnek tartják. Mert valószínű, hogy nélküle az akkor már hanyatlásnak indult hímzéskultúra teljesen elfelejtődött volna.²³

Gyarmathy Zsigáné száz esztendővel ezelőtt, 1910. április 9-én hajnalban hunyt el Kolozsváron. Gyászjelentésén – egyebek mellett – az alábbiak olvashatók: „Egy áldott élet végződött el itt alatt. Egy csodálatos, harmonikus lélek élete. Nagy, szent szolgálatban – eszmények valóításának szolgálatában töltve. A szeretet szolgálata – a szeretet hatalmával. Ez emelte túl munkásságát családja szűk körén. Nemzete szeretete adott tollat kezébe rajzolni nemzeti eszményeket s felfedezni nemzeti munkánk egy elrejtett darabjának dicsőségét a világ előtt. – Szívén keresztül szolgálván, szívével uralkodott. Másoknak talán rövidebb ideig: nekünk – övéinek, örökké!”²⁴

Halálhírére Bodnár István a következő, *Gyarmathy Zsigáné* című, nyomtatásban két kiadványban is olvasható²⁵ verset írta:

¹⁸ Tőkés I. 1989. 221.

¹⁹ Magyar Bazár 1886. 167.

²⁰ Jankó J. 1894. 2880.; Gyarmathy Zs.-né 1901. 182.

²¹ Jankó J. 1895. 619–620.; Gyarmathy Zs.-né 1901. 180.

²² Néprajzi Hírek 2001.

²³ Sinkó Kalló K. 1980. 5.

²⁴ Gyászjelentés 1910.

²⁵ Koleszár L. 1910. 37.; Bodnár I. é. n. 29.

Meghalt! Nyögik búsan a vén hegyek,
 „Havasok alján” száz panasz fakad...
 Színes tolla: festő ecsetje volt,
 Nekünk gyönyör és ott – kenyérdarab!

Kalotaszeg mély gyászba elborul,
 Nem selyemmel, gyönggyel hímeznek ott;
 Száz varrottas patyolat-fehérjén:
 Ezer könnycsepp a gyásznyomot...

Temetése április 12-én kedden délután 3 órakor volt Bánffyahunyadon,²⁶ amelyet így örökített meg Gáspárik Ilona, a helyi elemi iskola tanítónője: „1910. április 9-én lezárult örökre a szép, mindent oly ragyogó színben látó szem. Elhallgatott, becsukódott az édesen mesélő száj, kihűlt a nagy szív, mely annyi meleget árasztott. 12-én Kalotaszeg gyászban, fájó szívvel kísérte ki jóltevő védangyalát sírjába, hol a lemenő nap utolsó sűgára, a gyászos felhőkön áttörve, bearanyozta a koporsót, mely egy fényes multat zárt magába. Hangesztéssel és megilletődéssel nézte Kalotaszeg népe, mint vegyül össze szülőföldjének, szülei sírjának göröngye, »az az illatos havasi föld« – mit hálás kegyelettel hoztak sírjára nemes kezek – kedves lakóhelyének, boldogsága, dicsősége földjének megáldott rögével.”²⁷

Vasas Samu még beszélhetett olyan emberekkel, akik gyermekként ott voltak a temetésen, s így emlékeztek arra: „Temetésén összegyűlt a környék színe-java, s bár a bevett szokás akkoriban az volt, hogy a hatalmas színes fejkendőkből készült zászlókkal csak a fiatal halottakat kísérték a temetőbe, a megrendült varróasszonyok és -leányok nyomban hozzáfogtak a fejkendőkből, tarka pántlikákból és gyöngyös bojtokból álló zászlók készítéséhez. Nem csoda, ha az akkori gyermekek emlékképei között olyan élénken él ez a feledhetetlen gyászmenet: »Amiko meghót, a temetésén is ott voltunk. Soha nem láttam olyan temetést. A menet eleje már a templomnál vót, a másik vége pedig még a házuknál, a Gárdonyiban. A koporsó mellett két felől vitték a sok színes zászlót, amit fejkendőkből csináltak az asszonyok. Sok-sok tarka szalag vót rajta. Az egisz iskola ott vót.« (Kelemen Ferenc Kajla, született 1898-ban); »A temetésén ott vót az iskola is. Én is. Annyi embert addig még sohasem láttam, mint amennyi ott vót. Mink gyermekek a koporsó körül mentünk csoportosan, mer ott vót a legérdekesebb. Elöl fekete keszkenőből készült zászlókat vittek, a koporsó mellett pedig színeseket. Ezek nagyon nagyok vótak, az emberek vitték.« (Kudor Erzsébet Csóka, született 1899-ben).”²⁸

²⁶ Kolozsvári Hírlap 1910.

²⁷ Gáspárik I. 1910. 21–22.

²⁸ Vasas S. é. n. 41–42.

*Gyarmathy Zsigmond és Gyarmathy Zsigáné sirja a bánffyhungyadi temetőben,
mellette e sorok írója –*

(Fotó: Balogh Balázs, 2006)

Koporsóját az általa nagyon szeretett fehér virágok ezrei borították.²⁹ A gyászbeszédet a bánffyhungyadi születésű, németországi tanulmányainak befejezése után rövid ideig szülővárosában „szárazkáplán”-ként szolgáló, 1907. szeptember 15-től (még 25. életéve betöltése előtt) a kolozsvári teológián nyilvános rendes tanárként tevékenykedő³⁰ Ravasz László (1882–1975), a 20. századi magyar református egyháztörténet kiemelkedő személyisége, a későbbi híres teológus, filozófus, irodalmár és püspök mondta. Az alább olvasható gyászbeszéd³¹ – ismereteink szerint – ez idáig nem jelent meg nyomtatásban.³² A lejegyző Váradi Albertről, Ravasz László „íródeákja”-ról semmit sem tudunk, Landtné Ady Mariska (1888–1947), Ady Endre unokatestvére, a pedagógus, költő és író, egy elbeszélésgyűjtemény³³ és egy verseskötet³⁴ szer-

²⁹ Persián K. 1911. 1911. 35.

³⁰ Ravasz L. 1992. 100–103, 107.

³¹ Gyászbeszéd 1910.

³² A korabeli erdélyi református folyóiratokban biztosan nem (vö. Kozma Zs. 2008).

³³ Ady M. 1907.

³⁴ Ady M. 1924; 1925.

zője viszont szerepel az irodalmi lexikonokban.³⁵ Fent említett elbeszéléskötetéhez 1907-ben Gyarmathy Zsigáné írt szép, biztató előszót, amelyből – egyebek mellett – kiderül, hogy a híres író a kezdő pályatársat kisleány kora óta ismerte, abból az időből, amikor özvegy édesanyjával és négy leánytestvérével Bánffyhunyon élte.³⁶

Gyarmathy Zsigáné férjével egy sírban alussza örök álmát a bánffyhunyadi temetőben. „*Sírfelirata egyszerű és alázatos: »Gyarmathy Zsigáné szül. Hory Etelka 1843–1910«. Ennyi mindössze! [...] A szűkszavú sírfeliratból az idegen vagy a ma ifjúsága nem tudja meg, hogy ő volt a kalotaszegiek jótevője, sokak kenyéradója, a táj lángoló szívű írónője és nagyasszonya.*”³⁷

Szépirodalmi munkásságát az irodalomtörténet-írás számon tartja,³⁸ de valószínűleg igaza van Kósa Lászlónak: „*Szépírói teljesítménye ma már nem több kortörténeti érdekességnél.*”³⁹ Feltehetően máig nem hallatszanak el kortársának, Fanghné Gyújtó Izabellának alábbi szavai: „*Ezért csak olvassák minél többet a Gyarmathy Zsigáné munkáit, olvassa különösen a mindkét nembeli fiatalság, higgyék el, jótékonyabb hatást tesznek ezek a lelkükre, mint az újabb irodalom érzékizgató, idegfelesztő termékei.*”⁴⁰ A Kalotaszeggel, valamint a népművészettel, háziiparral és tudománytörténettel foglalkozó néprajzkutatók nem kerülhetik meg a tájról és annak népéről, népi kultúrájáról szóló műveit. Az ez irányú vizsgálódásokat is segíthetik az ilyen tárgyú munkáinak újabb kiadásai.⁴¹

HÁLA JÓZSEF

Irodalom

Ady Mariska

1907 *Sok boru – kevés derű. Elbeszélések – rajzok.* Zilahon.

1924 *Én az őszben járok. Versek.* Székelykeresztúr. Bővített kiadás: Kolozsvár, 1925.

Balogh Edgár (főszerk.)

1981 *Romániai magyar irodalmi lexikon. I. A–F.* Bukarest.

Bánffy Ádám, báró

1887 *A varrottasok alkalmazása. Ellenzék VIII.* 89. sz. 2–3.; 90. sz. 2–3.

³⁵ Például Benedek M. 1963. 19.; Balogh E. 1981. 34.; Péter L. 1994. 16–17.

³⁶ Gyarmathy Zs.-né 1907. 3.

³⁷ Vasas S. é. n. 42.

³⁸ Benedek M. 1963. 413.; Péter L. 1994. 716–717.

³⁹ Kósa L. 2003. 389.

⁴⁰ Fanghné Gyújtó I. 1910. 319.

⁴¹ Például Gyarmathy Zs.-né 2000; Hála J. 2006 (válogatás a Kalotaszegről 1842 és 1901 között megjelent írásokból, köztük Gyarmathy Zsigáné ötvenkét cikke).

Baranyai Zsolt

- 1989 Kalotaszegi paraszti életképek. Gyarmathy Zsigáné irodalmi működése. *Ethnographia* C. 232–242.

Bartha Éva, S.

- 1973 Kalotaszeg nagyasszonya. *Korunk* XXXII. 1. sz. 1735–1737.

Bátky Zsigmond

- 1924 *Kalotaszegi varrottások. I.* Magyar Népművészet IX. Budapest.

Benedek Marcell (főszerk.)

- 1963 *Magyar irodalmi lexikon. I. A–K.* Budapest.

Bodnár István

- é. n. [1911] *Alkonyat. Versek.* Garay Ákos rajzaival. Budapest.

Bognár Vilma

- 1886 Gyarmathy Zsigáné. Az „*Athenaeum*” Nagy Képes Naptára 1886. 41–43. Budapest.

Fanghné Gyújtó Izabella

- 1910 Gyarmathy Zsigáné emlékezete. *Erdélyi Lapok* III. 11. sz. 315–319.

Fáylné Hentaller Mariska

- 1889 Gyarmathy Zsigáné (Hóry Etelka). In *A magyar írónőkről.* 142–153. Budapest.

Gáspárik Ilona

- 1910 Özv. Gyarmathy Zsigáné Hory Etelka. *A bánffyhungyadi m. kir. állami polgári fiú-, felső leány- és elemi iskolák Értesítője az 1909–1910. tanévről.* XXXVI. év. 3–22. Bánffyhungyad.

Gelléri Mór

- 1887 [(G.)] Nőiparkiállítás Szegeden. *Egyetértés* XXI. 136. sz. 5.

Gyarmathy Zsigáné

- 1879 [Gyarmathi Zsigmondné] A m.-gy.-monostori templomban. *August.* 3. 1879. (Emlékezés az én jó apámra). *Erdélyi Protestáns Közlöny* IX. 37. sz. 415.; 38. sz. 422–424.
- 1901 Kalotaszeg népe. A kalotaszegi varrottas. In *Az Osztrák–Magyar Monarchia írásban és képben. Magyarország.* VII. 178–182. Budapest.
- 1907 A kelengye. Előszó. In *Ady Mariska* 1907. 3–5.
- 2000 *Tarka képek a kalotaszegi varrottas világából.* Hasonmás kiadás. Budapest.

Gyászbeszéd

- 1910 *Dr. Ravasz László gyászbeszéde Gyarmathy Zsigáné írónő sírjánál.* Kézirat. Magyar Tudományos Akadémia, Kézirattár. Ms 4825/113.

Gyászjelentés

- 1910 [Özvegy érsekújvári Gyarmathy Zsigmondné született terebesi Hory Etelka gyászjelentése]. Lelkészi Hivatal, Magyargyerőmonostor.

Hála József

- 1998 Gyarmathy Zsigáné és Jegenyefürdő jelentősége a szerveződő magyar néprajztudományban. *Néprajzi Értesítő* LXXX. 13–41.
- 2003 Gyarmathy Zsigáné munkásságának jelentősége a szerveződő magyar néprajztudományban. In *Hogyan gyűjtöttek elődeink? Néhány fejezet a magyar néprajztudomány történetéből*. 39–55, 253–267. Marosvásárhely.
- 2006 *Kalotaszeg vázolata. Régi írások és képek Kalotaszegről*. Marosvásárhely.

Hory Farkas

- 1858 *Költeményei*. Kolozsvártt.

Jankó János

- 1894 Varrottások a karácsonyi bazárban. *Fővárosi Lapok* XXXI. 335. sz. 2879–2880.
- 1895 Kalotaszeg. *Vasárnapi Újság* XLII. 38. sz. 619–622.

Jurecskó László

- 1989 A Malonyay-vállalkozás kalotaszegi kötetének létrejötte. *Ethnographia* C. 243–277.
- 1992 Koronghy Lippich Elek a népművészet felhasználásáról. In Mohay Tamás (szerk.): *Közelítések. Néprajzi, történeti, antropológiai tanulmányok Hofer Tamás 60. születésnapjára*. 285–295. Debrecen.

Koleszár Lajos

- 1910 Az igazgató jelentése. *A bánffyhunyadi m. kir. állami polgári fiú-, felső leány- és elemi iskolák Értesítője az 1909–1910. tanévről*. XXXVI. év. 23–46. Bánffyhunyadi.

Kolozsvári Hírlap

- 1910 Gyarmathy Zsigáné. *Kolozsvári Hírlap* XI. 83. sz. 5.

Kósa László

- 2003 Malonyay Dezső és „A magyar nép művészete”. In *Nemesek, polgárok, parasztok. Néprajzi, történeti antropológiai és művelődéstörténeti tanulmányok*. 387–403. Budapest.

Kozma Zsolt

- 2008 Ravasz László közleményei az Erdélyben megjelent református folyóiratokban. In Kósa László (szerk.): *Ravasz László emlékezete. Emlékezés Ravasz László születésének 125. évfordulóján*. 29–39. Budapest.

Krizsa János

- 1863 *Vadrózsák. Székely népköltési gyűjtemény*. Kolozsvárott.

Magyar Bazár

- 1886 Még egy szó a kalotaszegi „varrottasok”-ról. *Magyar Bazár* XXI. 21. sz. 167.

Malonyay Dezső

- 1907 *A magyar nép művészete. I. A kalotaszegi magyar nép művészete.* Budapest.

Néprajzi Hírek

- 2001 Kínai kalotaszegi. *Néprajzi Hírek* XXX. 1–4. sz. 182–183.

Palotay Gertrúd

- 1948 *A magyar népművészet kutatása.* Budapest.

Persián Kálmán

- 1911 *Kalotaszeg nagyasszonyáról Gyarmathy Zsigánéről.* Kolozsvár.

Péter László (főszerk.)

- 1994 *Új magyar irodalmi lexikon. 1. A–Gy.* Budapest.

Ravasz László

- 1992 *Emlékezéseim.* Budapest.

Sáfrány Zsuzsanna

- 2002 Gyarmathy Zsigáné. In Bodó Sándor–Viga Gyula (főszerk.): *Magyar múzeumi arcképcsarnok.* 334–335. Budapest.

Sebestyén Kálmán

- 1998 Gyarmathy Zsigáné Hóry Etelka élete és munkássága. *Néprajzi Értesítő* LXXX. 43–52.

Sinkó Kalló Katalin

- 1980 *Kalotaszegi nagyírók.* Bukarest.

Tőkés Irén

- 1989 Gyarmathy Zsigáné és a kalotaszegi háziipar története. (Személyes visszaemlékezés). *Ethnographia* C. 218–231.

Vasas Samu

- é. n. *Tüvel és tollal. Gyarmathy Zsigáné varrottasszervező és irodalmi munkássága.* Kézirat. Hála József archívumában.

**Dr. Ravasz László gyászbeszéde
Gyarmathy Zsigáné irónő sírjánál**

Mily közel van ez a temető ahhoz az udvarházhoz odalenn, mint a fényhez az árnyék és mégis milyen messze útról jött az a fáradt vándor, kit most itt örök pihenésre bocsátunk alá. Jött a fájdalomak sötét útján, a kereszthordozásnak mélységeken át kigyózó ösvényén, jött abból az országból, ahol minden óra századokat jelent: a gyásznak, a kínszenvedésnek fekete birodalmából. Milyen

fáradt lehetett, milyen eltikkadt, milyen megtört. Mily szívet rázó lehetett az a dal, amely ennyire kegyetlenül tépte össze a fájdalomtól reszkető húrokat...

Annál édesebb lesz álmod, te nagy álmodó, minél inkább meggyötörtetél. Annál ragyogóbb lesz körülted a mennyei fényesség, minél nagyobb éjszaka borult vala reád, te fénykereső asszony! Életed végén kínos diszharmóniák tépték meg lelked titkos, örök, áhitatos zenéjét, de íme, most elültek a zavaró hangok, lettek légyen azok elfojtott sóhajok, visszaszorított jajszók, zokogásba tört imák és mennyei összhang lőn újra lelked. Ideleonn némaság, odafenn diadalének.

Hiszen te írtál az előrement férjéről, kinek sírkövére csak ennyi vala vése: „Várok reád!” Te beszéltél a letört rózsabimbókról, amelyek után a vihar súlya alatt sírva hajlik alá az anyai ág. Te borítottad be művészi látások aranyfátyolával a temetőkertet, hogy e magad szőtte szemfedő alá vidd szentelt álmaidat. Oh, együtt vagy már velük, s egy mennyei tavasz virul ki lelkedben, amelyet a földi tél úgy kifosztott vala...

Titokfejtő lélek, most látod a megoldást. Ki művészi szemléletekből teremtetél magadnak egy magasabb világot, hol béke és harmónia honolt; ahová megfellebbezted az élet szigorú ítéleteit; ahová föl vitted fájdalmaidat, hogy örömmé váljanak; az árnyakat, hogy világossággá legyenek; sebeidet, hogy meggyógyuljanak: íme, most ez az álomvilág lőn a valóság, s a földi élet vált tűnő álommá. Elalvásod hát nem felébredés-e, elköltözésed nem megdicsőülés-e, sírba szállásod nem felmagasztalás-e!? Töviskoronás, fájdalmas asszonyi fő, íme látunk téged napba öltözötten. Hol van hát az az árny, lakozzék bár a szíveknek mélyén, amelyet el nem űzne ez a fény!

Ah, ez a hely „nem egyéb, mint Istennek háza és az égnek kapuja” (Móz. I. 28:17.), a felszabadulás, a megdicsőülés helye. Szétomlik a tűzhely, de melege nem vész el, ha szívekbe költözött, s egy életem át teszi forróvá azokat. Elporladhat az ajak, amely anyai csókjával ideálok számára jegyezte el gyermekeit, de megmarad az áldás, ha a csók fénylő nyoma ott sugárzik tovább a homlokon. Oh, ne engedjétek elhomályosulni azt, édesanyátok lelkének fénylő darabja az!

Gyászoló gyermekek – mennyire szeretett titeket az Isten, hogy *ilyen* anyát adott! Mennyire keres benneteket, hogy egy megtört anyai szív utolsó sóhajával is – a legmegrázóbb beszéddel – titeket akar tanítani, magáévá tenni! Nem, nem ez a temetés fáj, az fájna, ha bennetek vetett reményeit temetnétek el. Nem, nem az a szomorú, hogy egy szegény asszony összeomlott, aki e földön élt, az volna a szomorú, ha az a fényes alak omlana össze, aki tibenetek élt! Ragyogó sírkő helyett ti legyetek élő emlékjelei, szívetekben az ő nevével, éltetekben az ő áldásával. Anyátok életrajza nincs befejezve, írjatok neki ragyogó epitafiumot a férfilelek örök titkú mélyein, a férfimunka komoly, néma nyelvén. Ne legyen ez a sír vég, legyen ez a kezdet. E síron át is szeret titeket az Isten, e síron át is meg akar áldani. Örök szeretet szava hív titeket; e némaság itt a menny rábeszélése. Fel a szívetekkel, anyátok szíve az!

Alszik. Rólatok álmodik. Meg ne zavarjátok álmait.

Sírja fölé boruljanak rá rügyező akácok, mint ahogy az ő lelke szállt sokszor reájok. Szóljának meg a virágok és folytassák a mesét, amely félbeszakadt. Keressék fel a kék hegyek regéi, lengjék körül álmovilágának fénylő alakjai. Gyűljön össze régi társasága, észre se vegye, hogy új tanyát cserélt, szőjje tovább aranszálfátyolát...

A szívekben legyen béke, vigasz, új, szent élet tavasza. Jövel azért uram Jézus. Ámen.

Ady Mariskának,

ki a „Sok ború, kevés derű”-re gondolva nagy hálakönnyeit hullatja a Gyarmathy Zsigáné kalotaszegi sírjára – leírta:

VÁRADI ALBERT
a Ravasz László íródeákja

Huszonöt éve hunyt el „a földművelés históriása” Emlékezés Takács Lajosra*

Takács Lajos,
igazolványkép 1972-ből
(NM F 331320)

író; Mészöly Gyula növénynevesítő, akadémikus; Szepessy László költő, lapszerkesztő; Rab Erzsébet író, vagy a szintén jeles asszonyok sorát gazdagító, élő és éltető énekművész és zenepedagógus: Péczely Sarolta (Kodály

A múlt év utolsó napjaiban – inkább tapasztalattól, mintsem stréberségtől vezetve szolgálati helyem, Dombóvár, valamint kistérségének Közkincs Kerekasztala számára egy hevenyészett listát állítottam össze a Kapos és Koppány mente, valamint Külső-Somogy településeinek jeleseiről. Köztük persze és sajnos sokan vannak, akik napjaink celebmaniás világában végleg és méltatlanul elfeledett szereplői nem csak a helyi-táji társadalomnak, hanem a kis és nagy hazának egyaránt. Engedtessek meg, hogy közülük e helyütt néhányat felemlítsek: Aggházy Gyula festőművész; Fülep Lajos lelkész, filozófus,

* Elhangzott a Magyar Néprajzi Társaság Anyagi Kultúra Szakosztályának a Néprajzi Múzeumban 2010. február 24-én megrendezett ülésén.

mester élete második felének társa). A közel 100 nevet felsorakoztató kislexikoni listánkban szerepel Takács Lajos is, a jeles dombóvári diákok egyike, a volt Esterházy-hitbizomány dél-nyugati tájainak jó ismerője, Várong szülötte, mindhalálg, s azon túl is: szerelmese. Évfordulós naptárunkban azért kapott helyet, mert bár jövőre lesz születésének még csak 90. évfordulója, de sajnos már negyed százada nincs közöttünk Takács Lajos etnográfus, muzeológus, tanár. Szakmai életrajza – elmondhatjuk immár – méltó módon szerepel kortárs nagylexikonjainkban, legutóbb az *Új magyar életrajzi lexikon* 2004-es kötete méltatta. Pályaképét, annak mozgalmas és – a felszín, s a látszatok ellenére is – színes történéseit a mindig precíz és gondos kutató és pályatárs: Filep Antal rajzolta meg hihetetlen pontossággal és finom baráti vonásokkal (*Ethnographia*, 1989). Balassa Iván a 70. születésnap apropójából merengett el – egyáltalán nem véletlenül és indokolatlanul – a magyar anyagi kultúra kutatójáról, Takács Lajosról, maga is felvetve a (persze, valljuk be, kicsit erőltetett, de sokunkban óhatatlanul fölvetődött) kérdést: szaktudományunk, a néprajz/etnográfia mely területének is volt Takács Lajos „igazán, valóban” művelője? S jól tudták, tudtuk és tudjuk erre a választ: több terület, számos résztéma egyidejű művelője volt, amely az egészben, azaz egy sajátos és valóban történelmileg igazolt szemléletben, annak következetes érvényesítésében valósult meg. Ezt ismerték fel és hangsúlyozták már korán kar- és kortársai: tán Ortutay, de Fél Edit, s Kresz Mária már biztosan, vagy a szintén (hasonlóan az előbb említettekhez) száz esztendővel ezelőtt született Tálasi professzor.

Persze, Takács Lajost nem az előző nevek súlya és jelentősége igazolja, hanem az együttgondolkodás műhelyeiben való munka; múzeum–intézet–egyetem (tudományos) háromszögét értve ez alatt. Persze, az emberi és szakmai torzsalkodások őt sem kímélték: 1973-as munkahelyváltása a Könyves Kálmán körúti iskola (azaz a Néprajzi Múzeum korábbi helye) és a budai Vár között ennek volt – végül is, mondhatjuk önző módon – mégiscsak szerencsés fordulata. „*Változott a csillagok járása. Lassan a szaktudomány neves személyiségei is csatlakoztak a kutatógárdához. Hofer Tamástól Takács Lajosig, Tárkány Szücs Ernőig, mind több kiváló szakember kérte az áthelyezését. A fiatalabb nemzedék tagjai közül is egyre több tehetséges kutató, ha nagy vargabetűk után is, de átkerülhetett az akadémiai alkalmazásba*” – szól erről az időről egy kortársunk.

De térjünk vissza egy rövid időre az indulás első és meghatározó éveire, a szellemi-emberi gyökereket tápláló forrásvidékhez! Amikor nemrég ismét áttekinthettük a Dombóvári Királyi Katolikus Esterházy Miklós Nádor Főgimnázium 1933 és 1941 közötti értesítőit, azokban a serdülő ifjú Takács Lajosról a következőket tudhattuk meg például: a gimnázium első osztályában csak a német nyelvből 2-es (azaz: jó) az osztályzata, minden más tárgyból jeles; ám ezért 3 pengő tandíjat kell fizessen családjá a bátyjával közösen bérelt hónapos szoba mellett. Az 1934 őszén megalakuló gimnáziumi Kis

Kongregáció felvett, rendes tagjainak sorában találjuk. A tanév végén Újdombóvár község 20 pengős jutalmát kapta az akkorra már kitűnő tanulmányi eredményt hozó 12 éves fiú. Az 1935/36-os tanévről szóló értesítő szerint a Kis Kongregációban már tanácstag; az osztályfőnöki jellemzés pedig így szól: „a kis Taki (Takács Lajos) mindenki szeretetét élvezhette...” (52. o.) A testgyakorlás (2, jó, 68. o.) kivételével érdemjegyei továbbra is jelest mutattak. A mindhalálgig kedves és jó barát, a gyermekkori pajtás (későbbi festőművész), Sarkantyú Simon Ráth István nagybérletől, míg várongi barátja a Sas testvérek 20 pengős jutalomdíját kapta. A 14 éves korba, s annak számos fizikai és lelki változó állapotába került fiúosztály főnöke, a nagy empátiával rendelkező Tóth Pál bejegyzései között olvashatjuk azokat a sorokat, amelyek a falvakból és a még jócskán falusias Dombóvár családjaiból való ifjakat körülvevő alkotó szellemet idézik: „Az új Tanterv szellemében a környék néprajzi adatait is gyűjtik. Az osztály egyik ilyen tablója Dombóvár és vidékének népviseletét, szokásait, népi foglalkozásait szemlélteti fényképeken. Május 13-án pedig Dombó Pál várának romjaihoz rándultunk ki... A szép reményekre jogosító osztályban szorgalmukkal, előmenetelükkel és becsületes jellemükkel kitűntek: Sarkantyú... Takács... Csak így tovább!” (1937. 42. o.) Az évkönyv utolsó oldalain pedig a Jutalmazások rovatban mint földműves gyermeke: Takács Lajos (mint vasutas gyermeke: Sarkantyú Simon) szerepel, hiszen ebben az évben minden tantárgyat jelesre javítva kitűnő bizonyítvánnyal indulhatott haza. Az 1938-as tavaszi nagy jubileumi kiállításon, melyet a székesfehérvári tankerület intézménye képviselőjében gazdagítottak a dombóváriak is, a korán elhivatottnak tartott jó barát mellett Takács Lajos egy rajza is bemutatásra került. Az iskolai és községi nyilvános ünnepélyeken pedig mindketten kitűntek kiváló versmondásukkal is! Egyébként Dombóvár másik rangos középiskolájának életében is kiemelt szerepet kap a népművészet gyűjtése és tanulmányozása: a Szent Orsolya-rendi tanintézet női parisi iskolájában is a képzés során céltudatosan használták fel a Kapos mente településeiről való, eltűnőben lévő fehér hímzéses völegényingek és pöntök mintáit, amiket a kézimunkaoktatásban, valamint az iskolai öltözet megújításában közvetlenül alkalmaztak. (Bemutatásukra többek között az Iparművészeti Múzeumban is sor került!) A következő tanévben már Takács Lajos évfolyama is részesült az akkor odakerült (a keszthelyi premontreiektől áthívott) neves tanár és tudós, eredetileg magyar és német nyelv és irodalom szakos Péczely László (1906–1980) művészetkedvelő és értőn művelő szellemiségéből. Zene, énekar, ünnepi és a Vörösmarty Kör szavaló alkalmai, irodalmi és képzőművészeti alkotó versengései formálták a fiúk – persze, nehezen kordában tartható – elméjét és követelőző fizikumát. A 15 évig Dombóváron szolgáló Péczely tanár úr, Takács Lajos és társainak többször is vállalt szellemi nevelője, útmutató példaképe az 1939/40-es tanévet summázó értesítőben publikálja híres *Népzenénk nemzeti értéke* című tanulmányát (1940. 7–13. o.). Ugyancsak 1940-ben fogalmazza meg és adja elő Péczely László, a gimnázium rendes tanára *Ho-*

gyan érvényesül a népi kultúra középiskoláink nemzetnevelésében? címmel kiérlelt gondolatait. Mindkettő nem sokkal rá fölkelte Kodály Zoltán figyelmét is. E szellemiségben mártózik meg Takács Lajos is; „Ősszel, október havában... az intézet több növendéke a környék tanulmányozására indult több csoportban. Környezet- és tájtanulmányával jócskán töltötték az időt.” (1940. 33. o.) Takács Lajos nevét mint kiváló szavalóét az iskola Szent Imre-napi ünnepe alkalomával említik meg, míg az önképzőkör aranykönyvi megörökítését költeményeivel érdemli ki, közülük cím szerint *A vén kocsink oldalán...* kezdetű olvasható. Emellett 5 pengőt a városi költőbajnokság nyertesként könyvelhetett el; kitűnő tanuló volta miatt, s mint földműves gyermeke 217 pengő támogatásban részesült. A gimnáziumi értesítősorozat minket ez alkalomból érdeklő kötetei közül az utolsó az 1940/41-es tanévről nyújt összefoglalót, s ez búcsúztatja a Tamás Gyula mennyiség- és természettanár, osztályfőnök vezette nagydiák közösséget. Az osztály tanulóinak értékelése között olvasható: „*Példamutató viselet s kitűnő előmeneteléért dicséretet érdemel... Takács Lajos.*” (1941. 28. o.) A záró esztendő folyamán 108 pengő 72 fillér ösztöndíjban részesült a 18 éves várongi ifjú mint földműves gyermeke (egy végig ismeretlenségbe burkolózó adományozó révén) másodmagával együtt. A szavalóverseny díjazottjaként 10 pengőt, valamint a tanév végén, a sikeres és kitűnő szóbeli (!) érettségi vizsgák után jutalomkönyvet érdemelt ki. Az Ifjúsági Mária Kongregációt hitvédelmi szakosztályvezetőként, a Vörösmarty Önképzőkört pedig háznagyként hagyja el Takács Lajos. A 665. számú „Turán” Cserkészcsapat vezetője, Péczely tanár úr évzáró csapatgyűlésükön külön is köszönetet mondott „*néhány elhivatott s a népléleket ösmerő diák-társnak, így közöttük Takács Lajos társunknak is!*” (1941. 59. o.) Takács Lajosnak a Néprajzi Múzeumban elhelyezett – később kissé részletesebben is bemutatásra kerülő – hagyatékának 102. számmal jelzett dobozából tudjuk, hogy 1941-ben már felgyűjtötte, illetve lejegyezte a helybéli Bakó János meséit. (ÁEA 10/2003/102.)

A magyar múzeumügy bicentenáriuma, a Pulszky Társaság gondozásában megjelentetett kötetben, a *Magyar múzeumi arcképcsarnokban* Gráfik Imre tollából olvashatjuk az alábbiakat: „*A Pázmány Péter Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán – az Eötvös Kollégium tagjaként – latin, valamint nyelv és irodalom szakon tanult 1941–46 között. Néprajzi érdeklődésének megfelelően, rendszeresen hallgatta Viski Károly előadásait, és járt Ortutay Gyula magántanári és kollégiumi óráira is.*” (2002. 872. o.) „*Különös szeretettel emlékezett professzorai közül Horváth Jánosra, aki nagy rokonszenvvel kísérte néprajzi kutatásait, témaválasztásait, feldolgozásait; haláláig tanácsaival is támogatta. Sokszor emlegette Keresztury Dezsőt, Hadrovics Lászlót, kinél a szerbhorvát nyelvet tanulta. Az egyetemi és az Eötvös-kollégiumbeli stúdiumai kiváló filológiai alapokat biztosítottak számára, és széles körű irodalmi-esztétikai tájékozottság mellett alapos művelődéstörténeti jártassággal ajándékozták meg.*”

Aktív gyűjtőmunkára is vállalkozott, folytatta a gimnáziumban megkezdett gyűjtéseit. Monografikus teljességre törekedve látott hozzá Várong meseanyagának lejegyzéséhez. A szülőhely minden háztartására kiterjesztve vizsgálatát, felmérte a helyi lakosság teljes olvasmányanyagát. Szándéka volt a folklór és az irodalom kapcsolatát teljességre törekvő adatfelvételi módszerrel bemutatni. Mindig fájlalta, hogy a folkloristák igazában nem mutattak ez iránt érdemi érdeklődést. Horváth János, aki behatóan ismerte kutatásait, nagyra értékelte ebbéli eredményeit, doktori disszertációként el is fogadta. Annýt azonban hadd jegyezzünk meg e helyütt is: sok ezer vagy tízezer diák életét a kiobbant háború igencsak derékba törte; aki nem pusztult el a fronton, munkaszolgálat megaláztatásai közben, arra – a ritka megmenekültek mellett – a hadifogság is várt. Miként azt a rokonságtól tudtuk meg, így volt ez Takács Lajos esetében is; hadifogságban írott naplóját remélhetőleg leánya, Judit bizalma révén közelesen végigolvashatjuk! Az 1970-es évek folyamán, illetve halála előtt nem sokkal Tanár úr tulajdonképpen sajtó alá rendezte a legendás, sokszor és sokak által felemlegetett várongi mese- és a népi olvasáskultúra tárgykörében született anyagát. Ebben egyfelől halála, később pedig, az 1980-as és 90-es évek fordulóján (ugye, emlékszünk erre sokan?!) az Akadémiai Kiadó létének, s további működésének válsága akadályozta meg a kötetgondozó Nagy Ilonát, hogy felelősséggel és komoly eséllyel lehessen számolni az Új (vagy Legújabb?) Magyar Népköltési Gyűjtemény sorozatában való kiadásra. Így a kézirat – miként a több mint másfél száz doboznyi anyag a kedves feleség, Lola néni halála után – szerencsére, s legalább a Néprajzi Múzeumba került (feldolgozására a mai napra való készüléssel vettünk és veszünk erőt és felelős bátorságot!). Várongi indíttatásúak első, az *Ethnographia* 1951-es évfolyamában megjelent írásai is: *A népi verselő, hírversírók*, valamint a *Munkába nevelődés, tapasztalatátadás a várongi képesaratóknál* címűek. Az előbbi munka a már dallamkíséretüket veszített, balladamaradékból táplálkozó históriák után itt-ott feltűnő alkalmi ponyvaköltészeti, félirodalmi termékek alkotáslélektani kis esettanulmányait hozza az Andocs környékén működött 20. századi népi poétákról. A másik pedig a munka, tapasztalat, ismeret tudásörökítő folyamatába avat be; lehántva a népszínművekbe és filmi feldolgozásokba oltott arató-zsánerek felszínét. Tagadhatatlan, hogy – miként másoknál is, győzdjünk meg csak róla! – mindkét tanulmány egy-egy aktuális ideológiai penzumot is teljesít, ám a kezdő, vagy záró mondatok mindegyikében (állíthatom!) ott bujkál a csendes és lefojtott fricska. Nagy Kovács István döbröközi hírversíró Kanadából hazaküldött Sztálin-dicséretének rigmusát biggyeszti pompás alkotáslélektani tanulmánya végére, míg a Fél Edit és Kresz Mária nyomán feldolgozott várongi képes-fiatal belenevelődését egy, a dolgozat elején szerepeltetett Engels-idézet értelmezésének valósággá formálásával teszi mai napig szakmailag elfogadhatóvá!

„A bölcsészdoktorátus megszerzése után rövid ideig tanári, népi kollégiumi igazgatói állást vállalt, majd minisztériumi tisztviselőként is tevékenyke-

dett. 1950-ben állt a Néprajzi Múzeum szolgálatába, ahol folyamatosan 1973-ig dolgozott. Múzeumi beosztása lehetővé tette, hogy a régi folklorisztikai témáit tovább gondolja, kínálkozó alkalommal megjelentesse, de ezzel párhuzamosan fokozatosan kiépítse kutatásai új területét: elsősorban a magyar földműves gazdálkodás feldolgozására. Tisztában volt azzal, hogy nála aligha ismerheti jobban bárki is a dunántúli falu valóságát, belső rendjét. Családja reá örököltette a tolnai földműves közösség teljes hagyományvilágát, beavatta a helyi élet titkaiba. (Betegsége elhatalmasodásáig rendszeresen részt kért a szülei, illetve az otthon gazdálkodó testvére munkáiból; így közvetlenül nyomon követte azokat a változásokat, és ismerte azokat a gondokat is, amelyek az újabb fejlődés nyomán köszöntöttek napjaink falvaira, köztük a várongiakra is. Meggyőződéssel vallotta, hogy ez a beavatottsága kulcsot adhat a kezébe a hazai agrár-etnográfia és az agrártörténet megértéséhez, a fejlődés rendjét meghatározó belső összefüggések feltárásához” – fogalmaz ismét hihetetlenül érzékletesen biográfusa, Filep Antal. Majd: „Előbb a hazai dohánytermesztés monografikus feldolgozásához látott hozzá. Az ötvenes évek első felében már fölényes anyagismeretre tett szert: 1954-től egymás után jelentette meg dolgozatait. Módszere sokoldalú megközelítést biztosított a számára... Tapasztalatait, következtetéseit a nemzetközi kutatások összefüggésrendjébe illesztve értékelte. Módszere közel állt Tálasi István kutatási, elemzési gyakorlatához. Nemhiába becsülték egymást kölcsönösen. A témáról írt feldolgozását kandidátusi értekezésként is megvédte, 1964-ben pedig A dohánytermesztés Magyarországon címmel könyv alakban megjelentette.” Takács Lajos figyelmét az ötvenes évek második felétől mindjobban a földművelés, illetve az irtásgazdálkodás kötötte le. A hatvanas évektől egyre többet írt e kérdéskörrel, publikációinak mind nagyobb hányadát szentelte az ide kapcsolódó témáknak.

Nagy energiát fordított a földműves kultúra eszközkészletének összegyűjtésére, tudományos feldolgozására. 1973-ig, alig húsz év alatt, megkészszerzte a Néprajzi Múzeum Földművelés-gyűjteményét. Dédelgetett terve volt, hogy közrebocsátja a kollekciónak korszerű katalógusát. Sajnos, áldozatos munkája ellenére, ismételt kísérletei eredménytelenek maradtak. Hagyatékának e része is érdemes lenne a további gondozásra. Tárgybemutatói a hagyományos gazdálkodás fontos szerszámainak nélkülözhetetlen eszközmonográfiái.

Takács Lajosnak a Néprajzi Múzeum Földművelés-gyűjteménye fejlesztésében játszott kiemelkedő szerepét Szuhay Péter behatóan elemzi és mutatja be *A Néprajzi Múzeum gyűjteményei* című korszakos tudomány- és intézménytörténeti vállalkozás tematikus fejezetében. „Az 1960-as évtizedet alapvetően Takács Lajos munkássága határozta meg. Egymaga 700 tárgyat gyűjtött...” (2000. 63. o.) „1971-től megállt a gyűjtemény intenzív gyarapodása. Takács Lajos 1973-ban elkerült a Néprajzi Múzeumtól.” (2000. 64. o.) S még egy rövid summázat a gyűjteménykezelő utódtól: „A gyűjtemény összetétele az 1998–1999-es revízió alapján készült, követve Takács Lajos rendszerét.”

(2000. 65. o.) A gyűjtemény jövőjét Szuhay szintén a Boross Marietta és Takács Lajos kaliberű és szemléletű kutatók anyagkezelésében és dokumentációs munkájában, a korszerű muzeológiai szerzeményezés példáiban fogalmazza meg. (2000. 68–70. o.) Az 1954 és 1980 közötti időszakból 27 olyan tanulmány szerepel Takács Lajostól, amely mindegyike a kutató-, gyűjtő-, gyarapító- és feldolgozó munka eredménye egyben. (918. o.) Takács Lajostól a Néprajzi Múzeum több ezer fényképfelvételt is öriz; magam az elmúlt hónapokban ezeket kutathattam a Kapos és a Koppány folyók vidékén lévő katolikus gazdálkodó falvak asszonyai között az 1920-as és 1950-es évek között mindennapi használatban és ünnepi divatban lévő sajátos díszes kontytakaró és -fedő viselet, az ún. *pille* használatának és tipológiájának vizsgálata során.

„A részletfeldolgozásaiból mind teljesebbé váló koncepcióját előbb Várongnak mint irtásfalunak a monografikus bemutatása vitte közelebb a tervezett szintézishez (1976). Ebből a dombvidéki erdők irtáskultúrája bontakozott ki, a maga időbeli és térbeli konkrétságában. A lánvilág és a mocsaras, tavi környezet irtásos használatát mutatta be, gyökeresen eltérő sajátosságai-
val A Kis-Balaton és környéke (1978) című kismonográfiájában. Irtásgazdálkodásunk emlékei, irtásföldek, irtásmódok című könyve (1980), illetve 1975-ben elkészült kézírata (amely számára a doktori fokozatot biztosította 1976-ban) teljessé tette az irtáskultúráról készített feldolgozásai sorát.” Takács Lajos monográfiája az etnográfian túl, szinte minden, az agrárszférával érintkező történeti szakstúdium számára eligazító összefoglalást adott. Jelentőségét részben abban is láthatjuk, hogy nem csak hosszú időre meghatározza a további kutatásokat, hanem a hazai társadalom-, gazdaság-, település- és agrártörténet számos alapvető sajátosságát segít megérteni, reálisan, az európai és az egyetemes történeti összefüggések alapján helyesen értelmezni. Kézzelfoghatóvá tette a múlt népi gazdálkodásának, termelésének az ország fejlődésében betöltött szerepét. Takács Lajos világossá tette, hogy szerte Európában hasonló folyamatok zajlottak le. A mai mezőgazdaság táji kereteit ezek vetették meg.

Történeti kutatásai sok olyan forráshoz vezették el Takács Lajost, amelyek más irányú következtetésekre is alkalmat adhattak. Az idevágó munkája során szentelhetett külön könyvet a határjelek és a határjárások kérdésének. Kiterjedt levéltári anyaggyűjtése jóval mélyebb és árnyaltabb feldolgozás lehetőségét kínálta, mint az utóbbi 120 évnek a recens gyakorlatról beszámoló néprajzi irodalma. A határokhöz fűződő jogi és kultikus népszokásokat feldolgozó könyve, sajnos, már csak halála után jelenhetett meg (1987).

Takács Lajos több kezdeményezést tett a történeti néprajzi kutatások szervezettebbé tételére, kiterjesztésére. Megszervezte az MTA Néprajzi Kutató Csoport keretében a Történeti Etnográfiai Osztályt. Munkatársaival tervet dolgozott ki a rendszeres forrásfeltárás munkálataira. Különösen nagy fontosságúnak tartotta az uradalmak levéltáraiban fennmaradt munka- és vállalkozói szerződések közrebocsátását, illetve feldolgozását. Mély meggyőződéssel

vallotta, hogy ezek a források nem csak a gazdálkodás és a társadalom néprajza összképét fogják alapvetően módosítani, hanem a hazai fejlődés egészének a megítélését is több vonatkozásban befolyásolhatják. Vele együtt vallhatjuk, hogy az utóbbi évtizedek sok hazai sajtóságát csak úgy érthetjük meg, ha számolunk az ilyen jellegű (gazdasági) hagyományok szívós továbbélésével.

A szaktudomány testületeiben az ötvenes évek óta vett részt. Bár különösen érzékeny egyéniség volt, a meggyőződése szerinti közösségi érdekeket és az igazságosságot mindig bátran és következetesen képviselte. A tudományos közéletben, a kutatásszervezésben a feltétlen humanizmus és a korszerű európaiság vezette. Gondos, koncepciózus szerkesztőt ismertünk meg személyében, amikor hosszú időn át szerkesztette (egyben e periodika egyik elindítója is volt) a *Néprajzi Közleményeket* és közreműködött az *Ethnographia* gondozásában is. Mély általános műveltsége, sokoldalú művészeti tájékozottsága nagy tekintélyt biztosított számára a társadalomtudományok vezetőinek körében is. Kiváló adottságai voltak, amelyek lehetővé tették, hogy eredményesen képviselhesse szakkutatásunkat itthon és külföldön. Kitüntetésekkel, elismerésekkel nem igazán méltatott pályája során, 1980-ban azért megadatott, hogy az általa is nagyon fontos és sajátos műhelynek tartott Magyar Néprajzi Társaság *Györffy István-émlékéremmel* tisztelgett előtte. „Az 1945 után kibontakozott kutatónemzedék egyik legeredményesebb egyénisége. Munkássága alapvető eredményeket hozott mind az anyagi kultúra kutatásában, mind a folklorisztikában” – szól a laudáció Tálasi Istvántól.

„A múltó idő emberi és tudósi értékeit mind élesebben kirajzolja előttünk, hiányát mind mélyebben érezzük. Példája vállalásra ösztönöz mindannyiunkat” – fogalmaz megbízható pontossággal és figyelmeztetéssel Filep Antal.

A halála évében éppen szerkesztés alatt lévő *Dombóvári Kalendárium* második évfolyama – tisztelegve megbecsült fia emléke előtt – egy az egyben hozta Takács Lajos *A túskeborona készítése és használata* Várongon című klasszikus dolgozatának egyikét, majd tovább az általa is oly szeretettel, s többször „megénekelt” szakcsi Tóth Pál József hírverseiből közöltek egy csokorra valót. Például:

„Dombóvári Prehaleknek sarkon a kocsmája,
Van is neki jó bora és törköpálinkája.
Aki oda bemegy, soha meg nem bánja,
Mert a jó borától megjön az étvágya. [...]"

Az élete utolsó napjaiig állandóan figyelemmel kísért szülőfalu társadalmának alakulása, mélypontjai, hullámvölgyei, s ma megtapasztalható helyi és környékbeli közkincsei, értékfüzérei egy külön előadás (sorozat) témái lehetnek; az 1980-as évek második felében szociológusok, kulturális antropológusok és filmesek kutatási terepe volt a község, s a megújulni látszott dombóvári kistérség.

S végzetül lássuk röviden, Takács Lajos hagyatékával hogyan is sikerült sáfárkodnia a szakmai utódoknak, volt kollégáknak, intézeteknek, s mi lehet az elvégezhető feladat még? A *Magyar néprajz V.*, népköltésszettel foglalkozó kötetében (Bp., 1988) a *Paraszti történeti költészet* című kis fejezet megjelent, hisz' azzal már jó időben elkészült (381–397. o.). A *Gazdálkodás* című kötet kapcsán azonban Szilágyi Miklós a következőképpen kénytelen fogalmazni: „A [...] kötetbe nem kerültek bele azok az erdőgazdálkodás és földművelés nevet viselő fejezetek, melyet Takács Lajos megírt, ám váratlan halála miatt nem tudott a kötet egész témakezelési módjához hozzáigazítani. Pedig ezek az »előmunkálatként« publikált dolgozatok a kötet vonatkozó fejezeteinél határozottabban képviselték volna azt a történeti etnográfiai szemléletet és módszert, mely a jeles szerző munkásságát általában jellemezte, s mely – mert Takács a kutatócsoportban eltöltött évek alatt »példaadó mester« volt – az agrár-etnográfiában bíztató követhető módszertani javaslatként is értelmezhető lenne.” (2001) Ennek ellenére, illetve értelemszerűen a kötet végének kiváló bibliográfiájában Takács Lajostól az 1951 és 1991 közötti időszakból a kollégák 31 önálló kötet, tanulmány, cikk pontos adatait hozzák.

Szuhay Péter gyűjteményismertető elemzésére már utaltunk. Ez 2001-ben jelent meg, ennek alapján is születhettek az életrajzi lexikon(ok) bővülő címszavai, köztük a Takács Lajosra utalók is.

2003-ban özvegye, Lola néni után Takács Lajos iratai, valamint ún. hagyatéka a Néprajzi Múzeumba, míg könyvei és folyóiratai az ELTE BTK Néprajzi Intézete könyvtárába kerültek. Iratai (EAD-10/T jelzet alatt) között kis hányadban személyi anyagai (pl. igazolványok, jegyzetelt zsebnaptárak) találhatóak. A hivatali iratok között pl. a költözés előtt álló Néprajzi Múzeum, valamint a megalapítás és szakmai koncepciójának kidolgozása alatt lévő szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum szervezésével kapcsolatos elvi és gyakorlati programok, tervezetek, állásfoglalások és belső levelezések, feljegyzések sora található. Emellett az általa vezetett osztály és külsős gyűjtők, vidéki társzervezetek kapcsolati hálójának, valamint szaklektori tevékenységének dokumentumai találhatóak e csoportban. A néprajz jeles személyiségeivel (pl. Gunda Béla, Dankó Imre, Együd Árpád, Szabadfalvi József vagy Bárh János) folytatott eszmecsereinek jegyzetei, levélváltásaik szintén idekerültek.

A hagyatéka másik és igen alapos feldolgozásra és elemzésre váró része az a 141 doboz, amelyek a gyűjtőfüzetek, levéltári és könyvtári cédulák, fordítások, kész tanulmányok (valamint azok változatainak) kéziratai. Másfelől egyetemi és konferencia-, valamint ismeretterjesztő előadások anyagai különböző készültségi állapotban, de szintén együtt megtalálhatók. Ezeket megfelelő áttekintés után érdemes lenne gyűjteményes kötetbe rendezve megjelentetni. Csaknem 200 azon írásainak a száma, amelyek elhangzottak a Magyar Rádió *Kis magyar néprajz* legendás adássorozatában, illetve némelyek az annak alapján készült kötetbe is felvételtek. Az irtás és aratás, a dohánytermesztés klasszikus és újszerű eszközeiről, módozatairól, típusairól és kistáji

változatairól gyűjtött hatalmas cédula- és kéziratanyag, valamint az azzal társ fotóanyag szintén itt lelhető fel együttesen. Az általa, majd nyomán gyűjtött tárgyak leíró kartonjainak minél alaposabb adatolásához ezek elengedhetetlenek voltak és lesznek, még egy darabig bizonyosan! A Néprajzi Múzeum vezetése engedélyének jóvoltából megkezdett áttekintő munkának még csak az elején vagyunk, de az alapos mutatózás már így is számos ismeretlen vagy elfeledett, fel nem dolgozott ismereteket hozott kézközbe! Közöttük van az a nyomdakész anyag, amellyel megkezdhető (de igazság szerint, inkább mondhatjuk nyugodtan, folytatható) lehetne az életmű – a várongi mesék és a várongiak olvasáskultúrájának egybeforrasztott kötetével indítva.

„Apa Budapesten halt meg, de a várongi temetőben akart nyugodni, mert annyira fontos volt számára a szülőfaluja. Oda is temették. Mindig dicsérte, hogy milyen szép onnan a kilátás – a várongi temető ugyanis egy domboldalon fekszik és valóban szép onnan a kilátás a környező dombos tájra...” – írta nekem valamelyik nap Takács Judit, Tanár úr leánya. Minderre a jelenlévő várongiak, s immár magam is hitelesítő tanú vagyok. Ezért javaslom e jeles körben tisztelettel: jöjjünk össze további dolgaink megbeszélésére Dombóváron és környékén, jelesül Várongon; a temető kies domboldala mellett a település és népe szeretetét élvezve, végiggondolva a Takács Lajos-i üzenetek fontosságát, szakmánk, s a minket körülvevő valóság összefüggéseit. Sokunk úgy érezheti majd: hazaért, hazatért, de most nem végleg megnyugodni!

KRISTON VÍZI JÓZSEF

Emlékezés a tíz évvel ezelőt elhunyt Németh Lajosné Fülöp Katalinra

Kati nem volt a néprajzkutatás ismert egyénisége – talán az e sorok olvasói közül sem ismerte mindenki. Életműve nem tölt meg könyvtárakat, eredményei közül nagyon kevés olvasható. Még az is bizonytalanná tehetne bennünket, milyen név alatt is keressük munkáit, hogyan hivatkozzunk rá: Fülöp Katalin, N. Fülöp Katalin, Némethné Fülöp Katalin vagy Németh Lajosné – ő maga sem használta következetesen. Szakmai életművét egy gyűjtemény határozta meg: a Néprajzi Múzeum Textilgyűjteményének a vezetője volt 1973 és 1995 között. Hoffmann Tamás, az évfolyamtárs és barát bízta meg ezzel a feladattal. A gyűjteményt egy nagy elődtől, Fél Edittől vette át, akinek kezei alatt a gyakornoki időszakot töltötte annak idején. A gyűjteménnyel együtt rengeteg gyakorlati feladatot kapott: költözés a Könyvesről a Kossuth térre, a Kossuth téri épületben egyik raktárból a másikba – csomagolás, jegyzékek készítése, a tárgyak megfelelő elhelyezése érdekében szekrények méregetése,

tárgytípusok számolgatása, a klímaberendezés működésének tanulmányozása jelentette éveken keresztül a napi feladatot.

Mindez rengeteg időt és energiát emésztett fel. Szakmai munkái a gyűjtemény körül formálódtak. A különféle gyűjteményi munkák irányíthaták érdeklődését kutatástörténeti irányba: érdekelték az első nagy kiállítások, a 19. századi gyűjtők és mindazok a gondolatok, ahogy elődeink a néprajzi-népművészeti tárgyakra tekintettek, ahogyan ezek részévé váltak az érdeklődésnek és a gyűjteménynek. Semmit sem publikált ezekből az ismereteiből, pedig sok energiát fektetett abba, hogy a millenniumi kiállítás öltözetdarabjait, a bécsi világkiállítás tárgyait megfelelően leírja, feltárja.

A népi kultúra elemeit egységben látta: természetes volt számára, hogy a magyar és Magyarország nemzetiségeinek anyagát együtt, egymás mellett állítsa ki és bemutassa, hogy a különbségek és párhuzamok nem etnikai alapon jelennek meg. Ezt az elvet követte az 1984-ben rendezett *Menyasszony, vőlegény, de szép mind a kettő* kiállítása, és a *Hímzések a parasztház öltözetéből* című kiállítás is. Ennek a szemléletnek köszönhető, hogy *A magyar nép hagyományos kultúrája* című állandó kiállítás első termében – bár a magyar és nem magyar viseletes babák a terem két oldalán, egymással szemben állnak – a kulturális párhuzamokat oly finoman megjelenítő bemutatás képes az egymás mellett élés, a kulturális rokonságok elvét sugallni.

Ugyanakkor nyitott volt az új történeti eredmények iránt is. *A Menyasszony, vőlegény...* kiállításon helyet kapott a Benda Gyula által vezetett, újonnan szerveződő inventáriumgyűjtemény néhány darabja is, és az inventáriumokat felhasználta a hímzéskiállítás katalógusszövegében is: a szöveg éppen a lakáskultúra változásának és a lakástextilek alakulásának összefüggései miatt olyan fontos eredmény.

Elképesztően aprólékos és precíz volt. Kiállítások előkészítésekor egy-egy öltözet összeállításával napokat töltött el a sürgető határidők ellenére, akár a kiállításmegnyitó után is gyakran újabb és újabb változatokba rendezte, mellyel a célja a lehető leghitelesebb összeállítás, legautentikusabb megjelenítés volt. Rengeteg energiát fektetett abba, hogy a vállkendő, a fejkendő, az alsószoknya hogyan áll, az öltözetdarabok valóban összetartozhatnak-e, hitelesek-e együtt.

Hihetetlenül szerette a „finom” megoldásokat: az apró kis különbségeket, az árnyalt megjelenítést – mindazt, ami pontosította az eredményeket és megtörte az általánosító képet. Finom megoldásai nem voltak könnyen észrevehetőek: egy-egy tárgy, összeállítás – kis villanások, melyek mutatják, helyenként mennyivel árnyaltabb, gazdagabb a gyűjteményben őrzött tárgyi emlékeanyag, mint a kutatás által feltárt ismeretek. Ilyen, feltáratlan kapcsolatot megjelenítő tárgy volt a hímzéskiállításban például egy Beszterce környéki, a szászok stílusában készült, „Salamon Edelstein” feliratú láncöltéses hímzés.

Életműve részben ezekben a kiállításokban van: a katalógusok, kiállítási vezetők nélkül szinte nyomtalanul múltak el, egyedül a múzeumi dokumentációban maradt nyomuk.

Az életmű sokkal maradandóbb, bár ma még kevésbé ismert részét jelenti a gyűjteménygyarapítási tevékenysége. Nagyon fontos, terepmunkával összekapcsolódó tárgygyűjtései voltak, elsősorban egyik kedvenc témájával, a lakodalommal kapcsolatban. A fotók elkészítésén túl a lakodalom teljes öltözetdarabjait megvásárolta. A csöväri Lestyán család, a nézsai Turcsán család több generációjától megszerzett ruhák egyszerre voltak változásvizsgálat dokumentumai és a jelen dokumentálásának törekvései. Ilyen módon az 1980-as évek elejének divatját mutató tárgyak kerültek a gyűjteménybe, mint a Budapesten megvásárolt menyasszonyi ruha, a koszorúslányok kanadai csomagból származó lurexruhái, a vőlegény zöld tükörbárony öltönye. A hímzéskiállítás utolsó terme a 19. századi fehérhímzéseket mutatta be, utolsó látványként egy olyan Uszodon megvásárolt, fehér lyukhímzéses textilekkel felvetett díszágygal és enteriőrreszlettel, mely szintén terepmunkája révén került a múzeumba.

Halála után gyermekei felajánlották hagyatékát a Néprajzi Múzeumnak: könyvtárát, fotóit és kéziratait – cserébe a múzeum átszerkesztve újra kiadta a hímzéskiállítás szombathelyi kamaraváltozatának katalógusát azzal a céllal, hogy a szakmai életrajz legfontosabb darabját szélesebb körben is ismertté tegye.

Sokan szerették és elismerték tudását – amit persze nem akart felvillantani mindenáron, sőt! Többünknek hiányzik ma is. Igényessége, precizitása, a tárgyak és a gyűjtemény iránt érzett szeretete és alázata példa volt. Kati már 10 éve meghalt – idén 80 éves lenne.

LACKNER MÓNIKA

A hetvenéves Gyivicsán Anna születésnapjára köszöntése

Köszöntjük Gyivicsán Annát

Január 15-én, Voigt Vilmos köszöntése alkalmával az ELTE-n Krupa András joggal tett szemrehányást, hogy néhány nappal korábban miért is nem vettem részt Gyivicsán Anna ünnepélyes köszöntésén.* Meglepett és sajnáltam, de mint kiderült, a posta – mint mostanában gyakran – az esemény után egy héttel később hozta a meghívót. Az esemény híre a Magyar Néprajzi Társaság

* Az ünnepelt köszöntése a Magyarországi Szlovákok Kutatóintézete szervezésében 2010. január 14-én volt a budapesti Szlovák Intézetben.

vezetőségéhez és a Nemzetiségi Szakosztályhoz sem jutott el. Pedig jó lett volna a két szándékot egyesíteni, mivel külön köszöntésre a Néprajzi Társaság is készülődött, készülődik.

Az évfordulós hivatkozás Gyivicsán Anna esetében szinte anakronizmusnak látszik. Fiatalos megjelenése, a tudomány és társadalmi élet iránti dinamikus érdeklődése, örök alkotói lendülete szinte hihetetlenné teszi a mögötte hagyott évek számának valószínűségét.

Gyivicsán Anna 1940-ben született Tótkomlóson. A békéscsabai szlovák gimnáziumban érettségizett 1958-ban. Az ELTE Bölcsészettudományi Karán szlovák nyelv és irodalom szakon szerzett diplomát 1963-ban. Első munkahelye a szegedi Juhász Gyula Tanárképző Főiskola volt. 1967-től a Közép-Európai Társadalomtudományi Intézet munkatársa. 1969-től a Kulturális Minisztérium Nemzetiségi Osztályának szlovák referense, majd 1974-től nyugdíjba vonulásáig az ELTE Bölcsészettudományi Karának professzora.

1975-ben egyetemi doktori címet szerzett, az 1989-ben megvédett kandidátusi disszertációjának címe: *A magyarországi szlovákok. Az anyanyelv – kultúra – közösség kérdései*. 1997-ben *A kétnyelvű kultúra* című szociolingvisztikai értekezésével pedig a nyelvtudomány habilitált doktora lett.

Alapvető tudományos területe általában a kisebbségek nyelve, kultúrája és a többségi nemzet viszonya. Amint Hornokné Uhrin Erzsébet írja: „*A többségi és kisebbségi kultúrák kölcsönhatásáról és az akkulturációs folyamatokról, kulturális konfliktusokról, az egyház és kisebbség, a nemzetiség és gazdaság, a nyelv és a kultúra viszonyáról, a kétkultúrájúságról, valamint a multikulturalitásról írt igen fontos tanulmányokat.*” Ezen belül is főleg a magyarországi szlovákság kultúrája, történelme, irodalma és nyelvi kérdései foglalkoztatják. Sok könyv szerkesztője, társszerkesztője és recenzense. E széles körű tudományos tevékenységét magyar és szlovák nyelven eddig megjelent 12 önálló kötete és nagyszámú tanulmánya dokumentálja. Közülük is legkiemelkedőbb magyar nyelven is megjelent művei: *Anyanyelv, kultúra, közösség* (Bp., 1993); *A nemzetiségi lét és kultúra dimenziói* (Békéscsaba, 2003); *A magyarországi szlovákok* (Bp., 1997, 1998, 1999).

Gyivicsán Anna 1982-től tagja a Magyar Néprajzi Társaságnak, 1997-től pedig tiszteleti tagja. Több mint negyedszázada Társaságunknak egyik legaktívabb résztvevője, a nemzetiségi néprajzi események szervezője. Csaknem két évtizedig volt választmányi tag, a Nemzetiségi Szakosztály titkára, majd társelnöke Eperjessy Ernővel közösen alapították a *Pro Ethnographia Minoritatum-émlékérem* néprajzi kitüntetését. Egyike a Békéscsabán ötvenként megtartott hét nemzetközi nemzetiségkutató néprajzi konferenciák szervezőinek.

Mint magyarországi szlovák kutató, anyanemzete tudományos intézeteivel is szoros kapcsolatokat ápol. Tiszteleti tagja a Szlovák Néprajzi Társaságnak, valamint tagja a Szlovák Tudományos Akadémia Etnológiai Intézete Tudományos Tanácsának, a *Slovenský národopis* folyóirat és A Magyarorszá-

gi Szlovákok Néprajza sorozat szerkesztőbizottságainak. Szerteágazó társadalmi tevékenysége során 1990–1996 között a Magyarországi Szlovákok Kutatóintézete (Békéscsaba) igazgatója is. Hozzá kell tennünk, hogy miközben Gyivicsán Anna következetesen hangsúlyozza a nemzetiségek egyenjogúságát és anyanemzetükkel való szoros kapcsolatrendszerének szükségességét, ha kell, dacosan ki is áll értük, szlovákiai fórumokon a magyar érdekeket sértő, érdemtelen támadásokat is mindenkor bátran utasítja vissza.

Kiemelkedő munkásságát számos kitüntetéssel ismerték el itthon és Szlovákiában: *Pro Renovanda Culture Hungariae*, Pázmány Péter-díj, *Pro Ethnographia Minoritatum*-emlékérem, Zláta medaila Cyrila a Metóda, Tótkomlós díszpolgára stb., 70. születésnapján pedig barátai, tisztelői és tanítványai külön ünnepi kötettel köszöntötték.

Személyesen 1972 óta ismerem. Mikor munkatársként dolgoztunk együtt a Kulturális Minisztérium Nemzetiségi Osztályán, Kóvágó László, a kiváló nemzetiségkutató vezetésével működő 6 tagú „osztály” jó iskola volt a számunkra. Akkor és későbbben a Néprajzi Társaságban végzett harmonikus közös munkáinkban mindig fontos szerepe volt Anna segítőkész, derűs és töretlen akaratú kisebbségi szemléletvilágának.

A tiszteletre méltó ünnepi évforduló alkalmával a Magyar Néprajzi Társaság, s külön a Nemzetiségi Szakosztály nevében szeretettel köszöntöm Gyivicsán Annát. Továbbra is kívánok, kívánunk a számára családja körében jó egészséget és sok örömet, tudományos pályáján pedig még sok sikert!

EPERJESSY ERNŐ

Tanulmánykötet Gyivicsán Anna születésnapjára*

Gyivicsán Anna a hazai szlovákság legkiemelkedőbb tudósa. Ő a szlovák tudományos életünk nagyasszonya. Sokoldalú alkotómunkássága mind a magyar, mind a szlovák tudományos közéletben magas piedesztálon foglal helyet. Tudományos eredményei nélkülözhetetlenek az itteni szlovák nép igazi, hiteles megismeréséhez. Eredeti módon használja fel és csodálatos egységben építi egybe a folklór-, a társadalomkutatás, a nyelvészet, a szociológia és a történelem elemeit. Egyszemélyben néprajzkutató, lingvista, szociológus és kulturológus. Színes tevékenységében szinte elválaszthatatlanok ezek a tudományágak. A *Ki kicsoda?* lexikonban sajtáságosan „csak” nemzetiségkutató-

* Elhangzott a budapesti Szlovák Intézetben 2010. január 14-én, a Gyivicsán Anna 70. születésnapja alkalmából megrendezett ünnepeken.

nak nevezik – ez az elnevezés viszont a legtalálóbbr, mert a szlovák kisebbség életmódjának, változásának és kultúrájának a legmélyebb rétegeit tárja fel.

Könyveiben, tanulmányaiban felfedezhetők effajta munkásságának legfőbb jellegzetességei: a népi műveltség változásának-fejlődésének elméleti elemzése, az összehasonlítás rendszere, a pontos, alapos szintézisre való állandó törekvés. Maga vallja: „*Felhasználom a néprajz, a folklorisztika, a szociolingvisztika és a kulturális antropológia módszereit.*” Hiszi ugyanis, hogy így „*sikerült plasztikusabban feltárni és megérteni az etnokulturális folyamatokat*”. Legátfogóbb műveiben, az *Anyanyelv, kultúra, társadalom*, illetve *A nemzetiségi lét és kultúra dimenziói* címűekben tapintható közelségbe kerülnek a szlovák nemzetiség műveltségének hagyományos, egyházi és polgári, parasztpolgári rétegei, a kétnyelvűség funkciói, s a legégetőbb kérdések, mint az anyanyelv megőrzésének lehetőségei, a nemzetiségi identitás, illetve ezekkel összefüggésben szisztematikus diagnózist nyújt a kisebbségek helyzetéről, ennek európai kapcsolódásáról, a multikulturális és regionális jelenségekről.

Bármelyik oldalról értékelve alkotómunkásságát, egyetemlegesen megállapítható, hogy egységes alapja van, s ez pedig a szlovákjaink, különösképpen a szülőföldi, tótkomlói szlovákok iránti szenvedélyes szeretete.

Értük, miattuk dolgozik, küzd, fáradozik. Szinte aufklärista módon elszántan hiszi, munkái is segítenek abban, hogy ők megőrzik és pozitívan értékelik kultúrájukat.

Messze kiemelkedik tudományszervező tevékenysége. Egyik legsikeresebb műve e tekintetben a békéscsabai Szlovák Kutatóintézet létrehozása, melynek sokáig igazgatója is volt. Kiváló pedagógus, egyetemi tanítványai szeretettel hallgatják előadásait. S ő mindig egyengette életpályájukat, sőt, ösztönözte őket a tudományos munkára is.

Példamutató a kollegialitása. Szubjektív leszek: mi több mint 30 éve dolgozunk együtt, számos közös, elismerésre méltó kiadványt hoztunk létre. Tudományos ötlete révén (mely máskor is felbukkant) adhattuk ki a többek között a Magyarországi szlovákok népi kultúrájának atlaszát. Én magam és sokan mások köszönettel tartozunk segítőkészségéért, szorgalmáért és kezdeményező erejéért.

E laudáció nem ad teret ahhoz, hogy nagyrabecsült jubilánsunk mind-egyik művét idézzük, talán vázlatosan mégis sikerült méltatni őt.

E sokoldalú, gazdag pályaművel rendelkező, igazi nagy alkotó előtt tiszteleg a hazai és a szlovák tudományos élet *Az identitás összefüggései – Köszöntő könyv Gyivicsán Anna tiszteletére* (Szerk.: Krekovicová, Eva-Uhrinová, Alžbeta-Žiláková, Mária. Békéscsaba, 2010. 452 old.) című jubileumi kötettel. A szépszájú szerzői gárda sokatmondóan tanúskodik, hogy milyen nagyra értékeli és tiszteli Gyivicsán Anna személyiségét és életművét.

Öt nagy fejezetben sorjáznak a tanulmányok. A könyv egyik fontos jellemvonása a sokszínűség, mely fedi ünnepeltünk sokrétű, szerteágazó tudományos oeuvre-jét.

A Kultúra címszó alatt valójában a néprajz hagyományos ágainak néhány szegmensét találhatjuk a népköltészet, az anyagi kultúra és a társadalomkultúra köréből. A néprajzi írások épp olyan arányosan találhatók benne, mint a többi fejezetben a nyelvészet, a történelem, a szociológia és az irodalom területéről valók. Kimagaslóak a hazai szlovákságot és népéletét bemutató tanulmányok. Hasonlóképpen szólhatunk a társadalomkutatásokról, az ezeket tükröző írásokról éppúgy, mint a szociolingvisztikai, művelődéstörténeti, -elméleti, irodalomtörténeti munkákról is. Külön öröm a számunkra, hogy több tanulmány foglalkozik nemzetiségünk égető kérdéseivel, az identitás, az asszimiláció problémáival. Meglepően szép számban szerepelnek a családnév-történeti írások. A történelmi tanulmányok a szlovákok idetelepülésétől napjainkig kísérik végig a fontosabb eseményeket, s hiteles adatokat közölnek. Helyet kapnak a hazai szlovákok történetíró-nagyságai (Wallaszky, Haan, Zsilinszky). Megfigyelhető, hogy több szerző az adott tanulmányán belül hogyan igyekszik kimutatni a magyar-szlovák kapcsolatok vonatkozásait, amely kérdéskör Gyivicsán Anna kutatásának egyik központi témája is. Hasznosak a visszaemlékezések. Szólnunk kell a vallástörténeti (bibliaolvasás) vagy az ipartörténeti (vasút) tanulmányokról is. Üdvözljük a kisebbségi nyelvhasználat, a nyelvjárási sajátosságok, a kétnyelvűség elemzéseit is.

Az Irodalom című fejezet több írása kapcsolódik Gyivicsán Anna e körű kutatásaihoz. Az utolsó fejezetben szintén az ő egyik szívügyének tekinthető, a legyengült hazai szlovákságot megtartó iskolarendszer, kulturális mozgalmak, alapítványok intézményeiről olvashatunk.

A 63 szerző zöme szlovák, illetve magyar, de találkozzunk cseh, horvát és lengyel alkotóval is. Fontos megállapítani, hogy a hazai szlovák értelmiség milyen alaposan és sokoldalúan dolgozott, írásaik nagyon jó színvonalúak. Örvendetes, hogy a magyar tudomány magas rangú képviselői is megszólaltak. A szlovákiai tanulmányírók valamennyi itt szereplő tudományágban magas szintű írásokkal képviseltetik magukat, elismerve ezáltal is, hogy a szlovákiai tudomány előtt is milyen komoly tekintélye van jubilánsunknak.

Az 554 oldalas könyvet logikus összefüggésekre építve színvonalasan szerkesztette Phd. Alžbeta Hornoková Uhrinová, Phdr. Eva Krekovičová, DrSc. és Phd. Mária Žiláková.

Ezúton mondunk köszönetet az alábbi támogatóinknak és a kiadóknak: Országos Szlovák Önkormányzat; Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Szláv Filológiai Tanszék; a Szlovák Tudományos Akadémia Etnológiai Intézete, Pozsony; Miniszterelnöki Hivatal; Oktatási és Kulturális Minisztérium; Nemzeti Kulturális Alapprogram; a Magyarországi Szlovákok Szövetsége Közhasznú Alapítványa. És külön köszönjük a könyv ki-

adása fő kezdeményezőjének, a Magyarországi Szlovákok Kutatóintézetének munkáját.

Kedves Anna!

Fogadd el tőlünk, szerzőktől, szerkesztőktől, lektoroktól ezt a könyvet olyan szeretettel, amilyen forró szívvel írtuk, összeállítottuk az előtted és munkásságod előtti tisztelgésért! Egyúttal kezébe adjuk a tisztelt olvasóknak is, hogy részesei legyenek ünnepünknek.

KRUPA ANDRÁS

Köszöntő Knézy Judit hetvenedik születésnapjára

Egykori kiváló munkatársunk személyét nem kell sem az etnográfusok, sem a múzeumi társadalom számára külön bemutatnunk. Knézy Judit nevét a szakma minden generációja ismeri. Korát meghazudtoló szakmai termékenysége becsületére válna bármelyikünknek.

Engedjék meg, hogy a következőkben felidézhessem azokat az éveket, amelyeket volt szerencsém együtt tölteni vele, közvetlen munkatársaként a Magyar Mezőgazdasági Múzeumban.

A kaposvári évek után Knézy Judit 1980. december 15-én került múzeumunkba az akkori Agrártörténeti Főosztály Adattárának muzeológusaként. A különböző gyűjtemények kezelése mellett a múzeumi nyilvántartást is irányította, majd a filiálékat is gondozta. Természetesen a Pestre való költözéssel nem szakadt meg kapcsolata „Somogyországgal”, hiszen kutatásaiban továbbra is ez volt a fő célponti helyszín. Ennek legfőbb bizonyítéka az 1992-ben megszerzett kandidátusi tudományos fokozat, melynek értekezését *Hagyományok és változások Somogy megye mezőgazdasági népességének táplálkozásában (1696–1960)* címmel írta meg.

Pozitív emberi tulajdonságai: higgadtság, objektivitás, nagy munkabírási, jó szervezőkészség és az évtizedek alatt elért szakmai eredményei segítettek, hogy 1995-ben kinevezték az Agrártörténeti Főosztály vezetőjének. A jobbagy-paraszti rétegre irányuló kutatásait folytatva és ezt kiegészítve gyűjtéseket folytatott több helyszínen is, ezzel is gazdagítva a múzeum gyűjteményeit. Gyakran fényképezett saját maga, főleg a hagyományos paraszti gazdálkodással kapcsolatban a somogyi és a Balaton-felvidéki parasztság életmódjára vonatkozóan. Szívügyeként természetes volt számára a Kárpát-medence más területein élő magyarság (Szlovénia, Románia) anyagi kultúrájára vonatkozó felvételek elkészítése, kutatása is.

Hihetetlen energiával tudta a gyűjteményeket fejleszteni, legyen szó akár tárgyi, akár adattári gyűjtésről. Tudományos munkáiban minden oldalról,

komplexen vizsgált egy-egy adott témát. Nem volt tőle idegen a levéltári forrás sem, gyakran történeti vonatkozásokat is megírt tanulmányaiban. Széles látókörével állandóan gazdagította és inspirálta fiatalabb kollégáit. Gyűjtéseit hihetetlen precizitással és teljességgel dolgozta fel. Eredményeit gyakran örömmel osztotta meg egy-egy szűk körű kávézgatás, teázgatás alkalmával. Munkánk során gyakran a vezetői szigor helyett szakmai ambíciókra hivatkozott. Fiatal kollégaként emlékszem, ahogy mindig tovább mélyítette érdeklődésünket az éppen általunk feldolgozásra kiválasztott téma iránt. „Írd meg a Közleményekbe vagy az Agrártörténeti Szemlébe!” – hangzott a közel sem főnöki javaslat. Mindenkiel tudott beszélgetni, mindannyiunknak javasolt tartalmi kiegészítést és továbbkutatást a témájához. Bebizonyította, hogy még a kevésbé elismert intézménytörténeti kutatásoknak is vannak nagyon jelentős tudománytörténeti eredményei (lásd pl. Erdélyi Mór fényképsorozata a dél-alföldi cselédházakról).

Nagyon nehéz lenne itt felsorolni mindazt a rengeteg tanulmányt és kötetet, amelyeket évtizedek alatt publikált. A tárgyi gyűjtemények fejlesztéséhez elsősorban kiállítások rendezése kapcsán járult hozzá, amikor is a forgatókönyv ismeretében célirányosan a hiányzó tárgyak felkutatását és gyűjtését vállalta. Erre adott többek között alkalmat a Mezőgazdasági Múzeum alapításának 100. évfordulójára rendezett emlékkiállítás, valamint a múzeum fiáláljaként működő keszthelyi Georgikon Majormúzeumban a *Majorok és népe* című kiállítás és végül a magyar agráriumot bemutató történeti kiállítás 18. századi része.

Knézy Judit tudományos kapcsolatai szerteágazóak. Azon kutatók közé tartozik, akik jelentős nemzetközi konferenciákon vettek részt a kontinens számos országában: egyfelől a Mezőgazdasági Múzeumok Nemzetközi Szövetsége (AIMA) konferenciáin, másfelől táplálkozástörténeti workshopokon, továbbá különböző etnográfiai szakmai fórumokon. Egészen napjainkig állandó aktív résztvevője és segítője az MTA VEAB Kézművesipar-történeti Munkabizottságának és részt vesz a Magyar Néprajzi Társaság munkájában választmányi tagként.

Az elmúlt egy évtized szintén munkásan telt el Knézy Judit számára. 2002 decemberéig töltötte be az Agrártörténeti Főosztály vezetői posztját. Ekkor már nem csak az adattári gyűjtemények és a Nemzetközi Agrártörténeti Bibliográfia (BHRRI) szerkesztősége tartozott hatáskörébe, hanem az egész múzeumi nyilvántartás, a környezeti régészeti munkacsoport is. A továbbiakban egy új főosztályvezető kinevezésével Knézy Judit rész munkaidőben egy személyben intézte a múzeumi központi nyilvántartást 2006. január 29-ig, amikor is végleg megszűnt alkalmazása a Magyar Mezőgazdasági Múzeumban.

Egykori főnökömmel és munkatársammal természetesen ma már teljesen más jellegű a kapcsolatom. Bármilyen szakmai kérdéssel, kéréssel fordulhatok hozzá. Neve és személye mindenhol – ahol eddig kutatóként megfordulhattam – nem csak ismert, de komoly szakmai támogatás is. Knézy Judit a jövőre

nézve is tele van tervekkel: szakadatlanul publikál, mindig újabb és újabb témákban. Most éppen a csurgói céhek történetét kutatja, 2011-től elkezdte gyűjteni a Borsod megyei Cigánd táplálkozására vonatkozó adatokat. Végtelen tudását készül átadni a jövő etnográfusainak is egyetemi szemináriumi előadások formájában. A sort folytathatnánk.

Drága Judit, Isten éltesen sokáig és őszintén kívánom, hogy tudjál alkotni a néprajz fontos témáiban és eredményeid alapján tudjon továbblépni az utánad jövő generáció!

VÖRÖS ÉVA

A hatvanéves Lábadi Károly köszöntése

A Drávaszög kutatója, krónikása, hírmondója még csak hatvanéves. PhD- és a neki Zágrábban adományozott akadémiai doktori fokozatával, 25 könyvével, több száz tanulmányával és cikkével, azaz eddigi életművével a legnagyobb magyar néprajzkutatók közé tartozik. Ha körbenéziünk szakmai házunk táján, az a paradox helyzet alakult ki Lábadi Károly munkássága révén, hogy a ma 7–8 ezer főre tehető drávaszögi magyarság neki köszönhetően a legismertebb, a leginkább kutatott népcsoportunk.

Csendesen, a néprajzos közösségtől némileg visszavonultan hangyaszorgalommal gyűjti, feldolgozza és kiadja a ma Horvátországhoz tartozó tíz falu történeti, művelődéstörténeti, helytörténeti és néprajzi emlékeit. Egyedülálló módon dokumentálja a horvátországi magyarság közelmúltját is. Különösen fontos ez az 1991-es délszláv háború után végbemenő etnikai és kulturális folyamatok és a néprajzi jelenségek szempontjából.

A Bácskából, Bácsgyulafalváról indult, Kosztolányi és Csáth Géza szabadkai gimnáziumában, majd Újvidéken – ahol a kutatómunkájához az indítást az általa mindig szívesen és nagy tisztelettel emlegetett Penavin Olgától, Matijevics Lajostól és Bori Imrétől kapta – és Pécsen tanult Lábadi Károlyt a szerelem vitte a Drávaszögbe. 1971-ben vette feleségül Kedves Klárát, aki maga is jelentős néprajzi gyűjtő- és publikációs munkát végzett, és nem csak felesége, hanem szakmai társa is férjének.

Az 1970-es évek közepétől Katona Imrével, akit mesterének tart, a Drávaszög néprajzi monográfiájának elkészítésén dolgozott. E közös munka eredménye egy balladakötet és egy antológia, valamint a sok régiességet őrző kopácsi katonakönyv megjelentetése (Katona Imre–Lábadi Károly: *Erdők, mezők, vad ligetek. Drávaszögi magyar népballadák*. Fórum Könyvkiadó, Újvidék, 1980; Katona Imre–Lábadi Károly: *Szedem szép rózsámat. Népi mondókák, versek, dalok a Drávaszögből és Szlavóniából*. Fórum Könyvki-

adó, Újvidék, 1986; Katona Imre–Lábadi Károly: *Egy szép dologrul én emlékezem. Csöbrös István kopácsi énekeskönyve*. A Magyar Nyelv, Irodalom és Hungarológiai Kutatások Intézete–Fórum Könyvkiadó, Újvidék, 1993). Közben az eszéki *Magyar Képes Újság* szerkesztője (rövid ideg megbízott főszerkesztője) volt, a nyolcvanas évektől önálló kötetek sora mutatja azt a tervszerű és céltudatos munkát, amelyek szinte versenyt futva az idővel igyekeznek az egyre fogyatkozó drávaszögi magyarság kultúráját feltérképezni és az utókorak megmenteni.

Nem csak a néprajztudomány hagyományos műfajait gyűjti egybe, hanem, felismerve a közösség egyházi és oktatási intézményeinek szerepét, azok történetét a 16. századtól levéltári forrásokkal alátámasztva követi végig. Művelődéstörténeti köteteivel az iskola, a templom, a gyülekezet közösségmegtartó szerepét hangsúlyozza, amelyek egyben a kultúra, az összetartozás és a folytonosság letéteményesei is egyben (*Oskolák a régi Drávaszögben*. Pannónia Könyvek, Pécsi Tudománytár, Pécs, 1993. 130 p.; *Istennek hajlékai a Drávaszögben*. A Ráday Gyűjtemény Tanulmányai 5. Ráday Intézet, Budapest, 1994. 128 p.; *Istennek népei a Drávaszögben*. HunCro, Eszék, 2000. 624. p.). Ezt a történeti dokumentáló törekvést a délszláv háború és hatása még inkább sürgetővé tette és kutatási területét is kitágította annak ellenére, hogy a Lábadi házaspárnak is el kellett hagynia gyökereit és lakóhelyét és ma Gödöllőn élnek.

A hatvanéves Lábadi Károly eddigi életműve önmagáért beszél. A Katona Imrével írt könyvei mellett a magyar néprajzkutatás számára megkerülhetetlen kötetek kerültek ki a keze alól. A *Hold letette, Nap felkapta – Drávaszögi magyar találósok* (Eszék, 1982. 176 p.) című munkája a tíz drávaszögi magyar faluban található találósok teljes feltárását és csoportosítását tartalmazza.

Mintaértékű vállalkozás volt a drávaszögi szólásgyűjtése és a folklór-szemponatok érvényesítésével a proverbiumcsoportok meghatározása is (*Ahogy rakod tüzed. Drávaszögi magyar proverbiumok*. Horvátországi Magyarok Szövetsége, Eszék, 1986. 352 p.).

Külön csoportot képeznek a Laskóval kapcsolatos történeti-néprajzi jellegű művei (*Laskaiak. Eligazító a Laskói Helytörténeti és Néprajzi Gyűjteményhez*. Laskó, 1983. 60 p.; 2., bővített kiadás: *Magyar Képes Újság*, Eszék–Laskó, 1984. 72 p.; *Laskó. Száz magyar falu könyvesháza*. Budapest, Megjelent a magyar állam millenniumára, 175 p.). Idetartozik a Laskón nevelkedett Ács Gedeonnak, Kossuth Lajos tábori lelkészének néprajzi feljegyzéseit egybegyűjtő kötet is, amellyel Lábadi Károly a drávaszögi magyarság legkorábbi néprajzi forrását tette elérhetővé (*Meg vagyok én búval rakva. Ács Gedeon élete és feljegyzései a XIX. századi drávaszögi népéletéről*. Jugoszláviai Magyar Művelődési Társaság–Fórum Könyvkiadó, Újvidék, 1992. 144 p.).

A kopácsi kutatások és publikációk összegzése egy nagy ívű monográfia, amely egyben mementó, „mert léket kapott e kis magyar közösség hajója – az 1991-ben kirobbant háború szele végigsöpört a halászfalun. Népe nek színe-

java, az összlakosság majd fele szétfutott a szélrózsa minden irányába. A hajlékok, a középületek osztoztak a falu népének sorsában...” (Kopács, a víz melletti falu. HMDK, Budapest, 1994. 640. p.; második kiadás: 2010).

Egyik legjelentősebb műve a *Drávaszög Ábécé* (HunCro, Eszék–Budapest, 1996), illetve annak átdolgozott és kibővített változata, a horvát–magyar kiadásban megjelent *Drávaszög Lexikon* (HunCro–TIMP Kft., Eszék–Budapest, 2008). A majd 600 oldalas, gazdagon illusztrált, több mint 2000 szócikket tartalmazó lexikon a Drávaszög egyedülálló néprajzi, művelődéstörténeti bemutatása. Az ötkötetes *Magyar néprajzi lexikon* egy tájegységet átfogó testvére, ahogy az alcíme is jelzi: *Néprajzi és folklór tájlexikon*.

Az 1991-ben kirobbant és évekre elhúzódó háború a horvátországi magyarságot szétzilálta, földönfutóvá tette, a megmaradtak pedig meggyengült közösségeikben próbáltak megmaradni, túlélni. Lábadi Károly a tudós szemével, de a sorsközösséget vállaló érzékenységgel szemléli, kutatja a megmaradtak életét. A rendkívüli időkben született folklórműfajok (naplók, versek, levelek) segítségével dokumentálja ezt az időszakot. Számba veszi azokat az etnikai és néprajzi folyamatokat, amelyek a háború ideje alatt kezdődtek és meghatározták a háború utáni drávaszögi emberek egyéni és közösségi életét. Ezeket a jelenségeket az egyetemes magyar kultúra szempontjából szemléli és értelmezi (*Szétszóratásban. A drávaszögi magyarság sorsüldözöttsége a háborúban 1991–1998*. TIMP Kft.–MESZ, Budapest–Zágráb, 2004. 694 p.; *Élet a háború után. Etnikai, néprajzi és kulturális jelenségek a horvátországi magyarság körében az 1991-es déli szláv háború után*. Mackensen, Budapest, 2009. 121 p.).

Nem könnyű ma itt határon kívüli magyarként élni, felnőtt fejjel újraszervezni az életet, közösséget és munkát találni. Előbb a pécsi Janus Pannonius Múzeum néprajzkutatója lett, majd a gödöllői Városi Múzeum munkatársa, igazgatóhelyettese (a gödöllői Városi Múzeumban végzett munkájának is jelentős publikációs eredményei vannak: *A Grassalkovichok barokk kincsei*. Gödöllői Városi Múzeum, 1997. 32 p. + 10 műmelléklet; *I. Grassalkovich Antal, a templomépítő*. Gödöllői Városi Múzeum, Gödöllő, 2003. 128 p.), a Váci Székesegyházi Kincstár és Egyházmegyei Gyűjtemény igazgatója. A gödöllői Szent István Egyetemen a Környezet- és Tájgazdálkodási Intézet Nép- és Tájrajzi Csoportjának vezetője, ahol jelenleg is dolgozik. (Felesége, Lábadiné Kedves Klára csak a tanulmányi osztályon kapott adminisztratív állást annak ellenére, hogy sorban jelentek meg könyvei és tanulmányai.)

A Szent István Egyetem Mezőgazdaság- és Környezettudományi Kara és a Környezet- és Tájgazdálkodási Intézet nagyon sokat nyert Lábadi Károllyal. Rangos néprajzkutatókat bevonva az oktatásba, később megalapítva a Nép- és Tájrajzi Csoportot, néprajzi és agrártörténeti tantárgyaival egyedülálló tudományos szigeteket képez a nem szakos képzésű egyetemek között. Csöndes kitartással elérte, hogy ma a Szent István Egyetem egyik karán elismerik a néprajzi stúdiumokat és az oktatás szerves részét képezik.

Mindezek mellett időt és energiát fektet a drávaszögi kutatásokra és tudományszervezésre. A déli szláv háború idején alapító főszerkesztője lett a *Horvátországi Magyarság* havilapnak, amely e maroknyi népcsoport megpróbáltatását és szétszórattatását igyekezett dokumentálni, akárcsak a Horvátországi Magyarok Demokratikus Közösségének évkönyve, a *Rovátkák*, melynek kötetei néhány esztendeig az ő szerkesztésében jelentek meg. Mivel kezdeményezője volt az eszéki Josip Juraj Strossmayer Egyetemen a Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék megnyitásának, 2007-ben a tanszék alapító professzora. Az *Acta Hungarica Universitatis Essekiensis* főszerkesztője. Tudományszervező munkásságáért megválasztották a Pragma Horvátországi Magyar Tudományos és Művészeti Kör elnökének.

Lábadi Károly hatvanévesen a magyar néprajztudomány legkiemelkedőbb képviselői közé tartozik, munkásságával a Drávaszög és a horvátországi szórványmagyarság etnikai és kulturális megmaradásának letéteményese. Példája annak a tudósnek, aki bármilyen nehéz helyzetben is van, feladatot tűz ki maga elé, megtalálja kutatása tárgyát, és azzal nem az elismerésekért, kitüntetésekért szolgálja szűkebb és tágabb közösségét. Elsősorban azok, akik ismerik és becsülik munkásságát – különösképpen a Délvidéken –, többször idézték a magyarsághoz való ragaszkodásról, az identitástudat őrzéséről szóló fejtegetését. Azt írta az identitásról, hogy az nem más, mint annak felmérése, hogy milyen értékeknek vagyunk örökösei. Ha pedig az ember örökös, akkor önzetlenül kötelessége őrizni, gyarapítani és továbbadni, amit az elei reá bíz-
tak.

DEÁKY ZITA

Köszöntjük a 60 éves Lukács Lászlót

A születésnap köszöntők berögződött illendőségi szabálya szerint (őszintének tettetett) álmélkodással szoktuk volt kezdeni: lehetetlen, hogy már az ünnepelt is 60 éves, hisz mintha tegnap lett volna!... Vannak azonban olyan pályatársaink, akik annyira meghatározóan jelen vannak immár évtizedek óta szakmai közéletünkben: szinte-szinte kihagyhatatlannak tűnnek, ha valamilyen szakmai testület, munkabizottság, döntéshozatalra jogosult fórum szervezése, újjáalakítása szóba kerül, hogy olybá tűnik mindannyiunknak, mintha „mindig” így lett volna. Függetlenül attól, hogy amúgy irigyelni valóan „fiatalosnak” látszik-e az illető kolléga, vagy megjelenése, alkata, bármilyen megnyilatkozása tekintélyt parancsolónak mutatja „ősidők” óta és ilyennek fogja mutatni időnk végezetéig.

Lukács László, aki 1950. október 29-én született a Fejér megyei Zámolyon – tehát ebben az esztendőben valóban 60 esztendő –, ilyen értelemben „kortalan”. Hisz a legifjabb néprajzos generáció számára már az is alig-alig belátható messzeségben van, amikor a Magyar Néprajzi Társaság folyóirata, az *Ethnographia* szerkesztőjeként szervezte-irányította-orientálta a szakmát (1992–1998). Mi idősebbek viszont tudván tudjuk, hogy amikor ez a felelősségteljes és igencsak munkaigényes megbízás rátalált, a szakmai konszenzus szerint „már akkor is” kiterjedt szakmai kapcsolatrendszerrel rendelkező, itthon és külföldön rendszeresen publikáló, s a szerkesztői munkában is rutinos, no és persze vállalásait-vállalkozásait színvonalasan teljesítő kutató-társunk volt – azaz: fel sem merült, hogy „túl fiatal” lenne erre a feladatra.

Hadd köszöntsem tehát az *ilyen értelemben* „kortalan” Lukács Lászlót – aki már évtizedek óta bármilyen szakmai feladatra bármikor hadra fogható, aki nélkül tehát a honi etnográfia és folklorisztika jó régen el nem képzelhető. S azért éppen most köszöntöm, mert a 60. születésnap – értelmetlen lenne tagadni – mégiscsak fontos „mérőöldkő” minden ember életében.

És a szakmabeliek közössége nevében mondom: Isten éltesen, Laci (hisz mindannyian így szólítunk) még nagyon sokáig a hűséggel, teljes odaadással, és nagy-nagy eredménnyel mindig is „szolgált” tudományszakunk nagyobb dicsőségére és mindannyiunk őszinte örömére!

Most pedig a születésnap-i köszöntők jól bevált műfaji jellemzői szerint Lukács László életútjának meghatározó irányát, életpályának legfőbb eredményeit kellene summáznom. Ami az ő esetében felettébb nehéz feladat! Mert korántsem volt jellemző rá az egyszer-valamikor megtalált (vagy tanára és mestere által számára kijelölt?) egyetlen néprajzi témához való „monomániás” ragaszkodás – sokkal inkább az egyszerre/egyidejűleg etnográfus és folklorista létformát élte, s éli mindmáig, napról napra bizonyítván e rész-diszciplínák elméleti és módszertani összeegyeztethetőségének lehetőségét és parancsoló szükségességét, jóllehet mindinkább az etnográfiaiban is, a folklorisztikában is a specialista (azaz: a „szakbarbár”) látszik az ideál-típusnak. Ugyanakkor viszont az útnak indító tájhoz és városhoz való csak-azért-is ragaszkodás, a makacs állandóság is felettébb jellemző volt rá, s a folyamatos „csábítások” ellenére jellemző maradt mindmáig, és nemcsak a történeti és etnográfiai/folklorisztikai szempontból tanulmányozandó tájak, városok, falvak, hanem a munkahely-munkakör megválasztásában is! Hisz még be sem fejezte a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem történelem–földrajz–etnográfus szakán a tanulmányait (1975-ben), már a székesfehérvári Szent István Király Múzeum munkatársa lett, s az maradt mostanáig. Noha közben megjárta Herder-ösztöndíjasként és vendégtanárként Ausztriát és Németországot (1990–1991, 1993)! Annyit távolodott csupán felnevelő múzeumától, hogy 1999 óta ugyane város Kodolányi János Főiskoláján egyetemi tanári munkakört is betölt. Vagyis miközben merészen kalandozik az éppen felkínálkozó, szorgos és lankadatlan figyelmező terepmunkái és a német nyelvterületre is

következetesen kiterjesztett könyvtári bűvárlatai közben megtalált-tudatosított etnográfiai és folklorisztikai témái között, egyszersmind a már-már irracionális hűség élő-eleven szobrának is megmaradt.

Be kell vallanom persze: az 1970-es évek közepén-második felében és az 1980-as évek elején még úgy látszott, hogy Lukács László is elkötelezett „téma-specialista” lesz –, mert Gunda prof egyik legígéretesebb tanítványa volt, másféle pályaképet nem is ígérhetett. Erre látszott utalni az is, hogy az etnográfus diplomája megszerzése után – 1980-ban – műemléki szakmérnöki képzettséget is szerzett a Budapesti Műszaki Egyetemen, nyilván azért, hogy (a mindannyiunk számára e rész-stúdium művelésének „etalonjaként” számon tartott Varga László-i értelemben) minél „szakszerűbb” népiépítészet-kutatóvá váljék. Érdeklődéssel olvastuk tehát az „otthoni” (azaz: zámolyi),¹ majd fokozatosan szélesedő horizontú, de mégiscsak Fejér megyei,² majd Veszprém megyei³ „kistájak” népi építkezéséről és településrendjéről írott dolgozatait. Ezen dolgozatok betetőzéseként „népi építkezés”-témában készítette teljes terjedelmében (tudtommal) meg nem jelent kandidátusi értekezését, valamint folyamatosan érlelte „felfedezés”-értékű, s az életmódra-gazdálkodásra is megkülönböztetett figyelmet fordító, végül is „kismonográfiájává” kerekített Mezőföld-tanulmányait e dunántúli (tehát nem a „klasszikus” tanyás vidék, az Alföld afféle nyúlványának tekinthető) kistáj viszonylag késői tanyásodásáról, s e farmtanyák II. világháború utáni gyors felszámolóddási folyamatáról.⁴

¹ Pl. A zámolyi közös udvarok. *Fejér Megyei Történeti Évkönyv*, VIII. Székesfehérvár, 1974. 374–381.; Népi építkezés a zámolyi szőlőhegyen. *Alba Regia*, XV. Székesfehérvár, 1976. 237–248.

² Pl. Népi építkezés a Velencei-hegység szőlőiben. *Alba Regia*, XVI. Székesfehérvár, 1978. 299–344.; Tűzhelyek a mezőföldi házban. In: Balassa Iván–Ujváry Zoltán (szerk.): *Néprajzi tanulmányok Dankó Imre tiszteletére*. Debrecen, 1982. 133–157.; Tűzhelyek a kelet-dunántúli házban. In: *Építészet az Alföldön 1.* (Az Arany János Múzeum Közleményei, VI.) Nagykőrös, 1989. 223–258.

³ Pl: A lakóház morfológiai változása a Káli-medencében. *A Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei*, XVII. Veszprém, 1985. 699–724.; Tűzhelyek a Káli-medence házaiban. *Ház és Ember*, 6. Szentendre, 1990. 103–124.; A lakóház alaprajzi változatai a Káli-medencében. *Veszprémi Történelmi Tár*, I. Veszprém, 1990. 20–30.; A balatonhenyei közös udvarok. In: Lackovits Emőke (szerk.): *Kapcsolatok rendszere a Káli-medence falvaiban a 18. századtól a 20. századig*. Veszprém, 1988. 81–103.

⁴ *A mezőföldi tanyák néprajza. A farmtanyák kialakulása és pusztulása a Mezőföldön a XIX–XX. században.* (A Szent István Király Múzeum Közleményei, A sorozat, 32. sz.) Székesfehérvár, 1998. Előzményei: A mezőföldi tanyák kialakulása. *Fejér Megyei Szemle*, 1983. 1. sz. 35–55.; A tanyásodás kezdetei a Mezőföldön. *Az Arany János Múzeum Közleményei*, IV. Nagykőrös, 1986. 611–630.; Paraszti tanyásodás a Mezőföldön a XIX–XX. században. *Alba Regia*, XXIII. Székesfehérvár, 1987. 137–154.

Közben több más, rendszerint kollektív vállalkozás részeként,⁵ illetve múzeumi feladatként megoldott etnográfiai témával is jelentkezett Lukács László⁶ – és persze utóbb olyanokkal is, melyek mellett aligha lehetett szó nélkül elmenni, ha már egyszer rájuk talált.⁷ És ezek között a „témái” között mind meghatározóbbnak látszott a táji kapcsolat és az etnikus meghatározottságú munkamegosztás/munkacsere/vándormunka, illetve az árucsera elmélyült, ám eleinte Fejér megyére koncentrált (csak ritkán más dunántúli tájakra is kitekintő) dokumentálásának és értelmezésének igénye.⁸ Utóbb pedig a „nagy-táji” kapcsolatok: a közigazgatási és/vagy természetes határokat átívelő etnikus érintkezés, célirányos kapcsolatépítés történeti jelentősége mérlegelésének teoretikus szándéka.⁹ Valamint – folyamatosan és mindig is nagy nyomattal – egy-egy kistáj/város/falu már-már kismonografiává kerekített, ám a helyileg specifikusat kiemelt hangsúlyú bemutatása, leíró jellemzése.¹⁰

⁵ Pl. Az emberi erővel végzett teherhordás módjai és eszközei Mátraderecskén. In: Bakó Ferenc (szerk.): *Mátraderecske. Néprajzi tanulmányok.* (Palóckutatás. Tematikus és lokális monográfiák, III.) Eger, 1978. 53–60.

⁶ Pl. *Népi bútorok Fejér megyében.* [Kiállítási katalógus] Székesfehérvár, 1977; *A puszták népe. A Mezőföld története.* Székesfehérvár, 1980 [Demeter Zsófiával közösen]; *A tisztos ipar emlékei. Céhek, céhemlékek, az iparosok hagyományai Fejér megyében és Székesfehérváron.* (A Szent István Király Múzeum Közleményei, A. sorozat, 40. sz.) Székesfehérvár, 2007.

⁷ Méhészeti újítások Csákváron. *Ethnographia*, 104. (1993) 145–156.; A szekérrel nyomtatás területi elterjedéséhez. *Studia Comitatensia*, XXIII. Szentendre, 1994. 495–503.; *Édes szőlő, tüzes bor. A Velencei-tó környékének szőlő- és borkultúrája.* Budapest–Pázmánd, 2005 [Társszerzők: Ambrus Lajos és L. Simon László].

⁸ Pl.: Vándoralakok, vándormunkások és a területi munkamegosztás Kelet-Dunántúlon. *Alba Regia*, XX. Székesfehérvár, 1983. 185–194.; Vándorkereskedelem a Mezőföldön. In: Szabadfalvi József–Viga Gyula (szerk.): *Árucsera és migráció.* Miskolc, 1986. 115–127.; *A vásárok és az árucsera néprajza a Közép-Dunántúlon.* Székesfehérvár, 1987. [Társszerző: Lackovits Emőke]; A Dunántúl vándorai. *Honismeret*, XVII. (1989) 3. sz. 66–69.

⁹ Pl.: Kulturális határok a Dunántúlon. In: *Komárom–Esztergom megyei honismereti füzetek*, 4. Tatabánya, 1990. 53–58.; Dunántúl – Felföld. Észak-déli kapcsolatok. *Limes*, XVIII. 1–2. sz. Tatabánya, 1996. 7–15.; Duna kétparti települések Magyarországon 1920 előtt. In: Frisnyák Sándor–Tóth József (szerk.): *A Dunántúl és a Kisalföld történeti földrajza.* Nyíregyháza–Pécs, 2003. 279–303.

¹⁰ Pl.: A Velencei-tó néprajza. *Fejér Megyei Szemle*, 1978. 1. sz. 83–95.; Adatok a Káli-medence községeknek népeletéhez. *Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei*, XVI. (1982) Veszprém, 1983. 311–317.; Sárbogárd néprajza. In: Farkas Gábor (szerk.): *Sárbogárd város története.* Sárbogárd, 1989. 479–520.; Néprajzi kutatás a székesfehérvári Palotavárosban. *Múzeumi Közlemények*, 1987/1988. 95–101.; *Palotavárosi emlékek. Székesfehérvár-Palotaváros története és néprajza.* Székesfehérvár, 1990 [Társszerzők: Demeter Zsófia és Gelencsér József]. Ilyen, a kiválóan felkészült és problémaérzékeny gyűjtőről tanúskodó, s nem csak Fejér megyei tanulmányainak gazdag gyűjteménye egyébként legújabb terjedelmes kötete: *Sárfőtől*

Szertefutó érdeklődésének még inkább meghatározó „vonulataként” jelentkeztek azok a publikációi (adatközlő cikkei, tanulmányai, utóbb monográfiái), melyek általában a népszokásokról, illetve az együtt vagy a közeli szomszédságban élő etnikumok közötti kulturális kapcsolatok minémiségének törvényszerűségei megértését-értelmezését is segítő valamilyen szokáselemlről vagy szokáskomplexumról szóltak.¹¹ A népszokások iránti megkülönböztetett érdeklődése egyrészt a Fejér megyei népszokások monografikus áttekintéséig vezetett el (a számba vehetetlenül sok „nóvumot”: személyesen átélt „jelen idejű” megfigyelést is, archívumokban őrzött adatok tömegét is magában foglaló terjedelmes kötetet társszerzővel, Gelencsér Józseffel írta),¹² másrészt igazán méltó nagy formátumát: egy újabb könyv ígérését a *Karácsonyi népszokások – A karácsonyfa története és európai elterjedése* című, 2008. március 10-én megvédett akadémiai doktori értekezésében érte el.¹³

Lukács László folklorisztikai munkásságának másik, ugyancsak évtizedek óta jelentős „vonulata” az egy-egy vidék és népe történetével, valamely nevezetese eseményével, a magyar történelem/művelődéstörténet egy-egy emblematikus személyiségével kapcsolatos narratívok összegyűjtése a „terepen” és archívumokban, valamint a „valóság” és a folklórtudás összefüggésének mind elmélyültebb elemzése volt és maradt mindmáig.¹⁴ Mely elemzései-

Mezőföldig. Táj- és népkutatás Fejér megyében. (A Szent István Király Múzeum Közleményei, A. sorozat, 42. sz.) Székesfehérvár, 2009.

¹¹ Pl.: Húsvéti korbácsolás. *Ethnographia*, XCII. (1981) 374–399.; Kakasütés az északkelet-dunántúli szlovákoknál. In: *A II. békéscsabai Nemzetközi Néprajzi Nemzetiségi Konferencia előadásai*. Budapest–Békéscsaba, 1981. 605–610.; Pinceszor, asszonyfarsang, farsangolás. *Múzeumi Kurír*, 36. sz. (IV. kötet, 6. sz.) Debrecen, 1981. 19–20.; Adventi koszorú. *Múzeumi Kurír*, 43. sz. (V. kötet, 3. sz.) Debrecen, 1983. 56–57.; Kakasütés a Dunántúlon. *Alba Regia*, XXI. Székesfehérvár, 1984. 209–220.; Kakasütés a dunántúli nemzetiségeknél. In: *Veszprém megyei honismereti tanulmányok*, X. Veszprém, 1984. 51–58.; Jelesnapi szokások az észak-dunántúli szlovákoknál. In: *A Dunántúl településtörténete, 4. 1867–1900*. Veszprém, 1982. 387–395.; Templomjárás, angyalcsapás. *Honismeret*, XVI. (1988) 5. sz. 49–52.; A szőlőörzés rendje a móri borvidéken. *Népi Kultúra–Népi Társadalom*, XV. Budapest, 1990. 297–313.; A húsvéti korbácsolás interetnikus vonatkozásai. *Acta Museologica*, I–II. Komárom–Dunaszerdahely, 1994. 119–152.; Óvjad jégtől, csapásoktól gyümölcsünket, szőlőnket... Szent Donát tisztelete. *Agria*, XLIII. Eger, 2007. 309–325.

¹² *Szép napunk támadt. A népszokások Fejér megyében*. Székesfehérvár, 1991.

¹³ Két évtizeddel korábbi vázlat: A karácsonyfa története. *Élet és Tudomány*, XLIV. (1989) 51.sz. 1603–1605. A monográfia részlete: Katona-karácsonyfa, háborús karácsonyfa. *Alba Regia*, XXXVIII. Székesfehérvár, 2009. 157–180.

¹⁴ Pl.: Történeti mondák a Káli-medencében. In: *Történeti és néprajzi dolgozatok a Káli-medencéből*. Veszprém, 1984. 18–27.; Az ozorai diadal a mezőföldi néphagyományban. *Dunatáj*, VII. 4. sz. Szekszárd, 1984. 9–12.; Történeti mondák a Káli-medencéből. *Ethnographia*, 109. (1998) 215–223.; *1848–49 jeles napjai a néphagyományban*. (A Szent István Király Múzeum Közleményei, A. sorozat, 35. sz.)

hez rendszerint az eseményekkel egykorú vagy emlékező források egész sorát is figyelembe veszi – olyan forrásokat, melyeket személyesen „fedezett fel” vagy teljességgel feledésbe merültek.

Lukács László eddig emlegetett etnográfiai és folklorisztikai kutatásait a „dunántúliség” látszik leginkább jellemezni: a konkrét témaválasztástól független – olykor kinyilvánított, olykor csupán a rigorózan pontos és lekötően részletező adatkezelési módból kikövetkeztethető – *közös céljuk* e „nagyújnak” (mely az Alföldhöz vagy Erdélyhez képest még mindig mintha kevésbé lenne kutatott) személyes megfigyeléseken és a kutatási előzmények teljesség igényű birtokbavételén alapuló minél hitelesebb bemutatása. Ha ilyen is az első benyomás, akkor sem feledhetjük azonban, hogy Lukács az államhatárokon túl is otthonosan mozog a terepen, s felettébb tájékozott a vonatkozó szakirodalomban – a német nyelvterület egészén, s főleg Ausztriában,¹⁵ Szlovákiában,¹⁶ s hogy hol még, arról fentebb már idézett legújabb gyűjteményéből tájékozódhatunk. És sok-sok apró cikke, személyes hangú beszámolója is arról tanúskodik, hogy bárhol járjon a szűkebb pátria határain túl, tudatosan törekszik a lehetséges és szükséges hidak építgetésére.

Olyan kollégát köszöntünk tehát 60. születésnapján, aki miközben a felnövő pátriájához való csak-azért-is hűségével tüntet a magukat legszívesebben „kozmetopolitának” láttató pályatársai között, a maga filológiai igényességével újra meg újra arra figyelmeztet bennünket, hogy Zámoly, Fejér megye, a Dunántúl minden/bármely etnográfiai és folklórjelenségét a Kárpát-medence–Kelet-Közép-Európa–Európa virtuális néprajzi térképén is látnunk és láttatnunk kell.

Sok még a dolgod, Laci, míg mindenki megérti ezt a csendes szavú figyelmeztetést! Hadd kívánjak ehhez a „sok dologhoz” a néprajzos társadalom nevében jó egészséget és töretlen munkakedvet ezen a „mérőföldkönek” számító születésnapon. Isten éltesen sokáig!

SZILÁGYI MIKLÓS

Székesfehérvár, 1998; *Kossuth Lajos a magyar néphagyományban* (A Szent István Király Múzeum Közleményei, A. sorozat, 39. sz.) Székesfehérvár, 2004; *Csokonai a néphagyományban*. Budapest, Ráció Kiadó, 2007; *Az 1848-as móri csata emlékei* (A Szent István Király Múzeum Közleményei, A. sorozat, 41. sz.). Székesfehérvár, 2008.

¹⁵ Pl.: A magyar szellemi néprajzi kutatások Ausztriában. In: *A határainkon kívüli magyar néprajzi kutatások*. Budapest, 1984. 174–181.; Kire marad a kisködmön? A burgenlandi magyarok folklór-kutatásáról. *Életünk*, XXIII. (1986) 3. sz. 274–278.; Néprajzi gyűjtőúton a burgenlandi Felső-Örségben. *Honismeret*, XVI. (1988) 1. sz. 54–57.; Felső-örségi gyűjtés. *Néprajzi Látóhatár*, IX. (2000) 3–4. sz. 525–534.

¹⁶ Néprajzi kutatások a Garam és az Ipoly mentén (1984–1989). *Ethnographia*, 105. (1994) 145–154.

Silling István hatvanéves

Silling István a nyugat-bácskai Kupuszinán született 1950. szeptember 5-én. Zomborban végezte középiskolai tanulmányait, majd Szabadkán fejezte be a Pedagógiai Főiskolát. Az Újvidéki Egyetem Bölcsészettudományi Karán a Magyar Nyelv és Irodalom Tanszéken szerzett magyartanári oklevelet.

Tanárként Apatinban, Szilágyin és Kupuszinán oktatott, majd a zombori Történelmi Levéltár munkatársa volt. Később a zombori Tanítóképző Karon tanársegéd, docens, egyetemi rendkívüli tanár. Napjainkban a szabadkai Magyar Tannyelvű Tanítóképző Kar Nyelv, Irodalom és Kommunikáció Tanszékének vezetője.

Magiszteri értekezésében szülőfaluja nyelvjárásának tájszótárát készítette el, nyelvészdoktori disszertációját pedig a vajdasági archaikus népi imádságok nyelvi sajátosságairól írta.

Silling nyelvész, művelődéstörténész és néprajzos is egy személyben. Tanulmányai, esszéi vajdasági és külföldi lapokban, folyóiratokban jelennek meg. Publikációs listája több mint kétszáz cikkből és tizennyolc önálló kötetből áll.

Néprajzkutatói tevékenységéért a Magyar Néprajzi Társaság külföldi levelező tagjává választotta. A Magyar Tudományos Akadémia köztestületi tagja, valamint tagja a Nemzetközi Magyarságkutató Társaságnak.

A vajdasági magyar kultúra szervezésében és működtetésében aktív szerepet vállalva számos intézmény és egyesület tagja. Alapító tagja a szabadkai székhelyű Kiss Lajos Néprajzi Társaságnak, a Vajdasági Magyar Közművelődési Társaságnak, a szabadkai székhelyű Magyarságkutató Tudományos Társaságnak.

1996-ban megkapta a szabadkai kiadású *Üzenet* folyóirat díját a legjobb társadalomtudományi tanulmányért és ugyanebben az évben a *Kiss Lajos-émlékplakettet*, ami Vajdaságban az egyik legrangosabb magyar néprajzi díj. 2008-ban a Györffy István Néprajzi Egyesület *A magyar népi kultúra kutatásáért* kitüntetést adományozta Silling Istvánnak.

Vendégtanár volt a szegedi és a debreceni Néprajzi Tanszéken és tagja volt a *Néprajzi Látóhatár* kiadótanácsának.

Elkötelezett lokálpatriotizmusát mutatja, hogy szülőfalujában néprajzi gyűjteményt hozott létre és szerkeszti a Kupuszinai füzetek című kiadvány-sorozatot. E helyt kell megemlékeznünk kutatói tevékenységének egy másik momentumáról, a magyarkanizsai nyelvjárási és néprajzi nyári táborokban való folyamatos részvételéről. Éveken keresztül kutatott a Tisza vidékének eme szegletében, ugyanakkor oktatta a táborozó középiskolásokat, egyetemi hallgatókat.

Munkabíráását, alkotókedvét mutatja a számtalan konferenciárészvétel. Zentától Baján át Budapestig, Révkomáromtól Szegeden keresztül Szabadkáig

mindenhová a vajdasági magyarság néprajzának általa feltárt elemeit viszi, hogy láthatóvá váljon az a sokszínűség, ami szűkebb környezetét, Kupuszinát és Nyugat-Bácskát jellemzi, illetve a régióban élő magyarság népi kultúráját reprezentálja. Nyugodtan kijelenthetjük, hogy munkásságának hozadéka a fehér foltok eltüntetése. Ilyen például a vajdasági archaikus népi imádságok gyűjtése, elemzése. A Kárpát-medence déli peremén élő kétszázézer magyar tömb néprajzának feltárása, sokak mellett, Silling István érdeme.

KLAMÁR ZOLTÁN

permi nyelvek, finn, jurák stb.) tanulmányozott, majd Hamburgban lett egyetemi tanár. Az 1970-es évek végén a Hamburgi Egyetemet felcserélte a bloomingtoni Indiana Egyetemmel, és magával vitte az általa szerkesztett Ural-Altäische Jahrbücher című folyóiratot is az Egyesült Államokba. A legjelentősebb finnugrisztikai kongresszusokon, konferenciákon részt vett, és az utóbbi esztendőekben Magyarországon is gyakran előfordult. »Kutatásai túlterjednek a finnugor nyelveken a nyelvcsaládok, nyelvszövetségek kérdésköreire, a beszédfolyamat, a nyelvképzés, illetve a nyelvészociológia témakörére.« (Finnugor életrajzi lexikon. Bp. 1990. 62.)” (Finnugor Világ 2009. 2. sz. [11–14.] 11. old.)

FÜLEMILE ÁGNES–KISS RÉKA (SZERK.): TÖRTÉNETI FORRÁS – NÉPRAJZI OLVASAT. A kötet egy 2006 februárjában *Gazdaság-, társadalom- és egyháztörténeti források néprajzi értelmezésének lehetőségei* címmel rendezett tudományos konferencián elhangzott 25 előadás tanulmányra formált változatát tartalmazza. A konferencia célja volt, hogy áttekintést nyújtson a jelenleg folyó történeti néprajzi és történeti antropológiai kutatások alapját jelentő írott, képi és tárgyi anyag használatával kapcsolatos kérdésfelvetésekről, módszertani és forráskritikai megközelítésekről, értelmezési lehetőségekről. A bemutatott források egy része még nincs levéltárakba gyűjtve, nemegyszer helyben, a terepmunka során családoknál, vagy intézményeknél megőrzött vegyes iratanyagok, vagy olyan levéltári állományokból kerültek elő, amelyek még feldolgozatlan, publikálatlan állapotban várják jobb sorsukat. A tanulmányokban érintett témák kronológiai spektruma a kora újkortól a 20. század közepéig terjed. (L’Harmattan Könyvkiadó, Bp., 2008. 396 old.)

KÁLMÁNY LAJOS – KÖNYV RÓLA ÉS TŐLE. A pécskai Kálmány Lajos Közművelődési Egyesület támogatásával a szegedi Bába Kiadó jelentette meg Péter László Kálmány Lajos – Válogatott tanulmányok (Szeged–Pécska, 2008. 274 old.) című kötetét, melyben a szerző a tudományszakunk nagy klasszikusáról 1946 és 2004 között írt cikkei közül ad válogatást. • A pécskai Kálmány Lajos Közművelődési Egyesület gondozásában, a *Communitas Alapítvány és Pécska Önkormányzata* támogatásával, Péter László szerkesztésében látott napvilágot Kálmány Lajos Magyar hitvilág – Válogatott tanulmányok címet viselő könyve (Szeged–Pécska, 2009. 332 old.).

FODOR FERENC: A DUNA–TISZA KÖZI HOMOKHÁTSÁG DÉLKELETI RÉSZÉNEK PARASZTI GAZDÁLKODÁSA A 20. SZÁZADBAN. Fodor Ferenc, a szegedi Móra Ferenc Múzeum néprajzkutató-muzeológus munkatársa könyvében egy Csongrád és Bács-Kiskun megyék területén fekvő, 31 települést magában foglaló régió gazdálkodási viszonyait mutatja be. A vizsgált területre és a témára vonatkozó, főként néprajzi és történeti szakirodalom bőséges és alapos feldolgozása mellett a szerző forrásként használja a statisztikák és összeírások adatait, a helyi sajtót, valamint a levéltári, múzeumi adattári dokumentumokat és a családi gyűjtemények irat- és képanyagát. A leírás és elemzés gerincét Fodor Ferenc saját, több mint két évtizede folytatott terepmunkájának eredményei adják, s ezeket támasztja alá a kötetben látható gazdag fotóanyag, a szerző saját felvételeiből válogatva. (Móra Ferenc Múzeum, Szeged, 2008. 214 old.)

CSÁKY KÁROLY KÖNYVEI. Csáky Károly ipolysági néprajzkutatónak az utóbbi időszakban a következő könyvei láttak napvilágot. Szakrális emlékeinek nyomában I–

III. (2008–2010); Nemesbori sorsfordulói. Ör hely a történelem sodrában (2009); A nagyvilág pitvarai. Egy felvidéki helytörténész és etnográfus vallomásai, tanulmányai, jegyzetei (2010).

NÉPRAJZI GYŰJTÉSEK A DUNA–TISZA KÖZÉN. A kötet címe alatt az alábbiak olvashatók. Sztrinkó István hagyatéka alapján írta és sajtó alá rendezte Szabó László, akinek utószavából idézünk: „E könyv szerzője voltaképpen nem Szabó László, hanem Sztrinkó István. Az ő fotóhagyatékának egy részét közöljük, benne felhasználva gyűjtőfüzeteit, céduláit, apró feljegyzéseit s nem utolsósorban megjelent tanulmányait és mindazokat, amit velem és barátaival, munkatársaival folytatott beszélgetéseink során megismerhettünk, s megjegyeztünk. [...] A közölt szövegek (pl. a Duna–Tisza közéről szóló áttekintés, az egyes témakörökben tett megállapítások, építkezési technikák bemutatása) nagyobb részét szó szerint Sztrinkó Istvántól származnak, illetve átfogalmazásomban illeszkednek publikált és kéziratosszövegeihez. Publikációiban néha csak felvillanó gondolatainak valós értelmét beszélgetéseinkre visszaemlékezve, azokat végiggondolva értelmeztem, és írtam újra azért, hogy az olvasó lássa, mi volt az eredeti célja, hogyan látott egy-egy folyamatot, hogyan értelmezett egy-egy jelenséget, s milyen módszerrel közelített hozzá. Tehettem ezt azért, mert sokat voltunk együtt. Csaknem tíz éven át szorososan véve is együtt dolgoztunk, és ismertük egymás gondolatait. Azokat az eredményeket, felismeréseket, sejtéseket is, amelyeknek kifejtése rövid életében nem adatott meg neki. [...]” (Monumenta Muzeologica 2., Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Múzeumi Szervezete, Kecskemét, 2008. 240 old.) • Viga Gyula írta – egyebek mellett – a kötetéről szóló recenziójában: „[...] Azzal együtt, hogy a gazdag kötetet leginkább azok tudják értékelni, megbecsülni, akik Sztrinkó Istvánt ismerték, nem lehet eléggé megbecsülni Szabó László munkáját, amit ennek a könyvnek a létrehozásáért végzett. Jó szolgálatot tett a Duna–Tisza közén élőknek, a hazai etnográfia számára, s bizonyos vagyok abban, hogy fájdalommal, mégis jó érzéssel dolgozott a fiatalon eltávozott pályatárs, s megbecsült barát emlékének megőrzéséért. Úgy gondolom, hogy ez a »négykezes« könyv nem csak Sztrinkó István örökséggé vált életművében foglal el fontos helyet, hanem Szabó László munkásságában is. [...]” (*Ethnographia* 2008. 4. sz. [390–392.] 392. old.)

SERKÁLI OSZTJÁK CHRESTOMATHIA. Fejes László szerkesztésében, az MTA Nyelvtudományi Intézete kiadásában, 2008-ban a fenti címen, a Jelentések Szibériából (2005) és a Nyelv, nyelvjárás, írásbeliség, irodalom (2006) után megjelent a Schmidt Éva Könyvtár harmadik kötete. • A könyvet a Finnugor Világban (2009. 1. sz. 31–33. old.) Simon Bernadett ismertette. Megvásárolható 2500.- Ft-ért Sipos Mária sorozatszerkesztőtől (sipos@nytud.hu).

EMLÉKEZÉS GÜNTER WIEGELMANNRA. 2008. október 2-án Münsterben elhunyt a 20. század második felében megújuló német néprajztudomány egyik legnagyobb hatású alakja, a nemzetközi szakmai közélet fontos résztvevője, a münsteri egyetem tanszékvezető egyetemi tanára, majd professzor emeritusa, a Magyar Néprajzi Társaság külföldi tiszteleti tagja (1983). Életrajzát, nemzetközi jelentőségű munkásságát és magyarországi kapcsolatait az *Ethnographia*ban (A közép-európai néprajztudomány–európai etnológia münsteri műhelye: Günter Wiegelmann. 2009. 4. sz. 387–400. old.) Kisbán Eszter mutatta be.

„**PORNOGRÁF**” MAGYAR NÉPMESE. „Erdélyi és magyarországi szakemberek, valamint a műfaj rajongói körében derültséggel vegyes értetlenkedést váltott ki a román médiahatóság minapi döntése, amely pajzánnak és illetlennek minősítette a Magyar népmesék rajzfilmsorozat magyar nyelvterületen közismert epizódját. Az ORTT mintájára működő bukaresti Audiovizuális Tanács (CNA) nemrég figyelmeztetésben részesítette a Minimax rajzfilmadó román nyelvű változatát, miután úgy ítélte meg, hogy a szinkronizált rajzfilmsorozat bizonyos jelenetei sértik a kiskorúak védelméről szóló jogszabályokat. A román parlamenti pártok képviselőiből álló médiafelügyelet konkrétan A királykisasszony jegyei című, népköltészetből ihletődött mesére húzta rá a vizes lepedőt, amelyet a Kecskeméti Stúdió készített 1978-ban Jankovics Marcell és Horváth Mária rendezésében. A rajzfilm a mesebeli kiskanász történetét mutatja be, aki három kismalacot ad a királykisasszonynak cserébe azért, ha a királynő előbb térdig, majd »kötöködésig«, végül nyakig felhúzza a zubbonyát, így felfedve születési jegyeit: nemi szervén a Hajnalcsillagot, mellein pedig a Napot és a Holdat. A CNA ezt a jelenetet ítélte illetlennek, ugyanakkor kifogást emelt az ellen is, hogy egy másik jelenetben a szegény legény késével felvágja a vele tréfát űzni szándékozó gazdag legények lovainak lábán a bőrt – a tanács szerint ez állatkínzásra utal.” A figyelemre méltó kolozsvári tudósítás folytatása a Magyar Nemzetben (Rostás Szabolcs: Nadrágos ló. Pornográfnek tartja a román médiahatóság A királykisasszony jegyeit. 2009. jan. 24. 29. old.) olvasható.

HUMOR ÉS FOLKLÓR. „Az MTA *Acta Ethnographica Hungarica* című nemzetközi folyóirata 54. kötetét a humor és a néprajz kapcsolódását vizsgáló írásoknak szentelte. A kötet ötlete a Litovkina Anna és Barta Péter által Szekszárdon, az Illyés Gyula Főiskolán 2007 szeptemberében megrendezett *Humor és Nyelvészet / Folklor* című nemzetközi szimpoziумra vezethető vissza, ahol angol, német, francia és orosz nyelven hangzottak el előadások a 13 országot képviselő előadóktól. Ennek megfelelően a kötet is többnyelvű: angol, német, francia és orosz írásokat tartalmaz. (A nyelvészet témakörhöz kapcsolódó előadások egy külön kötetben kerülnek kiadásra a Cracow Tertium Society for the Promotion of Language Studies kiadó gondozásában, Litovkina Anna, Barta Péter és Daczi Margit szerkesztésében.) [...] Az *Acta Ethnographica Hungarica* humor és folklór témában kiadott különszáma igen változatos megközelítéseket alkalmazva ad betekintést az emberi kultúra minden aspektusát átható humor néprajzban és az emberi társadalomban betöltött szerepének rejtelmeibe. A kötet színes és érdekes munkákat gyűjt egy még változatosabb, többnyelvű csokorba, ezzel tovább fokozva az amúgy is nagyon színvonalas, sokoldalú munkák értékét és olvashatósságát. Nagyban hozzájárul a napjainkban egyre nagyobb érdeklődést kiváltó humorkutatás kibontakozásához, a humor emberi társadalomban betöltött szerepének megismeréséhez, s ezzel a néprajz hosszú távú, a jövő társadalomtudományában tovább élő vonulatát táplálja” – olvashatjuk – egyebek mellett – Schnell Zsuzsannának az *Acta Ethnographica Hungarica* 54. (2009) kötetéről írott recenziójában (*Magyar Tudomány* 2010. 2. sz. [251–254.] 251, 254. old.).

NAGYSZALONTA NÉPKÖLTÉSZETI HAGYOMÁNYAIBÓL. E címmel állított össze antológiát Dánielisz Endre és ő a szerzője a kötetben olvasható „eligazító szöveg”-eknek (Előszó helyett; Tömören a helység múltjáról; A néprajz kutatói Nagyszalontán; A néprajzi jelenségek rendszerezése; Népköltészetünk jövője) is. (Prolog Kiadó, Nagyváro, 2009)

BOLDIZSÁR ILDIKÓ A NÉPMESÉRŐL. „Sok mai gyereknek unalmas, hogy a mesék végén mindig a jó győz, a felnőttek pedig nem értik, hogy a mese nem csak gyermekműfaj. A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárban megrendezett mesekonferencián az is kiderült: napjainkban itt-ott felelevenedik a közös mesélés és mesehallgatás szokása” – így kezdődik Serfőző Melinda cikke (Hiányzik a mesében átadott tudás. *Népszabadság* 2009. jan. 26. 11. old.), amely a Boldizsár Ildikó mesekutatóval folytatott beszélgetés alapján íródott. • Ugyanazon lap később, ugyancsak Serfőző Melinda tollából egy, a mesekutatóról készített portrét is közölt (Mesék lettek a madarakból. 2009. szept. 23. 22. old.). • Boldizsár Ildikó szerkesztésében, a Magvető Kiadó gondozásában 2009-ben látott napvilágot a *Mesék életről, halálról és újjászületésről* című kötet.

POGÁNY MÁRIA HALÁLA. 2009. február 23-án, életének 78. évében elhunyt Pogány Mária történész, Kardos László özvegye. Hamvasztás utáni búcsúztatása április 28-án volt a budapesti Új köztemetőben. Önálló művei tudományszakunkban is nagy jelentőséggel bírnak (pl.: Tökés vállalkozók és kubikos bérmunkások a Tiszaszabályozásnál a 19. század második felében. Bp., 1966. 120 old.; Vállalkozók, mérnökök, munkások a magyar vasútépítés hőskorában, 1845–1873. Bp., 1980. 170 old.), csakúgy, mint Kardos László befejezetlen életművének sajtó alá rendezése.

ZSIGMOND DEZSÓ ÚJ FILMJE: VADLÁNY – BOSZORKÁNYKÖR. Zsigmond Dezsó *Vadlány – Boszorkánykör* című játékfilmjében egy gyimesi faluban – 21. századi környezetben, mai szereplőkkel – elevenedik meg a sok száz éves történet. Új munkájának megszületéséről a filmrendező az alábbiakat mondta az öt faggató újságírónak: „Sokféle mendemonda kering a vadlányokról... Azt azonban a legtöbb gyimesi ember tudni véli, hogy Tarkó környékén a vadászok egyszer foglyul ejtettek egyet. – Ám hiába próbálták szóra bírni, a vadlány néma maradt. Sok idő eltelt, amikor egyszer csak kétségbeesve fölkiáltott: »Tej, tej, mindennek anyja, hát az én fiamnak ki lesz most az anyja?« A vadászok rögtön tudták, hogy a vadlány a gyermekét félti, azonnal szabadon engedték. Legalábbis így szól az ősi monda. De még száz és száz történet él az emberek ajkán rejtélyes körülmények között eltűnt férfiakra, elapadt tejű tehenekről. A vadlányok ugyanis, ha gyermekük van, ellopják a tehéntejet, a magányos férfiakkal pedig szívesen »szórakoznak«. Felrepítik a levegőbe, és ha megunták, egyszerűen elejtik őket. A szerencsétlen ember ízzé-porrá törik vagy eltűnik. – Az egyik szereplő el is meséli, hogyan teperte őt le annak idején egy vadlány. – Aki ismeri a gyimesi éjszakát, hallotta már a baglyok huhogását, a szél süvítését, az talán nem lepődik meg azon, hogy az ott élők közül többen találtak lüderccel, vadlány-nyal. Amikor néhány napig az ott élő magyarországi néptáncos, Sára Ferenc – a film egyik koreográfusa – házában vendégeskedtem Setétpataján, magam is megtapasztaltam, milyen félelmetes érzés éjjel, vaksötétben, a sejtelmes neszeket, titokzatos eredetű zörejeket hallgatva hazabotorkálni... Ilyenkor bizony könnyen megeshet, hogy lüdercet lát az ember. Sára Ferenc mesélt a közelükben élő »vadlányról«. Azt beszéli, hogy gyakran jár a hegyekbe, pásztorokkal mulat a kalyibákban, és egy csecsemője tisztázatlan körülmények között meghalt. Egyszer messziről én is láttam a »vadlányt«, meg is lódult a filmes fantáziám. Úgy éreztem, hogy a gyimesi éjszakák lüderces élményét és a mai »vadlány« történetét ötvöznöm kellene a több száz éves mondával. Illúzióvesztett világunkban úgyis nagy szükség van a mesére, a misztikumra.

[...]" (Lázár Fruzsina: Néhány év. Zsigmond Dezső új filmjéről és a csángó szépaszonyokról. *Magyar Nemzet* 2009. márc. 28. 31. old.)

CSÁNGÓ MAGYAR FALVAK I. A–G-IG. *E címmel és a Moldvai magyar vonatkozású települések történeti tára alcímmel 2009-ben, a szerző halála után két évvel a Nap Kiadó jelentette meg Gazda László könyvét, amelyből 94 települést ismerhetünk meg Acélfalvától Gyimesbükkig úgy, hogy a földrajzi behatárolás és jellemzés után időrendben következnek az adatok, amelyek kiterjednek a korai okleveles említésekre, a lélekszámra, a nemzetiségi és vallási viszonyokra, a foglalkozási tagolódásra, megélhetési lehetőségekre, olykor nyelvjárási jellegzetességekre is.*

VIKÁR BÉLA. A Budapesten, az Akadémia Székházában 2009. október 27-én megtartott Vikár Béla-emlékülésen elhangzott előadások közül kettőt (Paládi-Kovács Attila: A „Vikár Béla-emlékülés” megnyitója; Küllös Imola: Vikár Béla gyűjtéseinek szövegfolklorisztikai jelentősége) folyóiratunkban közöltünk (2009. 4. sz. 17–35. old.). Voigt Vilmos Vikár Béla és a Kalevala című, ugyanazon az eseményen bemutatott előadása a *Finnugor Világban* (2009. 4. sz. 3–7. old.) látott napvilágot.

BÓDVALENKE, A KIFESTETT FALU. „Az ország egyik leghátrányosabb helyezettű, mélyszegénységgel sújtott faluja a talpra állás reményében, kis segítséggel, de saját erejéből ki akar és ki tud törni a nyomorúságból. Európában egyedülálló közösségi művészeti alkotás jön létre: a falu házainak falát egy miskolci festőművész, Horváth János vezetésével freskókkal ékesítik. A freskók a cigányok életét, legendáit, álmait, bánatát és vágyait jelenítik meg. Fontos szempont az is, hogy a képeket szinte az egész település festi, azaz mindenki részt vesz a munkában. Pásztor Eszter, az Európai Műhely Kulturális és Közművelődési Társaság munkatársa, a bódvalenkei projekt vezetője korábban elmondta: a 210 fős »freskófalú« lakói Aggtelek közelsége miatt a turizmus fejlesztésében látják településük felemelkedését. A program első fázisában mintegy 15–17 ház falainak megfestését, a faluban a legszükségesebb infrastruktúrális beruházásokat (vízelvezetés, a házak és a falu rendbetétele) is elvégzik. Lesz kisvendéglő, kis kemping, valamint kézművesház is, ahol a régi cigánymesterségeket igény esetén meg is tanítják.” (Házak a túlélésért. *Metropol* 2009. okt. 27. 1. old., vö. még pl. Bächer Iván: A kifestett falu. *Népszabadság* 2009. aug. 8. 3. old.; Varga Attila: Menekülő angyalok. *New York Times-hír egy isten háta mögötti magyar faluról.* *Magyar Nemzet* 2009. okt. 17. 30–31. old.)

HÁZ ÉS EMBER 21. Cseri Miklós, Bereczki Ibolya és Kovács Zsuzsa szerkesztésében 2009-ben, 292 oldal terjedelemben megjelent a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum évkönyvének, a *Ház és Embernek* a 21. kötete, amely – egyéb tanulmányokon kívül – *A szabadtéri muzeológia 40 éve Magyarországon* című, 2008. szeptember 9–10-én Zalaegerszegen megrendezett konferencia előadásait is tartalmazza.

MESTERSÉGEK ÜNNEPE, 2009. Vásári komédia, utca- és bábszínház, kenyérszentelés, esténként koncertek, moldvai csángó muzsika és népzenei táncház várta a különböző mesterségek képviselői mellett a látogatókat 2009. augusztus 20. és 23. között a budai Várban, a huszonharmadik alkalommal megrendezett Mesterségek Ünnepén. A magyar népművészet és népi iparművészet legnagyobb hazai seregszemlájén az ez évi egyik különlegesség volt: Elzászból is érkeztek iparművészek, hogy bemutassák a

híres francia borvidéken alkotó mesterek tudását. A kiemelt mesterség a fonható, szöhető szálás anyagok, így a vessző, a csuhé, a gyékény és a szalma megmunkálása volt, a Magyar Nemzeti Galériában megrendezett, Egy gyékényen árulunk című kiállításán az e tevékenységek legjelesebb alkotóinak munkáit mutatták be.

BÚCSÚ SABJÁN TIBORTÓL. Folyóiratunk 2009. 3. számában (93–96. old.) Bereczki Ibolya írásával búcsúztunk el a 2009. április 4-én elhunyt Sabján Tibortól, a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum etnográfus-építésztől. Cseri Miklósnak a szentendrei Sztaravodai úti temetőben április 16-án elhangzott búcsúbeszéde a *Ház és Emberben* (21. k. 2009. 289–290. old.); Sári Zsolt megemlékezése az *Ethnicában* (2009. 3. sz. 85. old.) és Bóna Bernadett Emlékeim Sabján Tiborról című cikke ugyanabban a folyóiratban (2009. 3. sz. 86. old.) olvasható.

PAPP RICHÁRD: MIÉRT KELL KOHN BÁCSINAK NÉGY HÚTŐSZEKRÉNY? *E címmel és Élő humor egy budapesti zsidó közösségben alcímmel jelent meg 2009-ben Papp Richárd könyve. Ez az egyszerre szórakoztató és elgondolkodtató olvasmány a zsidó humor népszerű témáját közelíti meg újszerű módon. (Nyitott Könyvműhely, Bp., 2009. 200 old.)*

MÁGIKUS ÉS SZAKRÁLIS MEDICINA. A Pécsi Tudományegyetem Néprajz – Kulturális Antropológia Tanszéke, az MTA Pécsi Bizottsága és a Magyar Néprajzi Társaság Folklor Szakosztálya a fenti címmel rendezett nemzetközi konferenciát 2009. szeptember 4. és 6. között a Pécsi Akadémiai Bizottság székházában.

DÖVÉNYI PÉTER HALÁLÁRA. *Csütörtökön [2009. szept. 10-én] ötvenkilenc éves korában elhunyt Dövényi Péter, a Kalamajka brácsása, a táncházmozgalom ismert alakja, civilben az ELTE nemzetközi hírű geofizikusa. Hosszú ideje beteg volt már, mégis nehéz tudomásul venni, hogy ismét nőtt annak az égi zenekarnak a létszáma, amelyben már a táncházmozgalom egyik alapító együttesének másik tagja, a cimbalmos Petrovics Tamás is muzsikál. Dövényi Péterről mindig a derű és a bölcsesség jutott eszembe. Sosem lépett előtérbe, de mindig ott állt a háttérben, sziklaszilárd alapot biztosítva a többi muzikusnak. A kontrát mintha a Jóisten is neki teremtette volna, legendás volt tiszta és stabil játéka, hatalmas népzenei és klasszikus zenei lexikális tudása. Ha ő brácsázott, könnyű volt fölé hegedülni vagy énekelni. Ő volt a biztos pont, táncházat sosem mulasztott, minden fellépésen ott volt, muzsikált, eleinte a Molnár utcában, később az Aranytízben, a Kalamajka budapesti vagy országjáró koncertjein és lemezein. Persze, ez nála családi program volt, hiszen a zenekar énekesének, a szintén neves népzeneész Fábíán Évának nemcsak zenei, hanem testi-lelki társa, a férje is volt. Halála lezárta egy fontos táncházas korszakot. (Kiss. Magyar Nemzet 2009. szept. 12. 14. old.)*

KRIZSÁN ANDRÁS–SOMOGYI GYÖZŐ: A BALATON-FELVIDÉK TÁJBA SIMULÓ NÉPI ÉPÍTÉSZETE. Részlet Matyikó Sebestyén József könyvismertetéséből (*Nagyítás* 2010. 4. sz. 18. old.): „Decemberben jelent meg Krizsán András és Somogyi Győző 306 képpel illusztrált kötete *A Balaton-felvidék tájba simuló népi építészete* címmel, Gulácsi Aurélia szerkesztésében. A borítóra a pazarul díszített oromzatú szentbékállai Istvándi-ház csúcsfala került, amely meghatározó e táj népi építészetében. Krizsán András tizenöt fejezetből álló dolgozata tudományos igénnyel,

ugyanakkor lírai bensőségességgel követi nyomon a rajzolt épületek történetét, a vizuális élményt fölerősítve, mintegy tanulságul az ifjabb nemzedékek számára is. [...] Ebben a tájban él évtizedek óta Somogyi Győző festőművész. A Balaton közeli Salföldön fest, rajzol, gazdálkodik, és a magyar huszárság avatott ismerője (e témájú, általa illusztrált könyve a hagyománytisztelő lovasemberek »bibliája«). A kiadvány második része Somogyi Győző Balaton-felvidéki képtára. (Grafikáiból a könyvbemutató ideje alatt nyílt kiállítás a balatonfüredi Kisfaludy Galériában.) Tollrajzokban tárja elénk a táj makro- és mikrokörnyezetét: a szikla és kő hangsúlyos jelenlététől – így a Gulács és a Badacsony meztelen kőoldalaitól –, egy-egy kövirózsa- vagy levendulabokor intim rajzától, a templomokon és utcarészleteken át, egészen a vakolatdíszekig vagy a különböző formájú kéményekig. Lényegre törő rajzainak duktusában felizzik a világörökség óvásának művészi attitűdje is. A könyv kihajtogatható melléklete a Somogyi Győző lakóhelyét, Salföldet madároptikából látható térkép, a település összes épületével.” (Cser Kiadó, Bp., 2009. 112 old.)

SZABÓ LÁSZLÓ KÖSZÖNTÉSE. *Tisztelői, kollégái, barátai és tanítványai 2009. szeptember 29-én Szolnokon, a Szolnoki Galériában és a Damjanich János Múzeumban meghitt ünnepség keretében köszöntötték a hetvenéves Szabó Lászlót. Átadták számára a tiszteletére kiadott, régészeti, történeti, néprajzi, irodalom- és művészettörténeti tanulmányokat tartalmazó tanulmánykötetet (Tisicum – A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Múzeumok Évkönyve XVIII.; szerkesztőbizottság: Gecse Annabella, Gulyás Katalin, Horváth László, Kaposvári Gyöngyi), amely az ünnepelt műveinek jegyzékét (összeállította: Pató Mária és Gulyás Éva) is tartalmazza. Tiszteletére készítették (rendezte: Gecse Annabella, Gulyás Katalin és Császár Péter) és nyitották meg a múzeum időszaki kiállítótermében A munka néprajza – a néprajzos munkája című tárlatot is. • Hetvenedik születésnapja alkalmából Szabó Lászlót az Ethnicaban Gecse Annabella és Selmeczi László köszöntötte (2009. 3. sz. 78–84. old.).*

RÓNAI BÉLA (1923–2009). A dunaföldvári temető ravatalozójából 2009. október 2-án kísérték utolsó útjára Rónai Béla nyugalmazott tanszékvezető főiskolai tanárt, az egykori mentora, Bálint Sándor példája alapján és hatására néprajzi műveket is publikáló nyelvész és honismereti kutatót. Életét és munkásságát a *Honismeretben* (2009. 6. sz. 101–102. old.) Lantosné Imre Mária mutatta be.

TÁJ, NÉP, TÖRTÉNELEM. MAGYAR NÉPRAJZ I. 2. A MAGYAR NÉPI MŰVELTSÉG KORSZAKAI. *A magyar népi műveltség történeti alakulásáról, korszakairól itt megjelenő összefoglalásnak nincs közvetlen előképe. A szerzők célja, hogy a történelem menetével párhuzamosan haladva vázolják fel a köznépi társadalom nemzedékről nemzedékre hagyományozódó, egyszerre gazdagodó és fogyatkozó tárgyi, szellemi javainak koronként is eltérő jellegzetességeit. Az őstörténeti hagyaték-tól, előzményektől elindulva követik a kulturális javak sorsát az államalapítást és a kereszténység felvételét követő századokon a középkor, majd a kora újkor fejlődési szakaszain át a klasszikus kapitalizmus korának végéig, a 20. század derekáig. A kötet négy nagy korszak kulturális arculatának, újításainak és elhagyott tárgyainak, elavult szavainak felidézésével érzékelteti a köznépi műveltség örökös változását, miközben figyelemmel van a „keleti hozadék” és az európai műveltségi javak teremtő együttélésére, s a nagy állandóságot tanúsító elemek, rendszerek máig ható jelentőségére. A kötet felépítése a néprajz tematikáját tükrözi, annak rendszerét követi és a társada-*

lomszervezeten elkezdve, az anyagi kultúra (a gazdálkodás, a kézművesség, az életmód) és a folklór (népköltészet, népzene, néptánc) nagy egységeinek történeti alakulásmenetét koronként jellemzi, s a népművészet gazdagodásáról, az európai stíluskorszakok hatásáról éppúgy van mondanivalója, mint a népszokások történeti formálódásáról és a hiedelmek szívós továbbéléséről. A köznépi műveltség korokon átívelő történeti „rekonstrukciója” tanulságokkal szolgálhat a történeti diszciplínák többségének (nyelvtörténet, technikatörténet, társadalom- és művelődéstörténet), s minden, népünk múltja iránt érdeklődő olvasó számára. (Főszerk.: Paládi-Kovács Attila, szerk.: Flórián Mária. Akadémiai Kiadó, Bp., 2009. 748 old.)

HATVANÉVES A DEBRECENI EGYETEM NÉPRAJZI TANSZÉKE. E főcímmel jelent meg az *Ethnica* 2009. 4. száma, amely a jeles évforduló kapcsán a következő írásokat és képeket közölte. Bartha Elek: Néprajz a Debreceni Egyetemen (97–99. old.); Szilágyi Judit: A Debreceni Egyetem Néprajzi Tanszékének kutatási programjai (109–112. old.); Az ünnepi konferencia programja (115. old.); Maticsák Sándor köszöntő beszéde (115. old.); Előadók, munkatársak, vendégek (fotók, 116–120. old.). • Az évforduló alkalmából 2009. június 5-én megrendezett konferenciáról lapunkban (2010. 1. sz. 26–28. old.) Szilágyi Judit tollából jelent meg beszámoló.

BENEDEK ELEK. Benedek Elek születésének 150. évfordulója alkalmából 2009-ben folyóiratunkban két írást (Nagy Attila: Benedek Elek időszerűsége. 2009. 4. sz. 59–65. old.; Benedek Katalin: Benedek Elek-emlékülés [Budapest, 2009. december 4–5.] 2010. 2. sz. 41–46. old.) közöltünk, amelyeket a következő, az évfordulóval kapcsolatos információkkal egészítettünk ki. • A 2009. évi Ünnepi Könyvhétre megjelent Erdély – Székelyföld – A nagy székely mesemondó (Péterpál Kiadó, Veszprém) művéről írták egy ajánlásban a szerzők, Váradi Péter Pál és Löwey Lilla: „Benedek Elek születésének 150. évfordulója alkalmából tisztelgünk »Elek apó« munkássága előtt. Életének fordultatos eseményei és műveinek méltatása mellett ma készített tájképekkel idézzük fel a nagy székely mesemondó kötődését szülőföldjéhez, kiemeljük munkássága szépségeit, nehézségeit. Bemutatjuk a varázslatos erdővidéki tájat s a mesebeli Kisbacont. Jelentős részleteket közlünk az Édes anyaföldem! című írásából, valamint a meséiből és mondáiból. A kötet tartalmazza Dsida Jenő kötődését, versét a mesemondóhoz, s Magyar Lajos költeményét.” • Halász Péter A nemzetpolitikus Benedek Elek című tanulmányát a Honismeret (2009. 6. sz. 22–26. old.) közölte. • A Magyar Posta alkalmi bélyegkisív kibocsátásával köszöntötte az évfordulót. A gyermekkönyvek illusztrációit idéző, grafikai nyelven megfogalmazott feláras bélyegkisíven Benedek Elek portréja és művei közül – a bélyegképek sorrendjében – a Kacor király, a Mese a három kismalacról és A gyémántkrajcár mesék hőseit találhatjuk. A kisívhez tartozó alkalmi borítékot A csillagszemű juhász című mese jelenete díszíti, a bélyegzón pedig a kiskakasról készített stilizált rajz látható. A felárból befolyó összeget a Magyar Posta az ifjúsági bélyeggyűjtés támogatására fordítja.

AZ EURÓPAI NÉPEK EREDETE. E címmel, a budapesti Nap Kiadó gondozásában 2009-ben jelent meg Kalevi Wiik finn nyelvészprofesszor könyve, amelyben a szerző – mint írja – forradalmi kísérletet tesz a vitatott kérdések tisztázására. A kutató a nyelvészeti szempontokat a régészeti és a genetikai eredményekkel egészíti ki, vagyis a lingva-archeo-genetika eszköztárával dolgozik. Mondanivalóját színes térké-

pek, diagramok, táblázatok, családfák és ábrák sokaságával szemlélteti. • A kötetet a *Finnugor Világban* (2009. 2. sz. 36–39. old.) Keresztes László recenzálta.

HALÁSZ PÉTER KÖSZÖNTÉSE. *Folyóiratunk 2009. 2. számában (72–74. old.) Iancu Laura írásával köszöntöttük a 70 éves Halász Pétert. Az általa 35 éven át szerkesztett folyóiratban, a Honismeretben (2009. 5. sz.) a következő cikkek jelentek meg tiszteletére. Hála József: Mentegetőző előszó Halász Péter köszöntéséhez; Kováts Dániel: Halász Péter születésnapjára; Selmeczi Kovács Attila: A néprajzkutató Halász Péter; Harangozó Imre: „Otthon vagyok ezen a tájon...”; Bartha Éva: Halász Péter és honismereti mozgalom; Lengyel Gyula: A méla Tempefői (3–14. old.).*

A MAGYAR NÉPMESÉK SIKERE CHICAGÓBAN. Az Egyesült Államok legjelentősebb gyermekfilmfesztiválján, a Chicagói Nemzetközi Gyermekfilmfesztiválon 2009 novemberében a Magyar népmesék rajzfilmsorozat *Köcsökgirály* című epizódjáért Nagy Lajos rendező a második díjat kapta az animációs tévéműsorok kategóriájában.

MAGYAR ZOLTÁN 2009-BEN MEGJELENT KÖNYVEI. *Magyar Zoltánnak, az MTA Néprajzi Kutatóintézete munkatársának 2009-ben magyar nyelven az alábbi könyvei jelentek meg: Csinódi népköltészet. Az Úz-völgyi csángók folklórhagyomány (Magyar Népköltészet Tára IX., Balassi Kiadó, Bp., 546 old. + 32 t.); Hunyad megyei népmondák (Mentor Kiadó, Marosvásárhely, 197 old. + 32 t.); Szilágysági dekameron. Szilágysámsoni tréfás népi elbeszélések (Uo., 220 + 32 old.); A Rétiember. Bodrogi népi elbeszélések (Lilium Aurum Kiadó, Dunaszerdahely, 222 old.); Két tornai népi énekes. Tornagörgői és lucskai népdalok, népballadák (Galyasági Településszövetség, Perkupa, 155 old. + 8 t.).*

ELHUNYT CLAUDE LÉVI-STRAUSS. Életének 101. évében, 2009 őszén elhunyt Claude Lévi-Strauss francia szociológus, etnológus, antropológus, a strukturalista mozgalom fő teoretikusa. Az 1955-ben (magyar nyelven 1973-ban) megjelent leghíresebb könyvét, az önéletrajzi ihletésű *Szomorú trópusokat* a 20. század egyik legjelentősebb műveként tartják számon. Ő volt az első antropológus, akit 1973-ban tagjai közé választott a Francia Akadémia.

LÜKŐ GÁBOR. *A Lükő Gábor születésének 100. évfordulója alkalmából Szegeden 2009. november 4-én megrendezett emlékkonferenciáról folyóiratunk 2010. 1. számában (51–52. old.) írtunk és közöltük az ott elhangzott egyik előadást (Halász Péter: Lükő Gábor és a moldvai magyarok. 52–58. old.) is. A következőkben még a vele kapcsolatos alábbi jubileumi írásokra hívjuk fel olvasóink figyelmét. Halász Péter: A moldvai csángók magyar nyelvhasználatának tünetéről („A száz esztendeje született Lükő Gábor emlékének.”) (Honismeret 2009. 5. sz. 105–109. old.); „Feltett szándékom volt, hogy Romániába megyek, s ott is maradok...”. A száz esztendeje született Lükő Gáborral beszélgetett Mirk Szidónia-Kata (Uo. 6. sz. 33–42. old.); Kríza Ildikó: Emlékezés Lükő Gáborra születésének századik évfordulóján (Ethnica 2010. 1. sz. 25–26. old.).*

CD-KEN ÉS A VILÁGHÁLÓN A KÁRPÁT-MEDENCE NÉPDALKINCSE. 1997-ben ütött az *Utolsó Óra*: a drámai címet viselő gyűjtőprogram keretében Buda-

pestre hívták a Kárpát-medencei népzenei együtteseket, hogy egy stúdióban a nekik jutó öt nap alatt átadjanak mindent, ami a térség hangszeres népzenejéből még megmaradt. A gyűjtés Erdéllyel indult – nemcsak a magyar anyagokat keresték –, aztán következett a Felvidék, majd a mai Magyarország, a Délvidék és Kárpátalja területe. A négyéves program során igyekeztek rögzíteni a Kárpát-medence népzenejének és táncainak még fellelhető darabjait, azután pedig a Hagyományok Háza nekifogott, hogy közkinccsé tegye az anyagot. Az első 18 CD kiadása után azonban elfogyott a pénz. A folytatásra csak 2009-ben kaptak lehetőséget, köszönhetően az úgynevezett norvég alapnak: győztes pályázatuknak – és az önrészt álló Nemzeti Kulturális Alapnak – köszönhetően további 50 CD-n rögzíthetik a gyűjtés eredményét. A teljes sorozatot elküldik 400 európai közkönyvtárnak. A norvég alap pályázatán nyert pénzből nemcsak a még hiányzó 50 CD-t jelentetik meg, hanem egy olyan adatbázist is létrehozhatnak, amely az egész Kárpát-medence népdalkincsét, legszebb táncait elérhetővé teszi a világhálón.

AZ ÉV TÁJHÁZA, 2009. *Öt fiatalember határozta el évekkal ezelőtt, hogy felkutatja és megóvja a dunaharaszti német nemzetiségi kultúra emlékeit. Wágner László, Gerber Ferenc, Gyarmati Attila, Kaltenecker József és Kreiszl Antal célul tűzte ki maga elé a tárgyi emlékek bemutatását, de a szellemi hagyaték feltárását is. A kiállítást Vass Erika etnográfus rendezte be egy régi német („sváb”) parasztházban, melyet az alapítók megvásároltak. 2007. június 9-én nyitotta meg kapuit az épület. A Dunaharaszti Tájház a Magyarországi Tájházak Szövetségétől 2009 őszén elnyerte Az Év Tájháza díjat.*

NÉPMESEI TÁRSASJÁTÉK: „VILÁGGÁ MEGYEEK!” „A még csak terveken létező Magyar Népmese Múzeum megépítésére létrejött Emese Kis Csillaga Alapítvány olyan társasjátékkal rukkolt elő, amely felkeltette az oktatási szakemberek figyelmét is. A *Világgá megyek!* néven először az őszi oktatási szakvásáron bemutatott és ott különdíjjal jutalmazott népi hagyományörző játék kiötlője egy nyugdíjas pedagógus, aki lelkesedésből, saját költségén dolgozta ki a mesék nyelvén észrevétlenül tanító társasjátékot.” Részletesebben lásd Klementisz Réka: *Út a fele királysáig. Népmesei társasjáték Világgá megyek!* címmel. *Magyar Nemzet* 2009. nov. 18. 14. old.

CSOMA ZSIGMOND MŰVE „AZ ÉV BOROS KÖNYVE”. *Az Agroinform Kiadó és Nyomda 2009-ben jelentette meg Csoma Zsigmond Késő reneszánsz, kora újkori kertek és borok Erdélyben című, 256 oldalas művét. A kötetet a Magyar Borakadémia Az Év Boros Könyve elismerő címmel tüntette ki.*

ELHUNYT VAJDA CECÍLIA. Nyolcvanhat éves korában Londonban elhunyt Vajda Cecília karnagy, a Brit Kodály Társaság alapítója. A *Bartók–Pásztory-díjjal* kitüntetett művészt 2009. november 27-én érte a halál. Vajda Cecília 1923-ban született Budapesten. A Zeneakadémián 1946-ban karvezetés szakon szerzett diplomát, mestere Vásárhelyi Zoltán volt. 1952-től vezénylési gyakorlatot tanított a tanszéken. 1955-től a Magyar Rádió Énekkarának karnagya, majd 1959-től 1966-ig művészeti vezetője volt. Karvezetői munkásságát a kórusirodalom klasszikus és magyar remekműveinek rádiófelvételei őrzik. Kodály Zoltán ajánlásával utazott 1965-ben Londonba, hogy a Yehudi Menuhin Iskola növendékeit megismertesse a magyar zenei neve-

lés módszereivel. Kodály szellemében Cardiffban, majd Londonban nevelte az angol zenetanárokat. A Brit Kodály Társaság alapítója volt. (MTI)

HETVENÉVESEINK A NAPÚTBAN. A Napút című, az Irodalom, művészet, környezet alcímet viselő folyóirat 2009. 10. (decemberi) számának borítólapján ez olvasható: Nyolcvanhat jeles hetvenes. Azaz a füzet nyolcvanhat olyan kiváló személyiség rövid önéletrajzát, pályaképét tartalmazza, akik 2010-ben ünneplik 70. születésnapjukat. Szaktudományunkat a kiadványban Gyivicsán Anna, Knézy Judit, Paládi-Kovács Attila és Voigt Vilmos képviseli.

MAGYAR ÖRÖKSÉG DÍJ, 2009. A polgárok szavazatai alapján odaítélt Magyar Örökség Díjjal 2009-ben – mások mellett – Benedek Elek (posztumusz), a Csík Zenekart és Nyisztor Ilona csángó népi énekest tüntették ki.

SISKA JÓZSEF KITÜNTETÉSE. A Bodrogi Művelődési Egyesület a Bodrogi kutatás és a terület megismerése terén nyújtott kiemelkedő teljesítmény elismerésére kitüntetést alapított, amely a kiváló néprajztudós, Balassa Iván nevét viseli. A Balassa Iván-emlékérmet ötödik alkalommal 2009. december 4-én Sárospatakon, a Magyar Nemzeti Múzeum Rákóczi Múzeumában adták át, ezúttal Siska József néprajzkutatónak. • Siska Józsefnek ebből az alkalomból közölt rövid életrajzát lásd: Honismeret 2010. 2. sz. 92–93. old.

PORTRÉFILMEK NÉPRAJZKUTATÓKRÓL. Az Erdélyi Zsuzsannáról szóló, 2008-ban bemutatott, „Majd az idő kipörgeti” című portréfilm után Tari János rendező-operatőr (Néprajzi Múzeum) 2009-ben elkészítette a Boross Mariettát (*Nem siránkozom az elmúltakon, hanem próbálok tovább lépni...*), illetve a Boglár Lajost (*Etnográfiát művelünk, de fel kell emelkednünk...*) bemutató művét is. Ugyanennek a sorozatnak a része a Hofer Tamásról szóló film is *Átánytól Chicagóig...* címmel, amelyet Csorba Judit rendezett 2009-ben.

A NAGYKUNSÁGI KRÓNKA ÖTÖDIK KIADÁSA. Györffy István klasszikus művét, az először 1922-ben Karcagon napvilágot látott Nagykunsági krónikát A Kunok Éve és a Kun Világtalálkozó tiszteletére 2009-ben ötödször adták ki Kisújszálláson, Benyovszky István festőművésznek az első kiadás óta hagyományosan hozzá tartozó rajzaival kísérvé. A Nagykun Hagyományörző Társulás gondozásában megjelent munka egyúttal tisztelgés szerzőjének 125. születésnapja, illetve az előző, 1984-es kiadást gondozó Bellon Tibor néprajzkutató emléke előtt is.

LIMBACHERNÉ LENGYEL ÁGNES KINEVEZÉSE. A Nógrád Megyei Önkormányzat Közgyűlése a balassagyarmati Palóc Múzeum vezetésével, 2010. január 1-jétől öt év időtartamra Limbacherné Lengyel Ágnes néprajzkutatót bízta meg.

Összeállította:
HÁLA JÓZSEF
MÁTÉ GYÖRGY

MINDENFÉLE

Levél Vajkai Aurél „Szentgál – Egy bakonyi falu folklórja” című könyvének kiadása érdekében

Az *Alba Regia* XXXIII. kötetében (Székesfehérvár, 2004. 222–226.) Vajkai Aurél (1903–1987) három levelét közöltem. Kettőben arról panaszkodott, hogy Szentgál monográfiájának folklórkötete két évtizedes várakozás után sem jelent meg, az Akadémiai Kiadónál vár sorsára. A levelekhez csatolt kommentáromban említettem, hogy 1985 őszén a Szentgálon rendezett *Dunántúli Néprajzi Napról** levelet írtunk az Akadémiai Kiadó igazgatójának a kiadás felgyorsítása érdekében, amit én fogalmaztam. Közleményem megjelenését követően kiderült, hogy Lackovits Emőke őrzi a levél fogalmazványát, amelynek másolatát megkaptam tőle, így az alábbiakban közölhetem.

Akadémiai Kiadó és Nyomda
Dr. Hazai György akadémikus
igazgató elvtársnak
Budapest
Alkotmány u. 20.
1055

Tárgy: Vajkai Aurél
Szentgál című köny-
vének kiadása

Kedves Igazgató Elvtárs!

A Veszprém Megyei Múzeumok Igazgatósága, Szentgál Nagyközség Tanácsa és Hazafias Népfront Bizottsága a múzeumi hónap alkalmával 1985. október 12-én bakonyi magyar néprajzi napot rendezett Szentgálon. A néprajzi nap előadásait a szentgáli önkéntes néprajzi gyűjtők, a Magyar Tudományos Akadémia Néprajzi Kutató Csoportja, a szentendrei szabadtéri Néprajzi Múzeum, a veszprémi Bakonyi Múzeum és a székesfehérvári István Király Múzeum vezető munkatársai tartották. A szentgáli néprajzi nap szinte valamennyi előadásában, felszólalásában, elnöki összefoglalójában felmerült Vajkai Aurél Szentgál című könyve. A könyv első, tárgyi néprajzi kötetét, az első jelentős magyar néprajzi falumonográfiaként, 1959-ben jelentette meg az Akadémiai

* Erről részletesebben lásd Hála József: Magyar néprajzi nap Szentgálon. *Néprajzi Hírek* XIV. 1985. 2. sz. 67–69.

Kiadó. A monográfia második, Szentgál szellemi néprajzát bemutató kötete több mint két évtizede kéziratban van. Vajkai Auréltól szerzett értesülésünk szerint a kézirat már az Akadémiai Kiadóhoz került, kiadását előkészítették.

A szentgáli néprajzi nap résztvevői azzal a kéréssel fordulnak Igazgató Elvtárshoz, hogy a könyv kiadását meggyorsítani szíveskedjen. Vajkai Aurél 82 éves, súlyos beteg. Szeretnénk, ha még megérhetné úttörő jelentőségű könyve második kötetének megjelentetését, egykori szentgáli adatközlői és az egész magyar néprajztudomány örömére. A könyv megjelenését nemcsak a szentgáliak, a néprajzosok, hanem azok a szentgáli származású kiváló szakemberek is évek óta várják, sürgetik, akiket Szentgál adott a magyar művelődésnek, tudománynak. A könyv gyors megjelentetése a Magyar Tudományos Akadémia által szorgalmazott regionális kutatások élénkítését is elősegítené.

Alulírottak, a szentgáli néprajzi nap résztvevői kérjük Vajkai Aurél könyvének gyors kiadásával kapcsolatban Igazgató Elvtárs megértő támogatását, segítségét.

Öszinte tisztelettel:

Szentgál, 1985. október 12.

A Szentgál Nagyközség Tanácsának fejlődés papírára legépelte, a *Dunántúli Néprajzi Nap* résztvevői által aláírt levélre hamarosan megérkezett a válasz a kiadás felgyorsításáról. Azt is kérdezték, hogy a szentgáliak hány példányt vásárolnak meg a műből, közvetlenül az Akadémiai Kiadótól.

Talán magyarázattal tartozom arról, hogy kik voltak azok a szentgáli származású értelmiségiek, akik szintén várták a könyv megjelenését. Lőrincze Lajos (1915–1993) magyar nyelvész és Zsebők Zoltán (1908–1984) orvosprofesszor érdeklődtek a Szentgál-monográfia második kötete iránt.

A várva várt mű (*Szentgál. Egy bakonyi falu folklórja*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1987. 328 p.) végül 1987-ben jelent meg. Bő negyedszázados várokozás után a szerző, Vajkai Aurél is a kezébe vehette.

LUKÁCS LÁSZLÓ

Rövid hírek, tudósítások

KÖNYVEK A CIGÁNYOKRÓL. Az utóbbi időszakban megjelent, a cigányokról szóló könyvek közül az alábbiakra hívjuk fel olvasóink figyelmét. Ilyés Sándor–Pozsony Ferenc (szerk.): *Lokalitások, határok, találkozások. Tanulmányok erdélyi cigány közösségekről*. A Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve 15. Kolozsvár, 2007; Kereskényiné Cseh Edit (válogatta és sajtó alá rendezte): *Források a Békés megyei cigányság történetéhez*. Dokumentumok a Békés Megyei Levéltárból, 1768–

1987. Gyula, 2008; Kardos Ferenc: „Veszedelmes habok között látszik életünk forogni.” *Források a zalai cigányság 18. századi történetéhez*. Zalai Gyűjtemény 65. Zalaegerszeg, 2008; Tóth Kinga Dóra: *Sikeres cigányok identitása Angliában és Magyarországon*. Bp., 2008; Bencsik Gábor: *Cigányokról*. Bp., 2008; Kosztics István (szerk.): *Cigánysors. A cigányság történeti múltja és jelene II. A 2006, 2007 és 2008 szeptemberében Pécsen, a Rácz Aladár Cigány Kisközösségi Házban megtartott, A cigányság történeti múltja és jelene, különös tekintettel a dél-dunántúli régióra című konferenciák válogatott előadásai*. Pécs, 2009; Augustini ab Hortis Sámuel: *A magyarországi cigányok mai állapotáról, különös szokásairól és életmódjáról, valamint egyéb tulajdonságairól és körülményeiről (1775–1776)*. Szerk. és a bev. tanulmányt írta: Deáky Zita–Nagy Pál. A Néprajzi Látóhatár Kiskönyvtára 12. Bp.–Gödöllő, 2009; Dupcsik Csaba: *A magyarországi cigányság története. Történelem a cigánykutatások tükrében, 1890–2008*. Bp., 2009; Landauer Attila–Nagy Pál (szerk.): *Írások a magyarországi beásokról*. Gödöllő, 2009; Orsós Anna–Kálmán László: *Beás nyelvtan*. Bp., 2009; Deáky Zita–Nagy Pál (szerk.): *A cigány kultúra történeti és néprajzi kutatása a Kárpát-medencében. A Bódi Zsuzsanna emlékére rendezett történeti–néprajzi konferencia előadásai (Gödöllő, 2009. február 18–20.)*. Cigány Néprajzi Tanulmányok 15. Bp., 2010.

RÉMIÁS TIBOR KÖNYVE DERENKRŐL. Az egykori Derenk a történeti Torna, majd Abaúj-Torna vármegyében, Jablonca, Körtvélyes, Almás, Szín, Szögliget, Bódvaszilas tőzsomszedságában található. Ma már romfalú, lakosai nincsenek. Mégis egyre többet hallunk róla, s egyre-másra jelennek meg a falu történetével kapcsolatos publikációk és önálló kiadványok. E munkák egyik legfőbb szervezője Rémiás Tibor, a miskolci Herman Ottó Múzeum történésze, aki maga is derenki szülők leszármazottjaként kötelességének érzi a „derenkiség” felelevenítését és továbbélését. Ennek egyik újabb eredménye a *Derenk – A szádvari uradalom lengyel (górái) telepesei a herceg Esterházyak és a gróf Andrássyak földesurasága alatt (Miskolc, 2008) című könyve*.

EMBEREK ÉS KONTEXTUSOK. A kolozsvári Babeş–Bolyai Tudományegyetem Magyar Néprajz és Antropológia Tanszékén az oktatók és a hallgatók közös kutatása az etnobotanika, a vallásos élet, az ünnep- és a hétköznapok rítusainak és szokásainak, a társadalmi viszonyok és kapcsolatok, a vizuális kommunikáció, a narratív stratégiák, a gazdálkodási stratégiák, a díszítőművészet, a szimbolikus reprezentáció, az emlékezetkutatás, a populáris írásbeliség területét fedi le. A doktori képzés terméke az *Emberk és kontextusok* című kiadványsorozat, amely forrásközlésre vállalkozik. A kötetek a társadalomkutatók és a népi életforma, a néphagyományok iránt érdeklődő olvasók figyelmére tartanak számot. • A sorozat első kötete András Erzsébet *Kedvemre való, hogy meséljek* (a szövegeket válogatta, gondozta, az utószót írta: Ambrus Judit, Mentor Kiadó, Marosvásárhely, 2008) című könyve volt.

DÉCSY GYULA (1925–2008). Részlet Zaicz Gábor megemlékezéséből, amelyben részletesen áttekinti Décsy Gyula munkásságát, annak eredményeit, maradandó értékeit: „Décsy Gyula a felvidéki Negyeden született 1925. március 19-én. A budapesti egyetemen szlavisztikával foglalkozott, és Kniezsa István ígéretes tanítványának számított. Az 1956. évi forradalmat követően emigrált Nyugat-Németországba. Itt a finnugor oktatóhelyeken (München, Göttinga, Hamburg) több uráli nyelvet (vogul, a

NÉPRAJZI HÍREK / ETHNOGRAPHISCHE NACHRICHTEN
Informationsheft der Ungarischen Ethnographischen
Gesellschaft

Schriftleiter:
JÓZSEF HÁLA, GYÖRGY MÁTÉ
H-1055 Budapest, Kossuth Lajos tér 12.
Ungarn

Die Zeitschrift informiert Sie über das Programm
der Ungarischen Ethnographischen Gesellschaft,
die ethnographischen Forschungen,
Forscher und Ausstellungen,
volkskundliche Dokumentationen,
angewandte Volkskunde in Ungarn.